

जिल्हा परिषद अहमदनगर

नवोदय व पूर्व उच्च प्राथमिक शिष्यवृत्ती पूर्वतयारी परीक्षा

इयत्ता ४ थी

मार्गदर्शिका

पेपर क्र. 1

प्रथम भाषा (मराठी) व गणित

प्रस्तावना

‘नवोदय व पूर्व उच्च प्राथमिक शिष्यवृत्ती पूर्वतयारी परीक्षा मार्गदर्शिका’ आपल्या हाती देताना मला मनस्वी आनंद होत आहे. आपल्याला माहीतच आहे, की दरवर्षी महाराष्ट्र राज्य परीक्षा परिषद, पुणे यांचेमार्फत पूर्व उच्च प्राथमिक (इ.5 वी) व पूर्व माध्यमिक (इ.8 वी) शिष्यवृत्ती परीक्षा व इ. 5 वी च्या विद्यार्थ्यांसाठी नवोदय विद्यालयामार्फत परीक्षा घेतली जाते.

या परीक्षांमध्ये यश मिळविण्यासाठी सातत्यपूर्ण अभ्यास व योग्य मार्गदर्शनाची आवश्यकता असते. तसेच या परीक्षांची तयारी अगोदरच्या काही इयत्तांपासून सुरु केल्यास यश मिळण्याची शाश्वती अधिक असते. त्यामुळे यावर्षी आपण इयत्ता 3 री पासूनच तयारी करण्याचे ठरविले आहे. ‘नवोदय व पूर्व उच्च प्राथमिक शिष्यवृत्ती पूर्वतयारी परीक्षा मार्गदर्शिका’ अहमदनगर जिल्ह्यातील तज्ज्ञ शिक्षकांच्या मार्गदर्शनाखाली तयार करण्यात आल्या आहेत. तसेच विद्यार्थ्यांना नवोदय व शिष्यवृत्ती परीक्षेच्या तयारीसाठी आणि स्वयंमूल्यमापनासाठी या पुस्तिकेच्या शेवटी दोन नमुना प्रश्नपत्रिका उत्तरसूचीसह देण्यात आल्या आहेत.

सदर मार्गदर्शक पुस्तिका जिल्हापरिषद शाळेतील इयत्ता 3 री व 4 थी च्या विद्यार्थ्यांची तयारी होण्यासाठी निश्चितच उपयोगी ठरतील. सदरच्या उपक्रमामुळे राज्य व जिल्हा गुणवत्ता यादीत जिल्हा परिषद शाळांतील विद्यार्थ्यांची संख्या वाढून निकालाची टक्केवारी वाढेल. नवोदय परीक्षांमध्ये सर्वसामान्य कुटुंबातील विद्यार्थ्यांची संख्या वाढेल. या मार्गदर्शिका विद्यार्थी, शिक्षक व पालक यांना दिशादर्शक ठरतील. विद्यार्थ्यांना परीक्षेत यश मिळण्याकरिता सदरील मार्गदर्शिका संदर्भपुस्तिका म्हणून उपयुक्त ठरतील तसेच विद्यार्थ्यांमध्ये स्पर्धा परीक्षांची ओळख व आवड निर्माण होऊन त्यांची मानसिक तयारी होण्यासाठी नक्कीच मदत करतील. विद्यार्थ्यांच्या वाचन व लेखन या मुलभूत क्षमतांचा विकास होऊन वास्तव जगात वावरताना व भावी आयुष्यात योग्य निर्णयक्षमता वृद्धिंगत होण्यासाठी मार्गदर्शिकेचा निश्चितच उपयोग होईल, ही अपेक्षा!

आशिष येरेकर (भा.प्र.से.)

मुख्य कार्यकारी अधिकारी
जिल्हा परिषद अहमदनगर

नवोदय व पूर्व उच्च प्राथमिक शिष्यवृत्ती पूर्वतयारी परीक्षा (इ. 4 थी)

मार्गदर्शिका

अनुक्रमणिका

विभाग - I : प्रथम भाषा (मराठी)

अ.क्र.	घटक	उपघटक	पृष्ठ क्र.
1.	वाचून कल्पना व संकल्पना स्पष्ट करणे	1.1 उतारा व त्यावर आधारित प्रश्न 1.2 कविता व त्यावर आधारित प्रश्न 1.3 बातम्यांवर आधारित प्रश्न 1.4 वृत्तपत्रातील जाहिराती	01 04 06 08
2.	कार्यात्मक व्याकरण	2.1 शब्दांच्या जाती 2.1.1 नाम 2.1.2 सर्वनाम 2.1.3 विशेषण 2.1.4 क्रियापद 2.2 लिंग 2.3 वचन 2.4 काळ 2.5 विरामचिन्हे 2.6 वाक्यांचे भाग 2.7 शुद्ध व अशुद्ध शब्द	 10 12 14 16 18 21 24 27 30 32
3.	भाषेचा व्यवहारात उपयोग	3.1 वाक्प्रचार 3.2 म्हणी 3.3 संवादावर आधारित प्रश्न 3.4 निर्देश अ) योग्य शब्दांचा वापर करून वाक्य पूर्ण करणे. आ) माहिती तंत्रज्ञान विषयक व मराठी भाषेत वापरल्या जाणाऱ्या इंग्रजी शब्दांना पर्यायी मराठी शब्द शोधणे.	34 39 43 45 46

अ.क्र.	घटक	उपघटक	पृष्ठ क्र.
4.	शब्दसंपत्तीवरील प्रभुत्व	4.1 समानार्थी शब्द	49
		4.2 विरुद्धार्थी शब्द	52
		4.3 शब्दकोडी	55
		4.4 जोडशब्द	56
		4.5 आलंकारिक शब्द	58
		4.6 शब्दसमूहाबद्दल एक शब्द	60
		4.7 समूहदर्शक शब्द	63
		4.8 पिलूदर्शक शब्द	64
		4.9 घरदर्शक शब्द	65
		4.10 अक्षरे जुळवून अर्थपूर्ण शब्द तयार करणे	66
		4.11 वर्णानुक्रमे शब्दक्रम लावणे	68
		4.12 एका शब्दाचे भिन्न अर्थ शोधणे	70
		4.13 भाषा विषयक सामान्य ज्ञान - लेखक, कवी, संत, शास्त्रज्ञ, खेळाडू, राष्ट्रीय प्रतिके, दिनविशेष, शौर्य पदके, पुरस्कार, ग्रंथ, खेळ, रंगछटा, चव आणि प्रसिद्ध संबोधने	72
		* उत्तरसूची : प्रथम भाषा (मराठी)	77

विभाग II : गणित

अ.क्र.	घटक	उपघटक	
1.	संख्याज्ञान	1.1 आंतरराष्ट्रीय संख्याचिन्हे	83
		1.2 सहा अंकापर्यंतच्या संख्यांचे वाचन व लेखन	85
		1.3 अंकांची दर्शनी व स्थानिक किंमत	88
		1.4 संख्येची विस्तारित मांडणी	90
		1.5 मोठ्यात मोठी व लहानात लहान संख्या तयार करणे	91
		1.6 संख्याचा चढता व उतरता क्रम	94
		1.7 1 ते 100 संख्यांवर आधारित प्रश्न	96
		1.8 सम आणि विषम संख्या	98
		1.9 मूलसंख्या / संयुक्तसंख्या	100
		1.10 रोमनसंख्या ओळख	101
2	संख्यावरील क्रिया	2.1 पाच अंकी संख्यापर्यंतची बिनहातच्याची व हातच्याची बेरीज व शाब्दीक उदाहरणे	103
		2.2 पाच अंकी संख्यापर्यंतची बिनहातच्याची व हातच्याची वजाबाकी व शाब्दीक उदाहरणे	104
		2.3 गुणाकार – तीन अंकी \times तीन अंकी संख्येपर्यंत	106
		2.4 भागाकार – भाज्य – चार अंकापर्यंत भाजक – दोन अंकापर्यंत	109
		2.5 पदावली अक्षराचा वापर	112
		2.6 विभाज्यतेच्या कसोट्या	114
3	अपूर्णांक	3.1 समच्छेद अपूर्णांक	117
		3.2 भिन्नच्छेद अपूर्णांक	117
		3.3 समच्छेद अपूर्णांकाची बेरीज, वजाबाकी	118
		3.4 भिन्नच्छेद अपूर्णांकाची बेरीज, वजाबाकी	118
		3.5 अपूर्णांकाचे रूपांतर	121
		3.6 दशांश अपूर्णांक ओळख	124

अ.क्र.	घटक	उपघटक	
4	मापन	4.1 दशमान परिमाणे - लांबी, वस्तुमान, धारकता	126
		4.2 कालमापन	130
		4.3 दिनदर्शिका	132
		4.4 नाणी व नोटा	135
		4.5 कागदमापन	137
5.	व्यावहारिक गणित	5.1 नफा तोटा	139
		5.2 शेकडेवारी	142
		5.3 सरळव्याज	144
6.	भूमिती	6.1 कोन व त्यांचे प्रकार	146
		6.2 समांतर व लंब रेषा	151
		6.3 त्रिकोण, चौरस, बाजू, शिरोबिंदू	153
		6.4 वर्तुळ - त्रिज्या, जीवा, व्यास, केंद्र, परीघ अंतर्भाग, बाह्यभाग, वर्तुळकंस	160
		6.5 परिमिती, त्रिकोण, आयात, चौरस	163
		6.6 क्षेत्रफळ, आयात, चौरस, बहुभुजाकृती	165
		6.7 त्रिमिती वस्तु व घडणी	168
		6.8 आकृतिबंध	172
		6.9 इष्टीकाचीती व घन (कडा, शिरोबिंदु, पृष्ठे)	174
7.	चित्रालेख	7.1 चित्ररूप माहितीचे आकलन	175
		उत्तरसूची : गणित	177
		नमुना प्रश्नपत्रिका क्र. 1	182
		नमुना उत्तरपत्रिका 1	193
		नमुना प्रश्नपत्रिका क्र. 2	194
		नमुना उत्तरपत्रिका 2	206
		नमुना प्रश्नपत्रिका क्र. 1 : उत्तरसूची	207
		नमुना प्रश्नपत्रिका क्र. 2 : उत्तरसूची	208

विभाग I : प्रथम भाषा (मराठी)

घटक 1 : वाचून कल्पना व संकल्पना स्पष्ट करणे.

1.1 उतारा व त्यावर आधारित प्रश्न

सरावसंच - 1

सूचना : दिलेला उतारा अथवा परिच्छेद काळजीपूर्वक वाचा. उताराचा आशय समजून घ्या. उतारातील घटना, संवाद आणि प्रसंग लक्षात ठेवा. तसेच उतारातील घटनाक्रमही लक्षात घ्या. या घटकात दिलेल्या उतारावर आधारित प्रश्न विचारलेले असतात. त्यामुळे प्रश्नांच्या उत्तरांचा संदर्भ उतारात शोधा. प्रत्येक प्रश्नाचे चार पर्याय दिलेले असतात. वरवर पाहता हे चारही पर्याय एकसारखेच भासतात. परंतु प्रश्न काळजीपूर्वक वाचून योग्य पर्याय क्रमांकाची निवड करा.

उतारा - 1

आपली आई आपल्यावर किती माया करते. खाऊपिऊ घालते. पोटाशी घेते, गोष्टी सांगते. किती छान असते आपली आई !

या आईहून एक मोठी आई आहे. तीदेखील किती छान आहे! तिने तुम्हा आम्हाला लागणारी प्रत्येक गोष्ट तयार केली आहे. कोणत्या ना कोणत्या स्वरूपात दिली आहे. हे जेवणाचे ताट पाहा. यातला प्रत्येक जिन्नस मोठी आई होती म्हणून मिळाला आहे. तुम्ही राहता ते घर, त्याला लागणारे लाकूड, दगडसुद्धा त्या आईने दिले. कोण बरे अशी ही मोठी आई? तिचे नाव भूमी ! जमीन!

जमिनीत काय आहे? माती हीच का ती आई? तुम्ही म्हणाल खरेच ते मातीत आहे, जमिनीत? पण मातीला तुम्ही कमी समजू नका. म्हणूनच आपण जिवंत आहोत.

प्रश्न 1 : उतारात आलेला जोडशब्द ओळखा.

○○○○

- 1) खाऊपिऊ 2) घरदार 3) जमीनजुमला 4) एकदोन

प्रश्न 2 : 'माया' शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द ओळखा.

○○○○

- 1) प्रेम 2) द्वेष 3) लोभ 4) जवळीक

प्रश्न 3 : वरील उतारात मोठ्या आईची उपमा कोणाला दिली आहे?

- 1) आपली आई 2) आईची मोठी बहीण
3) जमीन 4) घर

प्रश्न 4 : आपल्यावर जीवापाड माया कोण करते?

○○○○

- 1) शेजारील व्यक्ती 2) आई 3) जमीन 4) मित्र

- खालील उतारा काळजीपूर्वक वाचून विचारलेल्या प्रश्नांच्या उत्तरांच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ काळे करा.

उतारा - 2

समुद्रकाठी एक गाव होते. तेथील लोक भाविक होते. समुद्रालाच गावचा देव मानत. नारळी-पौर्णिमा आली. सारे जण समुद्रावर गेले. त्यांनी प्रेमाने नारळ वाहिले. संध्याकाळी समुद्राच्या काठावर बसून सूर्यास्ताची शोभा पाहत बसले.

तेवढ्यात त्यांना काहीतरी दिसले. ते किनाऱ्याकडे येत होते. त्या भागात चाचे राहत. अचानक समुद्रावरून येत. लुटून परत जात. त्यांना ते चाच्यांचे गलबत वाटले. सर्वजण घाबरले म्हणून ते सर्व लपले. ती वस्तू म्हणजे ओंडका होता. त्यात भिण्याजोगे काही नव्हते. त्यांनी तो ओंडका काढला व त्याच्यापासून नाव बनवली.

प्रश्न 1 : समुद्र किनाऱ्यावर राहणाऱ्या लोकांनी नाव कशापासून बनवली ? ○○○○

- 1) लोखंड 2) लाकूड 3) ओंडका 4) बांबू

प्रश्न 2 : समुद्र किनाऱ्यावर लुटणाऱ्या लोकांना काय म्हणतात ? ○○○○

- 1) चोर 2) लुटारू 3) डाकू 4) चाचे

प्रश्न 3 : संध्याकाळी समुद्राच्या काठावर बसून लोक काय पाहत होते ? ○○○○

- 1) सूर्यास्ताची शोभा 2) सहकाऱ्याची वाट
3) समुद्राचे पाणी 4) समुद्रातील मासे

प्रश्न 4 : नारळी पौर्णिमेच्या दिवशी कोणता सण साजरा करतात ? ○○○○

- 1) दिवाळी 2) रक्षाबंधन 3) दसरा 4) नागपंचमी

प्रश्न 5 : समुद्रकाठच्या गावातील लोक कसे होते ? ○○○○

- 1) नास्तिक 2) सेवाभावी 3) भाविक 4) क्रूर

- उतारा काळजीपूर्वक वाचून त्याचा आशय समजून घ्या. त्यावर आधारित खालील प्रश्नांच्या उत्तराचा पर्याय निवडा.

उतारा - 3

कर्मवीर भाऊराव पाटील यांच्याबद्दल मला अत्यंत आदर आहे. सर्वजण भाऊरावांना अण्णा म्हणत असते. अण्णा आयुष्यभर गोरगरिबांच्या मुलामुलींच्या शिक्षणासाठी झटत राहिले. रयत शिक्षण संस्थेच्या माध्यमातून महाराष्ट्रभर शाळा सुरु केल्या. उच्च शिक्षणासाठी महाविद्यालये सुरु केली. शैक्षणिक क्षेत्रातील त्यांच्या उत्तुंग कार्यामुळे त्यांना सर्वजण 'कर्मवीर' म्हणत.

अण्णांच्या रयत शिक्षण संस्थेत अनेक मुले शिक्षण घेत होती. त्या मुलांपैकी कितीतरी जणांना आई नव्हती. कितीतरी जणांना वडील नव्हते; पण अण्णांनी त्यांच्यावर पित्याच्या प्रेमाचा आणि मातेच्या मायेचा वर्षाव केला होता. अशी होती अण्णांच्या मायेची पाखरं.

प्रश्न 1 : कर्मवीर भाऊराव पाटलांनी 'रयत शिक्षण संस्था' कशासाठी स्थापन केली ? ○○○○

- 1) गरीब मुलामुलींच्या शिक्षणाच्या सोयीसाठी
- 2) गोरगरिबांना जेवण मिळावे यासाठी.
- 3) प्रवाशांची ने-आण करण्यासाठी.
- 4) शासनाच्या मदतीसाठी

प्रश्न 2 : भाऊराव पाटलांच्या शैक्षणिक क्षेत्रातील उत्तुंग कार्यामुळे लोक त्यांना काय म्हणत ?

- 1) अण्णासाहेब
- 2) कर्मवीर
- 3) शिक्षणसम्राट
- 4) गुरुजी

प्रश्न 3 : कर्मवीर भाऊराव पाटील गोरगरिबांच्या अनाथ मुलामुलींसाठी काय करत ? ○○○○

- 1) अत्याचार
- 2) सहकार्य
- 3) पित्याचे प्रेम, मातेची माया
- 4) मदत

प्रश्न 4 : रयत शिक्षण संस्थेच्या माध्यमातून कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी कोठे शैक्षणिक संस्था काढल्या ? ○○○○

- 1) महाराष्ट्रभर
- 2) विदर्भात
- 3) मराठवाड्यात
- 3) कोकणात

प्रश्न 5 : 'आदर' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द लिहा. ○○○○

- 1) प्रणाम
- 2) अनादर
- 3) पराभव
- 4) प्रेम

1.2 कविता व कवितेवर आधारित प्रश्न

सरावसंच - 2

सूचना : लक्षात ठेवा

1) प्रथम कविता काळजीपूर्वक वाचा व तिचा अर्थ समजून घ्या. 2) कवितेतील विशेष शब्दांकडे बारकाईने लक्ष द्या. 3) प्रत्येक प्रश्नांचे सर्व पर्याय पारखून घ्या. 4) उत्तरे लिहिताना संभ्रम निर्माण झाल्यास कवितेतील संबंधित भाग पुन्हा वाचा.

या भारतात...

या भारतात बंधुभाव नित्य वसू दे। दे वरचि असा दे।
हे सर्व पंथ, संप्रदाय एक दिसू दे। मतभेद नसू दे॥धृ॥
नांदोत सुखे, गरीब, अमीर एकमतानी। मग हिंदू असो, ख्रिश्चन वा हो इस्लामी।
स्वातंत्र्य-सुखा या सकलांमाजि वसू दे। दे वरचि असा दे॥1॥
सकळांस कळो मानवता, राष्ट्रभावना। हो सर्व स्थळी मिळूनी समुदाय-प्रार्थना।
उद्योगी तरुण वीर शीलवान दिसू दे। दे वरचि असा दे।

- राष्ट्रसंत तुकडोजीमहाराज

प्रश्न 1 : कवितेत आलेली विरुद्धार्थी शब्दांची जोडी ओळखा. ○○○○

- 1) सुख × दुःख 2) श्रीमंत × गरीब
3) बंधुभाव × वैरभाव 4) असणे × नसणे

प्रश्न 2 : राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांनी जगातून काय समूळ नष्ट होण्याची मागणी परमेश्वराकडे केली आहे? ○○○○

- 1) मानवता 2) गरीब 3) अस्पृश्यता 4) प्रार्थना

प्रश्न 3 : उद्योगी तरुणासाठी राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांनी काय प्रार्थना केली आहे? ○○○○

- 1) उद्योगी तरुण श्रीमंत होऊ दे 2) त्याचे उद्योग वाढू दे
3) उद्योगी तरुण वीर शीलवान दिसू दे 4) तरुणाचे कौशल्य वाढू दे

प्रश्न 4 : कोणती गोष्ट सर्वांना समजावी, असे तुकडोजी महाराजांना वाटते? ○○○○

- 1) मानवता 2) सुख 3) मतभेद 4) मानवता, राष्ट्रभावना

- पुढील कविता वाचून त्याखालील दिलेल्या प्रश्नांची उत्तरे शोधा व योग्य उत्तरांच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

कविता - 2

काया काया शेतामंथी
घाम जिरव जिरव
तव्हा उगलं उगलं
कायामधून हिरवं!

शेतामधी भाऊराया
आला पीक गोंजारत
हात जोडीसन केला
धरत्रीले दंडवत

येता पीकाले बहर
शेता-शेतात हिर्वय
कसं पिकलं रे सोनं
हिरव्यामधून पिवयं !

अशी भाग्यवंत माय
भाऊरायाची जमीन
वाडवडिलाचं देवा
राखी ठेव रे वतन !

कशी धरत्रीची माया
अरे, तीले नही सीमा
दुनियाचे सर्वे पोट
तिच्यामधील झाले जमा

- प्रश्न 1 : सर्व दुनियेचे पोट कोण भरते ? ○○○○
- 1) देव 2) भाऊरायाची जमीन
3) धनसंपत्ती 4) निसर्ग
- प्रश्न 2 : कवितेत आलेली समानार्थी शब्दाची जोडी ओळखा ? ○○○○
- 1) धरती-जमीन 2) माया-प्रेम
3) भाग्यवंत-नशीबवान 4) धन-वैभव
- प्रश्न 3 : 'सोन्याची' उपमा कोणाला दिली आहे ? ○○○○
- 1) धरतीला 2) धनसंपत्तीला 3) निसर्गाला 4) धान्याला
- प्रश्न 4 : 'घाम जिरवणे' या शब्दाचा अर्थ सांगा. ○○○○
- 1) पाणी पाजणे 2) पाणी अडवणे 3) कष्ट करणे 4) घाम पुसणे
- प्रश्न 5 : कवितेत कवीने 'भाग्यवंत माय' असे कोणाला म्हटले आहे ? ○○○○
- 1) भाऊरायाचे घर 2) भाऊरायाचे धान्य
3) भाऊरायाचे देव 4) भाऊरायाची जमीन

1.3 वृत्तपत्रांतील बातम्यांवर आधारित प्रश्न

सरावसंच - 3

पुढे दिलेल्या बातम्या वाचा व त्याखालील प्रश्नाच्या उत्तरांच्या योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

बातमी - 1

एक अभिनव सहल

मुंबई, 2 जानेवारी - शहरातील विद्यार्थी व ग्रामीण विद्यार्थ्यांनी एकत्र येऊन केलेला ग्रामसेवेचा आगळावेगळा उपक्रम डहाणू जवळील पारदे या आदिवासी पाड्यात पार पाडला. हा उपक्रम गावकऱ्यांच्या कौतुकाचा विषय ठरला.

मुंबईतील 'आदर्श विद्यालयातील' नववीच्या विद्यार्थ्यांनी यावर्षी ग्रामसेवा करून आपली नाताळची सुट्टी साजरी करण्याचे ठरवले. श्री मोहन मुगावे व श्री सुरेश सावंत या शिक्षकांनी या उपक्रमाचे नियोजन केले होते. या शिक्षकांच्याच मार्गदर्शनाखाली हा उपक्रम यशस्वीपणे पार पाडला.

27 ते 31 डिसेंबर या पाच दिवसांत शहरी विद्यार्थी व पाड्यातील समवयस्क मुले एकदिलाने काम करित होती. या काळात पाड्यातील पायवाटा, पाणी भरण्याच्या जागा, गुरांचे गोठे यांच्या स्वच्छतेवर विशेष भर देण्यात आला. दररोज संध्याकाळी मनोरंजनाचे कार्यक्रम झाले. काही माहितीपूर्ण चित्रपटही या वेळी दाखवण्यात आले.

या सहलीत विद्यार्थ्यांनी स्वतःचे जेवण शिक्षकांच्या मदतीने स्वतः तयार केले व स्वावलंबनाचा आगळा-वेगळा आनंद मिळवला.

प्रश्न 1 : आदर्श विद्यालयातील मुलांनी नाताळची सुट्टी कशी साजरी केली ? ○○○○

- 1) चित्रपट पाहून 2) खेळून 3) अभ्यास करून 4) ग्राम स्वच्छता करून

प्रश्न 2 : या सहलीतून विद्यार्थ्यांनी काय मिळविला ? ○○○○

- 1) स्वावलंबनाचा व सेवेचा आनंद 2) कामाचा मोबदला
3) अभ्यासातून मोकळीक 4) गावकऱ्यांकडून कौतुक

प्रश्न 3 : गावकऱ्यांच्या कौतुकाचा विषय कोणता ठरला ? ○○○○

- 1) शहरातील विद्यार्थ्यांनी केलेली ग्रामसेवा
2) ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांनी केलेली ग्रामसेवा
3) मुलांचा मनोरंजनाचा कार्यक्रम
4) शहरी व ग्रामीण विद्यार्थी यांनी एकत्र येऊन केलेला ग्रामसेवेचा उपक्रम

बातमी - 2

'निसर्ग वेडा' ही बिरुदावली घेऊन 'ते' निघाले आपल्या गावाला मारुती चित्तमपल्ली यांचे सोलापूरकडे प्रस्थान

लोकमत न्यूज नेटवर्क

नागपूर - स्वातंत्र्यवीर सावरकरांप्रमाणे मराठीत नव्या शब्दांची देणगी देणाऱ्यात जर कुणाचे नाव आदराने घेतले जात असेल तर ते मारुती चित्तमपल्ली यांचे. निसर्गवाटेत अवघे आयुष्य घालविणाऱ्या या मूळ तेलगू भाषिक निसर्ग ऋषीने तब्बल एक लाख शब्दमोती मराठी मातीला दिले.

वन, वन्यजीव, वनस्पतींची खडान्खडा माहिती त्यांना आहे. त्यांचे हे सगळे संशोधन विदर्भातच झाले असल्याने त्यांना विदर्भाने 'निसर्गवेडा' ही बिरुदावली दिली. निसर्गाचा हा सगळा खजिना घेवून म्हणा व भविष्याकडे सोपवून, ते आपल्या गृहनगराकडे अर्थात सोलापूरकडे प्रस्थान करत आहेत.

प्रश्न 1 : वरील बातमीत मारुती चित्तमपल्ली यांची तुलना कोणाशी केली आहे ? ○○○○

- 1) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
- 2) स्वा.वि.दा. सावरकर
- 3) कुसुमाग्रज
- 4) लोकमान्य टिळक

प्रश्न 2 : मारुती चित्तमपल्ली यांना विदर्भाने कोणती बिरुदावली दिली ? ○○○○

- 1) निसर्गप्रेमी
- 2) कविवर्य
- 3) निसर्गवेडा
- 4) संशोधक

प्रश्न 3 : मारुती चित्तमपल्ली यांचा गृह जिल्हा कोणता ? ○○○○

- 1) कोल्हापूर
- 2) सोलापूर
- 3) सातारा
- 4) चंद्रपूर

प्रश्न 4 : मारुती चित्तमपल्ली यांची मूळ भाषा कोणती ? ○○○○

- 1) कोकणी
- 2) कन्नड
- 3) इंग्रजी
- 4) तेलगू

प्रश्न 5 : मारुती चित्तमपल्ली यांना कशासंबंधी खडान्खडा माहिती आहे ? ○○○○

- 1) वन, वन्यजीव व वनस्पती
- 2) पाककलेची
- 3) आरोग्याची
- 4) रस्त्यांची

प्रश्न 6 : वरील बातमी ही कोणत्या वृत्तपत्रातील आहे ? ○○○○

- 1) लोकशाही
- 2) तरुणभारत
- 3) देशोन्नती
- 4) लोकमत

1.4 वृत्तपत्रातील जाहिराती

सरावसंच - 4

जाहिरात - 1

जाहीर निमंत्रण

पाळंदूरमधील सर्व लोकांसाठी

दरवर्षीप्रमाणे आपल्या शाळेत म्हणजे जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा, पाळंदूर येथे 'मुलांचा दिवस' या उपक्रमा अंतर्गत 'प्रदर्शनाचे' आयोजन केले आहे. इयत्ता पहिली ते चौथीच्या मुलांनी बनवलेल्या विविध वस्तू व भेटकार्डे, रेखाटलेले तक्ते, मातीकाम, चित्रे आणि शाळेच्या बागेत फुलवलेल्या भाज्या व फळे यांचे प्रदर्शन भरवले जाणार आहे. या कार्यक्रमासाठी लाखनीवरून 'विदर्भ आनंद शिक्षण मंडळ' चे कार्यकर्ते श्री बालसू नागोटी आणि श्रीमती सुवर्णाताई गजभिये उपस्थित राहणार आहेत. ते कलाकुसरीच्या वस्तू बनवण्याचे प्रात्यक्षिक दाखवतील. तरी आपण सगळ्यांनी उपस्थित राहून आमचा उत्साह वाढवावा, ही विनंती.

शनिवार, दि. 03/10/2020 ठिकाण : जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा, पाळंदूर

प्रदर्शनाची वेळ : सकाळी 10.30 ते सायंकाळी 5.00 वाजेपर्यंत

प्रात्यक्षिक : सकाळी 11.30 ते दुपारी 1.30

खास आकर्षण : गेल्यावर्षीच्या सहलीची वैशिष्ट्यपूर्ण छायाचित्रे

:: आपले ::

सर्व विद्यार्थी, इयत्ता चौथी, जि.प. प्राथमिक शाळा, पाळंदूर

प्रश्न 1 : प्रदर्शनात 'विदर्भ आनंद शिक्षण मंडळाचे' कार्यकर्ते कशाचे प्रात्यक्षिक दाखवतील ?

- 1) कलाकुसरीच्या वस्तू बनविण्याचे 2) दागिने बनविण्याचे ○○○○
3) स्वयंपाक बनविण्याचे 4) शालेय साहित्य बनविण्याचे

प्रश्न 2 : जि. प. प्राथ. शाळा पाळंदूर येथे आयोजित उपक्रमांचे शीर्षक कोणते ? ○○○○

- 1) शालेय दिवस 2) मुलांचा दिवस
3) एक दिवस शाळेविना 4) करमणुकीचा दिवस

प्रश्न 3 : या निमंत्रणात पाळंदूरमधील सर्व लोकांसाठी कोणत्या उद्देशाकरीता उपस्थित राहण्याचे आवाहन केले आहे ? ○○○○

- 1) विद्यार्थ्यांचा उत्साह वाढविण्यासाठी 2) विद्यार्थ्यांना बक्षीस देण्यासाठी
3) भेटकार्ड व वस्तू खरेदी करण्यासाठी 4) विद्यार्थ्यांना भेटण्यासाठी

जाहिरात - 2

- पुढे दिलेली जाहिरात वाचा व त्याखालील प्रश्नाच्या उत्तराच्या योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

पाहिजेत					
रेणुकाबाई मुलींचे वसतिगृह, देसाईगंज					
ता. देसाईगंज, जि. गडचिरोली					
पद	शैक्षणिक पात्रता	पदाचे नाव	वयोगट	अनुभव	मानधन
1	12 वी पास डी.एड.	अधिका (महिला)	18 वर्षावरील	अनुभवास प्राधान्य	शासन निर्णयानुसार

मुलाखत दिनांक

05/02/2021 रोजी शुक्रवार 12.00 वा.

मुलाखत स्थळ

रेणुकाबाई मुलींचे वसतिगृह, देसाईगंज, कस्तुरबा वॉर्ड, लहरी कॉम्प्लेक्सच्या मागे, लाखांदूर रोड,
देसाईगंज (वडसा), ता. देसाईगंज, जि. गडचिरोली

(मुलाखतीस येतांना मूळ कागदपत्रांसह उपस्थित राहावे.)

बाळकृष्ण राऊत सचिव रेणुका चॅरिटेबल ट्रस्ट, कुरुड	क्षितिज कमलेश उके अध्यक्ष रेणुका चॅरिटेबल ट्रस्ट, कुरुड
---	--

- प्रश्न 1 :** वरील जाहिरात ही कोणत्या पदाकरिता आहे ? ○○○○
- 1) शिक्षक 2) शिपाई 3) अधिका (पुरुष) 4) अधिका (महिला)
- प्रश्न 2 :** जाहिरातीतील पदाकरिता शैक्षणिक पात्रता काय आहे ? ○○○○
- 1) पदवी 2) फक्त 12 वी पास
3) 12 वी पास डी.एड. 4) 10 वी पास
- प्रश्न 3 :** जाहिरातीतील पदाकरिता मुलाखत कोणत्या तारखेस आहे ? ○○○○
- 1) 5 मार्च 2021 2) 7 मार्च 2021
3) 5 फेब्रुवारी 2021 4) 3 मार्च 2021

घटक 2 : कार्यात्मक व्याकरण

2.1. शब्दांच्या जाती

2.1.1 नाम

कोणत्याही दृश्य-अदृश्य, सजीव-निर्जीव वस्तूच्या नावाला 'नाम' असे म्हणतात.

उदा. : मोगरा, राम, गहू, मुलगा, बैल, आंबा, इत्यादी

पुढील नामे वाचा व लक्षात ठेवा :

देशांची नावे : भारत, श्रीलंका, चीन, अमेरिका, इटली, इत्यादी

धान्यांची नावे : गहू, बाजरी, ज्वारी, नाचणी, मका, इत्यादी

ग्रह, नक्षत्रे व ताऱ्यांची नावे : सूर्य, चंद्र, पृथ्वी, मंगळ, इत्यादी

वन्य पशूंची नावे : वाघ, हरिण, सिंह, कोल्हा, इत्यादी

झाडांची नावे : आंबा, चिंच, साग, पेरु, इत्यादी

वस्तूंची नावे : वही, पेन, टेबल, पुस्तक, इत्यादी

नद्यांची नावे : गंगा, यमुना, गोदावरी, वैनगंगा, इत्यादी

जिल्हांची नावे : पुणे, नागपूर, गडचिरोली, चंद्रपूर, इत्यादी

नमुना प्रश्न :

प्रश्न 1 : पुढील वाक्यातील नाम ओळखून त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) राम दररोज अभ्यास करतो.

○●○○○

1) दररोज 2) राम 3) करतो 4) अभ्यास

स्पष्टीकरण : वरील पर्यायात राम हे मुलाचे नाव आहे. म्हणून पर्याय क्र (2) हे उत्तर आहे.

2) झाड खूप उंच आहे.

○○●○○

1) खूप 2) उंच 3) झाड 4) आहे

स्पष्टीकरण : वरील पर्यायात झाड हे नाव आहे म्हणून पर्याय क्रमांक (3) हे उत्तर आहे.

सरावसंच - 5

प्रश्न 1 : पुढील प्रत्येक वाक्यातील नाम ओळखून त्याच्या योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) जिराफ खूप उंच प्राणी आहे. ○○○○
1) खूप 2) जिराफ 3) आहे 4) उंच
- 2) चिंच आंबट आहे. ○○○○
1) चिंच 2) आहे 3) आंबट 4) यापैकी नाही
- 3) पेन निळ्या रंगाचा आहे. ○○○○
1) निळ्या 3) रंगाचा 3) पेन 4) आहे
- 4) पाणी खूप थंड आहे. ○○○○
1) पाणी 2) थंड 3) आहे 4) खूप
- 5) मी गडचिरोली येथे जात आहे. ○○○○
1) मी 2) जात 3) गडचिरोली 4) येथे

प्रश्न 2 : पुढील प्रत्येक प्रश्नात दिलेल्या पर्यायांपैकी नाम असणारा पर्याय निवडा.

- 1) 1) होता 2) झाला 3) मीठ 4) आला ○○○○
2) 1) मला 2) उडत 3) कधी 4) घर ○○○○
3) 1) शांत 2) गोड 3) मोर 4) पसार ○○○○
4) 1) धूर्त 2) शूर 3) सचिन 4) शहाणा ○○○○
5) 1) ऊस 2) काय 3) आणि 4) गेला ○○○○

प्रश्न 3 : पुढील प्रत्येक प्रश्नात दिलेल्या पर्यायांपैकी नाम नसणारा पर्याय निवडा.

- 1) 1) बैल 2) डोळा 3) मला 4) पेढा ○○○○
2) 1) ढग 2) राम 3) दही 4) मग ○○○○
3) 1) आला 2) भोवरा 3) सिंह 4) वाघ ○○○○
4) 1) पोलीस 2) आहे 3) मिन्नु 4) रस्ता ○○○○
5) 1) पाणी 2) दगड 3) आणि 4) सूर्य ○○○○

2.1.2 सर्वनाम

नामाऐवजी वापरल्या जाणाऱ्या शब्दाला 'सर्वनाम' असे म्हणतात.

उदा. : 1) सीता सुंदर मुलगी आहे. 2) ती छान गाते.

वरील वाक्यात 'ती' हा शब्द 'सीता' या नामाऐवजी वापरला आहे. वरील दुसऱ्या वाक्यातील ती हे सर्वनाम आहे.

उदा. मी, आम्ही, तू, तुम्ही, तो, ती, ते, त्या, हा, ही, हे, ह्या, जो, जी, जे, ज्या, कोण, काय, आपण, स्वतः ही मराठीतील सर्वनामे आहेत.

नमुना प्रश्न :

प्रश्न 1 : पुढील वाक्यातील सर्वनाम ओळखून त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) मी तसाच पडून राहिलो. ○●○○○

1) तसाच 2) मी 3) राहिलो 4) पडून

स्पष्टीकरण : वरील वाक्यात 'मी' हे सर्वनाम आहे म्हणून पर्याय क्र. (2) हे उत्तर आहे

सरावसंच - 6

प्रश्न 1 : पुढील प्रत्येक वाक्यातील सर्वनाम ओळखून त्याच्या योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) तू बदामी पेढे नदीत टाकलेस ! ○○○○

1) बदामी 2) तू 3) नदी 4) टाकलेस

2) तो मुलगा गाढ झोपी गेला. ○○○○

1) मुलगा 2) गाढ 3) गेला 4) तो

3) मी रोज शाळेत जातो. ○○○○

1) मी 2) शाळेत 3) जातो 4) रोज

4) गेला रविवार आम्ही अगदी मजेत घालवला. ○○○○

1) रविवार 2) आम्ही 3) घालवला 4) अगदी

5) तुम्ही सर्वजण खाली बसा. ○○○○

1) तुम्ही 2) खाली 3) बसा 4) सर्वजण

प्रश्न 2 : पुढील प्रत्येक वाक्यातील रिकाम्या जागी योग्य सर्वनाम निवडा व त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) चिमटा कुठून आणलास? ○○○○

1) आम्ही 2) हा 3) जो 4) ही

2) मला चल म्हणत होती. ○○○○

1) ती 2) तो 3) आपण 4) मी

3) चला सर्वजण क्रिकेट खेळू. ○○○○

1) मी 2) आपण 3) ते 4) जी

4) आवाजात गोडवा आहे. ○○○○

1) ही 2) तो 3) तिच्या 4) कोण

5) मुलीला आज बक्षीस मिळाले. ○○○○

1) त्या 2) ती 3) जो 4) आम्ही

प्रश्न 3 : पुढील प्रत्येक वाक्यातील अधोरेखित नामाऐवजी कोणते सर्वनाम वापरता येईल ते ठरवून त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) राजू खूप हुशार मुलगा आहे. ○○○○

1) तो 2) ती 3) मी 4) आपण

2) लीला विचार करू लागली. ○○○○

1) ती 2) मी 3) जी 4) आम्ही

3) रीनाला आईने शाळेतून घरी आणले. ○○○○

1) मी 2) त्याने 3) तिने 4) तू

4) बाबा बसने गावाला गेले. ○○○○

1) आम्ही 2) ते 3) तू 4) जे

5) आजोबांनी रामला घरी राहायला सांगितले. ○○○○

1) त्यांनी 2) तिने 3) त्याला 4) तू

2.1.3 विशेषण

नामाबद्दल विशेष माहिती सांगणाऱ्या शब्दाला 'विशेषण' असे म्हणतात.

उदा. : 1) मोठी बहीण 2) काळा कुत्रा

वरील वाक्यात 'मोठा', 'काळा' हे शब्द अनुक्रमे बहीण, कुत्रा या नामाबद्दल विशेष माहिती सांगतात. म्हणून मोठी, काळा ही विशेषणे आहेत.

नमुना प्रश्न :

प्रश्न 1 : पुढील वाक्यातील विशेषण ओळखून त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) चिंच आंबट आहे. ○○○●○

1) चिंच 2) आहे 3) आंबट 4) यापैकी नाही

स्पष्टीकरण : वरील वाक्यात 'आंबट' हा शब्द 'चिंच' या नामाबद्दल विशेष माहिती सांगत आहे म्हणून पर्याय क्र. (3) हे उत्तर आहे.

सरावसंच - 7

प्रश्न 1 : पुढील प्रत्येक वाक्यातील विशेषण ओळखून त्याच्या योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) पर्वत उंच आहे. ○○○○

1) पर्वत 2) आहे 3) उंच 4) यापैकी नाही

2) तुमची लेक हुशार आहे. ○○○○

1) हुशार 2) लेक 3) तुमची 4) आहे

3) आंबा पिकलेला आहे. ○○○○

1) आंबा 2) आहे 3) पिकलेला 4) यापैकी नाही

4) हाली ही धाडसी मुलगी आहे. ○○○○

1) धाडसी 2) मुलगी 3) हाली 4) आहे

5) डोळ्यांवरचा काळा चष्मा ठीक करत होते. ○○○○

1) चष्मा 2) करत 3) काळा 4) होते

प्रश्न 2 : रिकाम्या जागी येणाऱ्या योग्य विशेषणाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) कारले चवीने असते. ○○○○

1) गोड 2) आंबट 3) कडू 4) तुरट

2) नंदू शाळेत गाणी गातो. ○○○○

1) सुंदर 2) स्वच्छ 3) घाणेरडे 4) कुरूप

3) मुले शिस्तीने वागतात. ○○○○

1) अडाणी 2) शहाणी 3) वाईट 4) घाणेरडे

4) झाडांची पाने दिसत आहेत. ○○○○

1) हिरवीगार 2) वाकडी 3) सरळ 4) लाल

5) लाडू खूप आहे. ○○○○

1) तिखट 2) आंबट 3) गोड 4) खारट

प्रश्न 3 : पुढील प्रत्येक प्रश्नातील ठळक अक्षरातील नामासाठी योग्य असणाऱ्या विशेषणाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) पृथ्वी ○○○○

1) सरळ 2) गोल 3) वाकडी 4) तिरपी

2) वातावरण ○○○○

1) मोकट 2) प्रसन्न 3) अफाट 4) अपुरे

3) देखावा ○○○○

1) रसाळ 2) कोवळा 3) सुंदर 4) रसरशीत

4) थंडी ○○○○

1) बोचरी 2) हसरी 3) लाजरी 4) सोनेरी

5) उन्हाळा ○○○○

1) थंडी 2) कडक 3) दमट 4) नरम

प्रश्न 4 : पुढील प्रत्येक प्रश्नातील विशेषण नसणाऱ्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) 1) गोड 2) कडू 3) मोर 4) आंबट ○○○○

2) 1) लाल 2) काळा 3) आम्ही 4) पिवळा ○○○○

3) 1) लहान 2) आपण 3) मोठा 4) उंच ○○○○

4) 1) राम 2) चांगला 3) वाईट 4) घाणेरडा ○○○○

2.1.4 क्रियापद

वाक्याचा अर्थ पूर्ण करणाऱ्या क्रियावाचक शब्दाला 'क्रियापद' म्हणतात.

उदा. : 1) मी जोराने धावतो. 2) मंदा आंबा खाते.

वरील वाक्यात धावतो, खाते हे शब्द धावण्याची आणि खाण्याची क्रिया दाखवतात व वाक्याचा अर्थ पूर्ण करतात. म्हणून धावतो, खाते हे क्रियापद आहे.

नमुना प्रश्न :

प्रश्न 1 : पुढील वाक्यातील क्रियापद ओळखून त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) लीला आता चिडली. ○●○○

1) आता 2) चिडली 3) लीला 4) यापैकी नाही

स्पष्टीकरण : वरील वाक्यात 'चिडली' हा शब्द चिडण्याची क्रिया दाखवून वाक्याचा अर्थ पूर्ण करत आहे. म्हणून उत्तर क्र. (2)

सरावसंच - 8

प्रश्न 1 : पुढील प्रत्येक वाक्यातील क्रियापद ओळखून त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) माझा मोबाईल कालच आला. ○○○○

1) माझा 2) कालच 3) आला 4) मोबाईल

2) रमेश हुशार मुलगा आहे. ○○○○

1) रमेश 2) आहे 3) हुशार 4) मुलगा

3) मुले मैदानावर खेळतात. ○○○○

1) मुले 2) खेळतात 3) मैदानावर 4) यापैकी नाही

4) माकड झाडावर उड्या मारते. ○○○○

1) मारते 2) उड्या 3) झाडावर 4) यापैकी नाही

प्रश्न 2 : पुढील प्रत्येक प्रश्नाच्या पर्यायातून क्रियापद असणाऱ्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) 1) मी 2) ती 3) तो 4) गेली ○○○○

2) 1) वर्ग 2) वाच 3) वही 4) वेगाने ○○○○

3) 1) गार 2) घर 3) फार 4) मार 0000

4) 1) बोट 2) नोट 3) घेतला 4) घोट 0000

प्रश्न 3 : पुढील प्रत्येक प्रश्नातील रिकाम्या जागी कंसात दिलेल्या क्रियापदाचे योग्य रूप असणाऱ्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) आम्ही बसमधून बाहेर (पडणे) 0000

1) पडलो 2) पडली 3) पडले 4) पडतील

2) गेला रविवार आम्ही मजेत (घालविणे) 0000

1) घालवतील 2) घालवेल 3) घालवला 4) घालविणे

3) आपण सर्वजण चेंडू (खेळणे) 0000

1) खेळणे 2) खेळू 3) खेळतील 4) खेळा

4) मंदा खूप अभ्यास (करणे) 0000

1) करते 2) करतो 3) केला 4) करणे

प्रश्न 4 : पुढील प्रत्येक प्रश्नांतील रिकाम्या जागी क्रियापदाचे योग्य रूप असणाऱ्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) मुले आनंदाने नाचू 0000

1) लागू 2) लागली 3) लागे 4) लागून

2) रोज सकाळी व्यायाम 0000

1) करावे 2) करावा 3) करुन 4) केली

3) मी त्याची खूप निगा 0000

1) राखावे 2) राखते 3) राखून 4) राखू

4) पक्ष्याने आकाशात उंच 0000

1) उडून 2) उडावे 3) उडू 4) उडवावी

2.2 लिंग

ज्या नामावरुन ते पुरुष जातीचे (नर) आहे की स्त्री जातीचे (मादी) आहे हे आपल्याला कळते त्याला नामाचे लिंग म्हणतात.

ज्या नामावरुन पुरुष जातीचा बोध होतो ते पुल्लिंग असते.

ज्या नामावरुन स्त्री जातीचा बोध होतो ते स्त्रीलिंग असते.

ज्या नामावरुन पुरुष जातीचा किंवा स्त्री जातीचा बोध होत नाही ते नपुंसकलिंग असते.

- अनेकवचनी नामाचे लिंग ओळखताना प्रथम त्या शब्दाचे एकवचन करावे लागते.
- पुढील वाक्यांतील ठळक नामे पाहा.

1) अजय धावत आहे. 2) गौरी खेळत आहे. 3) मूल खेळत आहे.

वरील वाक्यातील अजय, गौरी, मूल ही नामे आहेत. आता या नामाचे लिंग पाहू या.

अजय	तो - अजय	पुल्लिंग
गौरी	ती - गौरी	स्त्रीलिंग
मूल	ते - मूल	नपुंसकलिंग

पुल्लिंगी नामाचा उल्लेख तो या शब्दाने केला जातो.

स्त्रीलिंगी नामाचा उल्लेख ती या शब्दाने केला जातो.

नपुंसकलिंगी नामाचा उल्लेख ते या शब्दाने केला जातो.

1) काही पुल्लिंगी नामाची स्त्रीलिंगी रूपे ठराविक पद्धतीने होतात.

पु	स्त्री	पु.	स्त्री	पु	स्त्री
देव	- देवी	राजा	- राणी	कुत्रा	- कुत्री
वाघ	- वाघीण	कोळी	- कोळीण	पती	- पत्नी
चिमणा	- चिमणी	शिक्षक	- शिक्षिका	सासरा	- सासू
बालक	- बालिका	आजोबा	- आजी	लेखक	- लेखिका

2) काही नामांची स्त्रीलिंगी रूपे स्वतंत्रपणे होतात.

पु	स्त्री	पु.	स्त्री	पु	स्त्री
बैल	- गाय	नर	- मादी	वडील	- आई
पुरुष	- स्त्री	भाऊ	- बहीण	बोका	- भाटी/मांजर
मोर	- लांडोर	बोकड	- शेळी	दीर	- जाऊ
उंट	- सांडणी	पुत्र	- कन्या	नवरा	- बायको

3) काही सजीवांची नामे आणि त्यांचे लिंग :

पुल्लिंगी नामे	स्त्रीलिंगी नामे	नपुंसकलिंगी नामे
तो - मुलगा	ती - मुलगी	ते - मूल
तो - कुत्रा	ती - कुत्री	ते - पिल्लू
तो - घोडा	ती - घोडी	ते - शिंगरू
तो - बैल	ती - गाय	ते - वासरू
तो - मेंढा	ती - मेंढी	ते - मेंढरू
तो - चिमणा	ती - चिमणी	ते - पाखरू
तो - रेडा	ती - म्हैस	ते - रेडकू

4) काही नामे आणि त्यांचे लिंग

पुल्लिंगी नामे	स्त्रीलिंगी नामे	नपुंसकलिंगी नामे
तो - आंबा	ती - पपई	ते - केळे
तो - चंद्र	ती - चांदणी	ते - चांदणे
तो - भात	ती - भाजी	ते - वरण
तो - बगीचा	ती - बाग	ते - फूल
तो - फळा	ती - शाळा	ते - पुस्तक
तो - डोंगर	ती - दरी	ते - टेकाड

नमुना प्रश्न :

प्रश्न 1 : पुढील शब्दगटातील पुल्लिंगी शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) अरुण 2) गाय 3) आजी 4) सासू ●○○○

स्पष्टीकरण : पुल्लिंगी नामाचा उल्लेख 'तो' शब्दाने केला जातो वरील शब्दगटातील 'अरुण' या नामाचा उल्लेख 'तो अरुण' असा केला जातो तर उर्वरित तिन्ही नामांचा ती गाय, ती आजी, ती सासू असा उल्लेख केला जातो म्हणून पर्याय क्र. (1) हे उत्तर आहे.

सरावसंच - 9

प्रश्न 1 : पुढील प्रत्येक शब्दगटातील पुल्लिंगी शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) 1) पपई 2) भाजी 3) बाग 4) आंबा ○○○○
 2) 1) मुलगी 2) गाय 3) उंट 4) चांदणी ○○○○
 3) 1) फळा 2) बहीण 3) शेळी 4) सांडणी ○○○○

प्रश्न 2 : पुढील प्रत्येक शब्दगटातील स्त्रीलिंगी शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1)	1) बैल	2) पुरुष	3) मेंढी	4) रेडा	○ ○ ○ ○
2)	1) नर	2) भाऊ	3) बोकड	4) चिमणी	○ ○ ○ ○
3)	1) अंगठा	2) फळा	3) दरी	4) देश	○ ○ ○ ○

प्रश्न 3 : पुढील प्रत्येक शब्दगटातील नपुंसकलिंगी शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1)	1) चंद्र	2) भाजी	3) मेंढा	4) वासरु	○ ○ ○ ○
2)	1) फूल	2) वाघ	3) देव	4) राजा	○ ○ ○ ○
3)	1) बालिका	2) पती	3) पुस्तक	4) घोडी	○ ○ ○ ○

प्रश्न 4 : पुढील ठळक अक्षरांतील शब्दाचा विरुद्धलिंगी शब्द निवडून त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1)	वाघ				
	1) वाघी	2) वाघीण	3) मुरळी	4) वाघ्या	○ ○ ○ ○
2)	मोर				
	1) मोरी	2) मोरा	3) लांडोर	4) मोरीन	○ ○ ○ ○
3)	रेडा				
	1) रेडी	2) म्हैस	3) रेड्या	4) रेडकू	○ ○ ○ ○

2.3 वचन

नामावरुन वस्तू एक आहेत की अनेक आहेत याचा बोध होणे म्हणजेच त्या नामाचे 'वचन' होय. मराठी भाषेत वचनाचे दोन प्रकार आहेत.

1) एकवचन 2) अनेकवचन

1) एकवचन :

जेव्हा नामावरुन एकाच वस्तूचा बोध होतो तेव्हा त्याचे 'एकवचन' असते.

उदा. नदी, मासा, वीट, इत्यादी.

2) अनेकवचन :

जेव्हा नामावरुन अनेक वस्तूंचा बोध होतो तेव्हा त्याचे 'अनेकवचन' असते.

उदा. नद्या, मासे, विटा इत्यादी

काही पुल्लिंगी शब्द व त्यांची अनेक वचने

एकवचन	अनेकवचन	एकवचन	अनेकवचन
आंबा	आंबे	कुत्रा	कुत्रे
मासा	मासे	ससा	ससे
बगळा	बगळे	कावळा	कावळे
घोडा	घोडे	वाडा	वाडे

काही स्त्रीलिंगी शब्द व त्यांची अनेक वचने

एकवचन	अनेकवचन	एकवचन	अनेकवचन
तार	तारा	भित	भिंती
धार	धारा	सर	सरी
लाट	लाटा	नथ	नथी
वाट	वाटा	समई	समया
माळ	माळा	सुई	सुया
खाट	खाटा	चटई	चटया
वीज	विजा	नदी	नद्या

जीभ	जिभा	होडी	होड्या
बी	बिया	चांदणी	चांदण्या
स्त्री	स्त्रिया	ऊ	उवा
वीट	विटा	गाय	गायी
शीर	शिरा	बहीण	बहिणी
साडी	साड्या	सोय	सोयी
खाडी	खाड्या	जाऊ	जावा

काही नपुंसकलिंगी शब्द व त्यांची अनेकवचने

एकवचन	अनेकवचन	एकवचन	अनेकवचन
झाड	झाडे	गाणे	गाणी
फळ	फळे	तळे	तळी
गाव	गावे	डोके	डोकी
घर	घरे	खेडे	खेडी
मत	मते	मूल	मुले
दार	दारे	फूल	फुले

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : पुढील शब्दगटातील एकवचनी शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) आंबे 2) विटा 3) विजा 4) नदी ○○○●

स्पष्टीकरण : वरील शब्दगटातील आंबे, विटा व विजा या तिन्ही नामातून अनेक वस्तूंचा बोध होतो. पण नदी या नामातून एकाच वस्तूचा बोध होतो म्हणून पर्याय (4) हे उत्तर आहे.

प्रश्न 2 : पुढील शब्दगटातील अनेकवचनी शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) माळ 2) भिंत 3) सुया 4) होडी ○○●○

स्पष्टीकरण : वरील शब्दगटातील माळ, भिंत व होडी या तिन्ही नामातून एकाच वस्तूचा बोध होतो. पण सुया या नामातून अनेक वस्तूंचा बोध होतो. म्हणून पर्याय (3) हे उत्तर आहे.

सरावसंच - 10

प्रश्न 1 : पुढील प्रत्येक शब्दगटातील एकवचनी शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1)	1) साड्या	2) गायी	3) समई	4) वाडे	○ ○ ○ ○
2)	1) मासा	2) कावळे	3) भिंती	4) सुया	○ ○ ○ ○
3)	1) गाणी	2) फूल	3) तळी	4) मुले	○ ○ ○ ○

प्रश्न 2 : पुढील प्रत्येक शब्दगटातील अनेकवचनी शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1)	1) झाड	2) वाडे	3) कुत्रा	4) ससा	○ ○ ○ ○
2)	1) गाणे	2) तळे	3) घरे	4) दार	○ ○ ○ ○
3)	1) शीर	2) साडी	3) स्त्री	4) बिया	○ ○ ○ ○

प्रश्न 3 : पुढील ठळक अक्षरांतील शब्दाचे वचन बदलून त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1)	झाड				
	1) झाडू	2) झाडी	3) झाडे	4) झाड्या	○ ○ ○ ○
2)	बी				
	1) बियाणे	2) बिया	3) बियाणी	4) बियाणा	○ ○ ○ ○
3)	साडी				
	1) साड्या	2) साडे	3) साडी	4) साडई	○ ○ ○ ○

प्रश्न 4 : पुढील प्रत्येक प्रश्नात वचनबदलानुसार चुकीची जोडी असणारा पर्याय निवडून त्याचे वर्तुळ रंगवा.

1)	1) घोडा - घोडे	2) कुत्रा - कुत्रे	○ ○ ○ ○
	2) लाट - लाटा	4) बगळा - बगळ्या	
2)	1) गाणे - गाणी	2) दार - दारा	○ ○ ○ ○
	3) सोय - सोयी	4) जाऊ - जावा	
3)	1) होडी - होड्या	2) सुई - सुया	○ ○ ○ ○
	3) माळ - माळा	4) मासा - माशा	

2.4 काळ

क्रियापदावरुन क्रिया केव्हा घडली याचा जो बोध होतो त्यास 'काळ' म्हणतात.

मुख्य काळ तीन आहेत.

1) वर्तमानकाळ 2) भूतकाळ 3) भविष्यकाळ

1) वर्तमानकाळ :

क्रिया चालू असते, तेव्हा क्रियापद वर्तमानकाळी असते.

उदा. सोनू अभ्यास करते.

2) भूतकाळ :

क्रिया पूर्वी झालेली असते, तेव्हा क्रियापद भूतकाळी असते.

उदा. सोनूने अभ्यास केला.

3) भविष्यकाळ :

क्रिया पुढे व्हायची असते, तेव्हा क्रियापद भविष्यकाळी असते.

उदा. सोनू अभ्यास करेल.

उदा. 'हसणे' या क्रियापदाची तीनही काळांतील एकवचनी व अनेकवचनी रूपे पाहा.

सर्वनाम	वर्तमानकाळ	भूतकाळ	भविष्यकाळ
मी	हसतो	हसलो	हसेन
आम्ही	हसतो	हसलो	हसू
तू	हसतोस	हसलास	हसशील
तुम्ही	हसता	हसलात	हसाल
तो (रमेश)	हसतो	हसला	हसेल
ती (मिना)	हसते	हसली	हसेल
ते (मूल)	हसते	हसले	हसेल
ते (मुले)	हसतात	हसले	हसतील
त्या (बाई)	हसतात	हसल्या	हसतील
ती (माणसे)	हसतात	हसली	हसतील

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : पुढीलपैकी वर्तमानकाळी वाक्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) मी पुस्तक वाचतो.	2) मी पुस्तक वाचले.	●○○○
3) मी पुस्तक वाचेल.	4) मी पुस्तक वाचत असेन.	

प्रश्न 2 : पुढीलपैकी भूतकाळी वाक्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) ती धावते.	2) ती धावली.	○●○○
3) ती धावेल.	4) ती धावली असेल.	

प्रश्न 3 : पुढीलपैकी भविष्यकाळी वाक्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) रमेश खो-खो खेळेल	2) रमेश खो-खो खेळतो.	●○○○
3) रमेश खो-खो खेळला.	4) रमेश खो-खो खेळत होता.	

स्पष्टीकरण : क्रिया चालू असते तेव्हा वाक्य वर्तमानकाळी असते. क्रिया पूर्वी झाली असते तेव्हा वाक्य भूतकाळी असते. क्रिया पुढे व्हायची असते तेव्हा वाक्य भविष्यकाळी असते.

सरावसंच - 11

प्रश्न 1 : पुढीलपैकी वर्तमानकाळी वाक्याच्या पर्याय क्रमांकाची वर्तुळ रंगवा.

1) 1) लीला पेढा खार्डल.	2) लीला पेढा खाते.	○○○○
3) लीलाने पेढा खाल्ला.	4) लीला पेढा खात असेल.	
2) 1) राधा चित्र काढते.	2) राधाने चित्र काढले.	○○○○
3) राधा चित्र काढेल.	4) राधाने चित्र काढले होते.	
3) 1) मी खेळलो.	2) मी खेळेल.	○○○○
3) मी खेळतो.	4) मी खेळत होतो.	
4) 1) शाम गाणे गातो.	2) शाम गाणे गाईल.	○○○○
3) शामने गाणे गायले.	4) शाम गाणे गात असेल.	

प्रश्न 2 : पुढीलपैकी भूतकाळी वाक्यांच्या पर्याय क्रमांकाची वर्तुळ रंगवा.

1) 1) मोर थुईथुई नाचतो.	2) मोर थुईथुई नाचेल.	○○○○
3) मोर थुईथुई नाचला.	4) मोर थुईथुई नाचत असेल.	

- 2) 1) मीना रडत होती. 2) मीना रडत आहे. ○○○○
 3) मीना रडत असेल. 3) यापैकी नाही.
- 3) 1) मुलांनी खाऊ खाल्ला. 2) मुले खाऊ खातील. ○○○○
 3) मुले खाऊ खाणार. 4) मुले खाऊ खात असतील.
- 4) 1) मी रोज शाळेत जातो. 2) मी रोज शाळेत जात होतो. ○○○○
 3) मी रोज शाळेत जाईन. 4) यापैकी नाही.

प्रश्न 3 : पुढीलपैकी भविष्यकाळी वाक्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) 1) आई गोष्ट सांगते. 2) आई गोष्ट सांगेल. ○○○○
 3) आईने गोष्ट सांगितली. 4) आईने गोष्ट सांगितली होती.
- 2) 1) मामा गावाला गेले. 2) मामा गावाला जातील. ○○○○
 3) मामा गावाला जातात. 4) मामा गावाला गेले होते.
- 3) 1) मी नाटक पाहतो. 2) मी नाटक पाहिले. ○○○○
 3) मी नाटक पाहत आहे. 4) मी नाटक पाहीन.
- 4) 1) मुले जोरात धावतात. 2) मुले जोरात धावले. ○○○○
 3) मुले जोरात धावतील. 4) मुले जोरात धावत होते.

प्रश्न 4 : पुढील प्रश्नात दिलेल्या काळाचे योग्य क्रियापद असणाऱ्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) वर्तमानकाळ : 1) उठतो 2) उठला ○○○○
 3) उठेल 4) उठत असे
- 2) भविष्यकाळ 1) करतो 2) केला ○○○○
 3) करेल 4) केला होता
- 3) भूतकाळ 1) आणतो 2) आणले ○○○○
 3) आणतील 4) आणत असतील

2.5 विरामचिन्हे

‘विराम’ म्हणजे विश्रांती अथवा थांबणे. आपण बोलताना मध्ये थांबतो. वाचतानासुद्धा वाक्य कोठे संपते, प्रश्न कोठे आहे, उद्गार कोणता, वाक्यात कोठे व किती थांबावे हे कळले पाहिजे. ते समजण्यासाठी जी चिन्हे वापरली जाता. त्यांना विरामचिन्हे म्हणतात.

क्र.	चिन्हाचे नाव	चिन्ह	केव्हा वापरतात	उदाहरण
1	पूर्णविराम	(.)	वाक्य पूर्ण झाले हे समजण्यासाठी वापरतात.	मी शाळेत जातो.
2	अर्धविराम	(;)	दोन छोटी वाक्ये उभयान्वयी अव्ययांनी जोडतात तेव्हा वापरतात.	गड आला ; पण सिंह गेला.
3	अपूर्णविराम	(:)	वाक्याच्या शेवटी तपशील द्यायचा असल्यास अपूर्णविराम वापरावा.	पुढील उदाहरणे सोडवा :
4	स्वल्पविराम	(,)	1) एकाच जातीचे शब्द लागोपाठ आल्यास वापरतात. 2) हाक मारून काही सांगतांना नावापुढे, संबोधनापुढे वापरतात. 3) ‘हे’, ‘की’, ‘असे’ यासारख्या शब्दांनी दोन वाक्ये जोडतांना.	1) आंबा, पेरु, मोसंबी ही महत्वाची फळे आहेत. 2) राम, पेन दे. 3) त्याला वाटले, की आपण तिथे जायला हवे .
5	प्रश्नचिन्ह	(?)	वाक्यात प्रश्न विचारला असेल ; तर वाक्याच्या शेवटी वापरतात.	तुझे नाव काय आहे ?
6	उद्गारचिन्ह	(!)	मनातील भावना व्यक्त करणाऱ्या शब्दाच्या शेवटी वापरतात.	बापरे ! केवढा मोठा हा हत्ती !
7	अवतरणचिन्ह	(‘ ’)	1) एकेरी – एखाद्या शब्दावर जोर देताना किंवा दुसऱ्याचे मत सांगतांना वापरतात.	1) गांधीजींनी ‘चले जाव’ ही घोषणा दिली. 2) ‘व्याकरणाचा अभ्यास महत्त्वाचा’ असं त्यांनी सांगितलं.
		(“ ”)	2) दुहेरी – बोलणाऱ्याच्या तोंडचे शब्द दाखवताना वापरतात.	शरद म्हणाला, “मी सहलीला येईन.”
8	संयोगचिन्ह	(-)	1) दोन शब्द जोडतांना वापरतात. 2) ओळीच्या शेवटी शब्द अपुरा राहिल्यास वापरतात.	आई-वडील मला निबंध लिहा-यला आवडतो.
9	अपसारण-चिन्ह	(—)	1) बोलता बोलता विचार मालिका तुटल्यास वापरतात. 2) स्पष्टीकरण द्यायचे असल्यास वापरतात	1) मी गेलो, पण _ 2) ती मुलगी-जिने लाल रिबीन बांधली आहे _ ती पहिली आली.

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : पुढील प्रत्येक वाक्यात कोणते विरामचिन्ह द्याल, त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) गौरी का रडत होती ○●○○
1) ! 2) ? 3) . 4) ;

स्पष्टीकरण : वरील वाक्यात प्रश्न विचारला आहे. त्यामुळे वाक्याच्या शेवटी प्रश्नचिन्ह हवे म्हणून पर्याय क्र. (2) हे उत्तर आहे.

- 2) सकाळी मी उठलो ○○○●
1) ? 2) , 3) ' ' 4) .

स्पष्टीकरण : वरील वाक्यात वाक्य पूर्ण झाले हे समण्यासाठी वाक्याच्या शेवटी पूर्णविराम हवा. म्हणून पर्याय क्र. (4) हे उत्तर आहे.

सरावसंच - 12

प्रश्न 1 : पुढे दिलेल्या विरामचिन्हांच्या नावासाठी योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) अपूर्णविराम
1) ? 2) , 3) : 4) ! ○○○○

- 2) उद्गारचिन्ह
1) ' ' 2) ! 3) ? 4) , ○○○○

- 3) संयोगचिन्ह
1) . 2) : 3) - 4) " " ○○○○

- 4) स्वल्पविराम
1) ? 2) , 3) ! 4) : ○○○○

- 5) एकेरी अवतरणचिन्ह
1) ' ' 2) , 3) ! 4) ? ○○○○

प्रश्न 2 : पुढील प्रत्येक वाक्याच्या शेवटी कोणते विरामचिन्ह द्याल. त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) तो आनंदात आहे.
1) ! 2) . 3) ? 4) ; ○○○○

2) तुला कसं वाटत आहे

1) ? 2) . 3) - 4) ‘’ ○○○○

3) “मग काय म्हणाली ती ?” काकांनी विचारले

1) ! 2) , 3) . 4) ? ○○○○

4) बापरे ! केवढा मोठा साप

1) ? 2) : 3) ; 4) ! ○○○○

प्रश्न 3 : पुढील प्रत्येक प्रश्नाच्या योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) वाक्यात प्रश्न विचारायचा असेल तर कोणते चिन्ह वापरतात ?

1) प्रश्नचिन्ह 2) पूर्णविराम 3) अर्धविराम 4) स्वल्पविराम ○○○○

2) वाक्य पूर्ण झाले हे समजण्यासाठी कोणते चिन्ह वापरतात ?

1) अपूर्णविराम 2) उद्गारचिन्ह 3) पूर्णविराम 4) अवतरणचिन्ह ○○○○

3) वाक्याच्या शेवटी तपशील द्यावयाचा असल्यास कोणते चिन्ह वापरतात ?

1) स्वल्पविराम 2) पूर्णविराम 3) अपूर्णविराम 4) प्रश्नचिन्ह ○○○○

4) मनातील भावना व्यक्त करणाऱ्या शब्दाच्या शेवटी कोणते चिन्ह वापरतात ?

1) संयोगचिन्ह 2) अपसारणचिन्ह 3) उद्गारचिन्ह 4) स्वल्पविराम ○○○○

5) दोन शब्द जोडताना कोणते चिन्ह वापरतात ?

1) अर्धविराम 2) संयोगचिन्ह 3) प्रश्नचिन्ह 4) उद्गारचिन्ह ○○○○

6) एकाच जातीचे शब्द लागोपाठ आल्यास कोणते चिन्ह वापरतात.

1) अवतरणचिन्ह 2) अर्धविराम 3) पूर्णविराम 4) स्वल्पविराम ○○○○

2.6 वाक्यांचे भाग

वाक्याचे दोन भाग असतात.

1) उद्देश्य 2) विधेय

- * सुरुवातीला वाक्यातील क्रियापद कोणते आहे ते ओळखा.
- * त्यानंतर क्रिया करणारा कोण आहे ते शोधा.
- * क्रिया करणारा हा मुख्य भाग उद्देश्याचा असतो. शिवाय त्यांच्या संबंधाने येणारे शब्दसुद्धा उद्देश्य भागात घ्यावेत.
- * उरलेले सर्व शब्द क्रमाने विधेय भागाचे असतात.

उदा. माया खेळत आहे.

वाक्यातील क्रियापद – आहे, खेळणारी कोण ? – माया म्हणून उद्देश्य भाग – माया व खेळत आहे हा विधेय भाग होय.

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : पुढील वाक्यातील उद्देश्य भाग ओळखा व त्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

सखाराम उभा होता. ○●○○

1) उभा 2) सखाराम 3) होता 4) उभा होता

स्पष्टीकरण : वरील वाक्यात 'सखाराम' हा भाग उद्देश्य आहे. म्हणून पर्याय क्रमांक (2) हे उत्तर आहे.

सरावसंच – 13

प्रश्न 1 : पुढे दिलेल्या वाक्यातील उद्देश्य भाग ओळखा व योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) परी छान गात होती. ○○○○

1) छान 2) परी 3) गात 4) गात होती

2) चंदू चेंडू खेळत होता. ○○○○

1) चंदू 2) चेंडू 3) खेळत 4) होता

3) मुले जोरात धावत होती. ○○○○

1) जोरात 2) धावत 3) मुले 4) धावत होती

4) मोहनने घरात पिशवी ठेवली. ○○○○

1) घरात पिशवी 2) ठेवली 3) मोहनने 4) पिशवी ठेवली

5) सोहम ढसाढसा रडू लागला. ○○○○

1) ढसाढसा 2) रडू 3) ढसाढसा रडू 4) सोहम

प्रश्न 2 : पुढे दिलेल्या वाक्यातील विधेय भाग ओळखा व त्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) लीला एकदम खूश झाली. ○○○○

1) लीला 2) एकदम 3) झाली 4) एकदम खुश झाली

2) पूजा चित्र काढत होती.

1) पूजा 2) काढत 3) पूजा चित्र 4) चित्र काढत होती

3) पक्षी आकाशात उडत आहेत. ○○○○

1) पक्षी 2) उडत 3) आहेत 4) आकाशात उडत आहेत

4) रमेश छान गाणी गातो. ○○○○

1) छान 2) रमेश 3) गातो 4) छान गाणी गातो

5) निशाला झोप येत आहे. ○○○○

1) झोप 2) निशाला 3) झोप येत आहे 4) निशाला झोप

2.7 शुद्ध व अशुद्ध शब्द

व्याकरणातील नियमांना अनुसरून केलेल्या निर्दोष लेखनाला शुद्धलेखन म्हणतात. अर्थपूर्ण शुद्धलेखनासाठी अनुस्वार, ऱ्हस्व - दीर्घ व जोडाक्षरे इत्यादींचे ज्ञान असणे आवश्यक आहे. त्यासाठी शुद्धलेखनाचे काही प्रमुख नियम अभ्यासू या.

- 1) ज्या अक्षरांचा उच्चार स्पष्टपणे नाकातून होतो, त्या अक्षरांवर नेहमी अनुस्वार द्यावा.

उदा. - कांदा, मंदा, नंदा

अशुद्ध	शुद्ध	अशुद्ध	शुद्ध	अशुद्ध	शुद्ध
अगण	- अंगण	तनटा	- तंटा	सहांर	- संहार
अधांर	- अंधार	धदा	- धंदा	कबंर	- कंबर
चिच	- चिंच	ततू	- तंतू	निंबध	- निबंध

- 2) एकाक्षरी शब्दातील 'इ' व 'उ' हे स्वर दीर्घ ('ी' 'ू') लिहावेत.

उदा. - मी, ती, जी, तू, धू, जु इत्यादी

- 3) सामान्यपणे कोणत्याही शब्दातील शेवटचा 'इ' व 'उ' हे स्वर दीर्घ 'ई', 'ऊ' ('ी') ('ू') लिहावे.

उदा. - कवी, रवी, गुरु, अणू, पशु इत्यादी

अशुद्ध	शुद्ध	अशुद्ध	शुद्ध	अशुद्ध	शुद्ध
काठि	- काठी	वहि	- वही	पक्षि	- पक्षी
कि	- की	खेळु	- खेळू	पति	- पती
गति	- गती	तु	- तू	बि	- बी
राणि	- राणी	मि	- मी	कि	- की

- 4) अकारान्त शब्दांतील उपांत्य (शेवटून दुसरे अक्षर) 'इकार' व 'उकार' दीर्घ लिहावेत.

उदा. वीट, मीठ, खीर, दूध, तूप, इत्यादी.

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : पुढीलपैकी शुद्ध शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) कादा 2) कानदा 3) कांदा 4) कादां

उत्तर : पर्याय क्रमांक (3)

सरावसंच - 14

प्रश्न 1 : पुढीलपैकी शुद्ध शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1)	1) गध	2) अगण	3) कबर	4) चिंच	○ ○ ○ ○
2)	1) कि	2) मि	3) ही	4) बि	○ ○ ○ ○
3)	1) विट	2) खिर	3) तूप	4) दुध	○ ○ ○ ○
4)	1) राणि	2) आई	3) वहि	4) पक्षि	○ ○ ○ ○

प्रश्न 2 : पुढीलपैकी अशुद्ध शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1)	1) पिंडी	2) तंतू	3) निबंध	4) गध	○ ○ ○ ○
2)	1) अधार	2) धंदा	3) वही	4) आई	○ ○ ○ ○
3)	1) मी	2) जि	3) ही	4) तू	○ ○ ○ ○
4)	1) पती	2) खेळू	3) चदन	4) चिंच	○ ○ ○ ○

प्रश्न 3 : गाळलेल्या जागी शुद्ध शब्द निवडा व योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1)	मांजर	पीत होती.			
	1) दुध	2) दूध	3) दुद	4) दूद	○ ○ ○ ○
2)	तलावातील	खूप थंडगार होते.			
	1) पाणी	2) पाणि	3) पाण्यी	4) पानी	○ ○ ○ ○
3)		मला खेळायला जाऊ दे.			
	1) आइ	2) आयी	3) आई	4) आयि	○ ○ ○ ○
4)	काकांची	खूप दुखत होती.			
	1) कबर	2) कबर	3) कमवर	4) कंबर	○ ○ ○ ○

घटक 3 : भाषेचा व्यवहारात उपयोग

3.1 वाकप्रचार

शब्दशः अथपेक्षा एक वेगळाच अर्थ प्राप्त झालेल्या शब्दसमूहाला वाकप्रचार असे म्हणतात.

पोटात कावळे ओरडणे	- खूप भूक लागणे	थंडीने कुडकुडणे	- खूप थंडी वाजणे
पोटाशी धरणे	- मायेने जवळ घेणे	मायेचा वर्षाव करणे	- खूप प्रेम करणे
देहभान विसरणे	- स्वतःची जाणीव विसरणे	गलबलून येणे	- मन भरून येणे
फन्ना उडवणे	- खाऊन टाकणे	पोटात खड्डा पडणे	- खूप भीती वाटणे
पाय लटलट कापणे	- भीतीने पाय थरथर कापणे	अंग चोरणे	- फारच थोडे काम करणे
अंगवळणी पडणे	- सवय होणे	अंगात वीज संचारणे	- अचानक बळ येणे
ऊर भरून येणे	- गदगदून येणे	कपाळ फुटणे	- दुर्दैव ओढवणे
कपाळमोक्ष होणे	- मृत्यू येणे	कपाळाला हात लावणे	- हताश होणे
कंठ दाटून येणे	- गहिवरून येणे	कंठस्नान घालणे	- शिरच्छेद करणे
कंठाशी प्राण येणे	- खूप कासावीस होणे	कंबर कसणे	- जिद्दीने तयार होणे
कंबर खचणे	- धीर सुटणे	कान टवकारणे	- सावधपणे ऐकणे
कान निवणे	- ऐकून समाधान होणे	कान पिळणे	- अद्दल घडवणे
कानावर हात ठेवणे	- नाकबूल करणे	कानावर घालणे	- लक्षात आणून देणे
कानावर येणे	- सहज ऐकू येणे	कानोसा घेणे	- अंदाज घेणे, चाहूल घेणे
केसाने गळा कापणे	- घात करणे	गळ्यात गळा घालणे	- खूप मैत्री करणे
गळ्यातला ताईत होणे	- अत्यंत आवडता होणे	गळा काढणे	- मोठ्याने रडणे
चेहरा खुलणे	- आनंद होणे	चेहरा पडणे	- लाज वाटणे
जिभेला हाड नसणे	- वाटेल ते बोलणे	जीव की प्राण असणे	- खूप आवडणे
डोके घालणे	- लक्ष देणे	डोके चालवणे	- बुद्धी चालवणे
डोके फिरणे	- चक्रावणे, राग येणे	डोक्यावर घेणे	- स्तुती करणे
डोळ्यांचे पारणे फिटणे	- समाधान होणे	डोळ्यांत खुपणे	- सहन न होणे
डोळ्याला डोळा न लागणे	- झोप न येणे	डोळा असणे	- पाळत ठेवणे
डोळा लागणे	- झोप येणे	डोळे उघडणे	- अनुभवाने सावध होणे
डोळे निवणे	- समाधान होणे	डोळे मिटणे	- मरण पावणे
डोळे वटारणे	- रागावणे	डोळे विस्फारणे	- आश्चर्याने पाहणे

डोळेझाक करणे	- दुर्लक्ष करणे	तोंड काळे करणे	- कायमचे निघून जाणे
तोंड देणे	- सामना करणे	तोंड फिरवणे	- नाराजी व्यक्त करणे
तोंड सांभाळून बोलणे	- जपून बोलणे	तोंडघशी पाडणे	- विश्वासघात करणे
तोंडचे पाणी पळणे	- अतिशय घाबरणे	तोंडात बोट घालणे	- आश्चर्यचकित होणे
तोंडाला तोंड देणे	- भांडणे	तोंडाला पाणी सुटणे	- हाव निर्माण होणे
दातओठ खाणे	- चीड व्यक्त करणे	नवल वाटणे	- आश्चर्य वाटणे
नाक कापणे	- घोर अपमान करणे	नाक मुरडणे	- नापसंती दाखवणे
नाकी नऊ येणे	- फार दगदग होणे	पाठ थोपटणे	- शाबासकी देणे
पाठ दाखवणे	- समोरून पळून जाणे	पाठबळ असणे	- आधार असणे
पाय घसरणे	- तोल जाणे, मोहात फसणे	पाय धरणे	- शरण जाणे
पाय मोकळे करणे	- फिरायला जाणे	पोटात आग पडणे	- खूप भूक लागणे
पोटाशी धरणे	- माया करणे	मांडीवर घेणे	- दत्तक घेणे
मुठीत असणे	- ताब्यात असणे	रक्त आटवणे	- अतिकष्ट करणे
रक्ताचे पाणी करणे	- अतिश्रम करणे	हात देणे	- मदत करणे
हात मारणे	- ताव मारणे, भरपूर खाणे	हातघाईवर येणे	- मारामारीची पाळी येणे
हृदय भरून येणे	- गहिवरून येणे	अन्नाला मोताद होणे	- खायला न मिळणे
अन्नास जागणे	- उपकार स्मरणे	अप्रूप असणे	- कौतुक वाटणे
आग पाखडणे	- अतौनात संतापणे	आगीत उडी घेणे	- स्वतःहून संकटात पडणे
आडवे होणे	- झोपणे	आत्मसात करणे	- मिळवणे
आभाळ कोसळणे	- मोठे संकट येणे	आभाळ फाटणे	- सर्व बाजूंनी संकटे येणे
आहुती देणे	- बलिदान देणे	उत्तेजन देणे	- प्रोत्साहन देणे
उदरनिर्वाह करणे	- पोट भरणे	ऐट मिरवणे	- तोरा मिरवणे
ओस पडणे	- भकास होणे, उजाड होणे	ओहोटी लागणे	- उतरती कळा लागणे
कचाट्यात सापडणे	- तावडीत सापडणे	कटकट वाटणे	- त्रास वाटणे
कमीपणा वाटणे	- अपमान वाटणे	करामत करणे	- चमत्कार करणे
कळ लावणे	- भांडण लावणे	काळजात धरस्स होणे	- खूप घाबरणे
कुरघोडी करणे	- दुसऱ्यापेक्षा वरचढ होणे	खडे चारणे	- पराभव करणे
खळगी भरणे	- पोट भरणे	खंत वाटणे	- खेद वाटणे
खालावत जाणे	- कमी होत जाणे	खोड मोडणे	- अद्दल घडवणे

गर्क असणे	- गुंतून राहणे	गट्टी जमणे	- मैत्री होणे
गुजराण करणे	- पोट भरणे	गौरव करणे	- सन्मान करणे
घर डोक्यावर घेणे	- खूप गोंगाट करणे	घाम जिरवणे	- खूप कष्ट करणे
चक्र फिरवणे	- त्वरित परिस्थिती बदलणे	चंग बांधणे	- निश्चय करणे
चाल करून येणे	- हल्ला करणे	चिटपाखरु नसणे	- नीरव शांतता असणे
जंग जंग पछाडणे	- कसून शोध घेणे	जीव तिळतीळ तुटणे	- खूप हळहळणे
जीव वरखाली होणे	- काळजी वाटणे	जोखला जाणे	- तुलना होणे
झुंबड उडणे	- गर्दी होणे	टंगळमंगळ करणे	- काम टाळणे
टेंभा मिरवणे	- ऐट दाखवणे	टोमणा मारणे	- खोचक बोलणे
ठावठिकाणा नसणे	- पत्ता न सापडणे	डोळे पाणावणे	- डोळ्यात अश्रू येणे
तत्पर असणे	- तयार असणे	तमा नसणे	- पर्वा नसणे
तल्लीन होणे	- गुंग होणे, मग्न होणे	तिळपापड होणे	- अतिशय संताप होणे
तुटवडा असणे	- कमतरता असणे	तोंड सुकणे	- चेहरा निस्तेज होणे
तोंडात बोट घालणे	- आश्चर्य वाटणे	दबदबा निर्माण करणे	- दरारा निर्माण करणे
दिलासा मिळणे	- धीर मिळणे	दिवस पालटणे	- परिस्थिती बदलणे
दुवा देणे	- आशीर्वाद देणे	धडकी भरणे	- खूप भीती वाटणे
धरतीवर कोसळणे	- मरण पावणे	धाबे दणाणणे	- खूप घाबरणे
धारातीर्थी पडणे	- लढताना वीरमरण येणे	धुळीला मिळणे	- नाश होणे
धूम ठोकणे	- पळून जाणे	धूळ चारणे	- पूर्ण पराभव करणे

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : पुढील वाकप्रचाराच्या योग्य अर्थाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

खडे चारणे -

1) दुसऱ्याला दोष देणे	2) कामात विघ्न आणणे
3) भांडण उकरून काढणे	4) पराभव करणे

स्पष्टीकरण : 'खडे चारणे' या वाकप्रचाराचा अर्थ पराभव करणे असा आहे. म्हणून पर्याय (4) हे उत्तर.

सरावसंच - 15

प्रश्न 1 : पुढील प्रत्येक वाकप्रचाराच्या योग्य अर्थाचा पर्याय निवडा.

- 1) हेळसांड करणे - ○○○○
- 1) दुर्लक्ष करणे 2) तक्रार करणे 3) मदत करणे 4) स्तुती करणे
- 2) उत्तेजन देणे - ○○○○
- 1) आनंद देणे 2) प्रोत्साहन देणे 3) धीर देणे 4) मदत करणे
- 3) वचपा काढणे - ○○○○
- 1) चिडवणे 2) सतावून सोडणे 3) पराभव करणे 4) बदला घेणे
- 4) खंत वाटणे - ○○○○
- 1) चांगले वाटणे 2) वाईट वाटणे 3) समाधान वाटणे 4) त्रास वाटणे
- 5) मायेचा वर्षाव करणे - ○○○○
- 1) खूप राग करणे 2) खूप मदत करणे 3) खूप प्रेम करणे 4) खूप अपमान करणे

प्रश्न 2 : पुढील अर्थ होणाऱ्या योग्य वाकप्रचाराचा पर्याय ओळखा.

- 1) समाधान वाटणे - ○○○○
- 1) प्राणापेक्षा जपणे 2) बाजी मारणे 3) अभय देणे 4) हायसे वाटणे
- 2) शाबासकी देणे - ○○○○
- 1) पाठ थोपटणे 2) पाठ दाखवणे 3) पाठबळ असणे 4) पाठीवर मारणे
- 3) लढता लढता वीरमरण येणे - ○○○○
- 1) धुळीला मिळणे 2) धरतीवर कोसळणे 3) धारातीर्थी पडणे 4) निपचित पडणे
- 4) विश्वासघात करणे - ○○○○
- 1) तोंड फिरवणे 2) तोंड काळे करणे 3) तोंडसुख घेणे 4) तोंडघशी पाडणे
- 5) त्याग करणे - ○○○○
- 1) पाणी पाजणे 2) पाणी सोडणे 3) पाणी पडणे 4) वाट लागणे

प्रश्न 3 : वाकप्रचार पूर्ण करण्यासाठी योग्य पर्याय निवडा.

- 1) हातावर देणे. ○○○○
1) पैसे 2) तुरी 3) डाळ 4) टाळी
- 2) नाकी येणे. ○○○○
1) दहा 2) आठ 3) नऊ 4) तीन
- 3) हाय ○○○○
1) खाणे 2) येणे 3) देणे 4) वाटणे
- 4) राब राब ○○○○
1) मारणे 2) करणे 3) पडणे 4) राबणे
- 5) डोक्यावर घेणे. ○○○○
1) घर 2) फुले 3) ओझे 4) चेंडू

3.2 म्हणी

लोकांच्या सतत बोलण्यात येणाऱ्या चटकदार व बोधप्रद छोट्या वाक्यांना 'म्हण' असे म्हणतात.

- * अति तेथे माती : कोणत्याही गोष्टीचा अतिरेक हा नुकसानकारक ठरतो.
- * अति शहाणा त्याचा बैल रिकामा : अतीशहाणपण नुकसानकारक ठरते.
- * अडला हरी गाढवाचे पाय धरी : शहाण्या माणसाला प्रसंगी मूर्खाची विनवणी करावी लागते.
- * असतील शिते, तर जमतील भुते : आपल्या भरभराटीचा काळ असता तर आपल्या भोवती माणसे गोळा होतात.
- * अंधरून पाहून पाय पसरावे : ऐपतीच्या मानाने खर्च करावा.
- * आयत्या बिळात नागोबा : दुसऱ्यांच्या कष्टांवर स्वार्थ साधणे
- * आलीया भोगासी असावे सादर : जे नशिबात असेल, ते भोगायला तयार असावे.
- * इकडे आड, तिकडे विहीर : दोन्ही बाजूंनी अडचणीत सापडणे
- * उतावळा नवरा, गुडघ्याला बाशिंग : उतावळेपणाने मूर्खासारखे वर्तन करणे.
- * उचलली जीभ लावली टाळ्याला : विचार न करता वाटेल ते अमर्यादपणे बोलणे.
- * उथळ पाण्याला खळखळाट फार : ज्याच्या अंगी मुळातच गुण कमी असतात तो मनुष्य फार बढाई मारतो.
- * ऊस गोड लागला म्हणून मुळासकट खाऊ नये :
एखादी गोष्ट आवडली असली तरी तिचा अतिलोभ बाळगू नये.
- * एक ना धड, भाराभर चिंध्या : एकाच वेळी अनेक कामे स्वीकारल्यामुळे शेवटी कोणतेही काम पूर्ण न होणे.
- * एका हाताने टाळी वाजत नाही : कोणत्याही भांडणात, भांडणाऱ्या दोन्ही बाजूंकडील माणसे जबाबदार असतात.
- * ऐकावे जनाचे, करावे मनाचे : अनेकांचा सल्ला घ्यावा पण स्वतःला पटेल तेच करावे.
- * कर नाही त्याला डर कशाला ? : ज्याच्याकडून गुन्हा घडलेला नाही, त्याला कशाचीही भीती बाळगण्याचे कारण नाही.
- * करावे तसे भरावे : दुष्कृत्य करणाऱ्याला त्याचे दुष्परिणाम भोगावे लागतात.

- * कामापुरता मामा : गरजेपुरते गोड बोलणारा, मतलबी माणूस
- * काखेत कळसा, गावाला वळसा : हरवलेली वस्तू जवळ असतांना सर्वत्र शोधत राहणे.
- * कोल्हा काकडीला राजी : सामान्य कुवतीची माणसे क्षुद्र वस्तूच्या प्राप्तीनेही संतुष्ट होतात.
- * खाई त्याला खवखवे : वाईट काम करणाऱ्याच्या मनात भीती असते.
- * खाण तशी माती : आईवडिलाप्रमाणे त्यांच्या मुलांची वर्तणूक असणे.
- * गर्वाचे घर खाली : गर्विष्ठ माणसाला शेवटी पराभव किंवा अपमान स्वीकारावा लागतो.
- * घरोघरी मातीच्याच चुली : सर्वत्र सारखीच परिस्थिती असणे.
- * चोराच्या मनात चांदणे : वाईट काम करणाऱ्याच्या मनात भीती असते.
- * झाकली मूठ सव्वा लाखाची : मौन पाळून अब्रू राखणे.
- * थेंबे थेंबे तळे साचे : थोडे थोडे साठवत राहिल्याने काही दिवसांनी त्याचा मोठा साठा होतो.
- * दाम करी काम : पैशाने सर्व कामे साध्य होणे.
- * दिव्याखाली अंधार : मोठ्या माणसांत देखील दोष असतात.
- * मनी वसे ते स्वप्नी दिसे : जशी इच्छा असेल तशी स्वप्ने पडणे.
- * लहान तोंडी मोठा घास : आपल्या योग्यतेस न शोभेल असे वर्तन करणे.
- * लेकी बोले, सुने लागे : एकाला उद्देशून, पण दुसऱ्याला लागेल असे बोलणे.
- * हाजीर तो वजीर : वेळेवर हजर राहणाऱ्याला लाभ होतो.

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : पुढील म्हणीसाठी योग्य अर्थ निवडून त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

काखेत कळसा, गावाला वळसा.

- 1) कळशी घेऊन पाणी भरायला जाणे.
- 2) वस्तू जवळ असूनही सर्वत्र शोधत राहणे.
- 3) हरवलेली वस्तू पुन्हा सापडणे.
- 4) गावाला एक प्रदक्षिणा मारणे.

स्पष्टीकरण : जेव्हा वस्तू जवळपास असूनसुद्धा तिचा सर्वत्र शोध घेतला जातो, तेव्हा 'काखेत कळसा, गावाला वळसा' ही म्हण वापरतात. म्हणून पर्याय (2) हे उत्तर.

सरावसंच - 16

प्रश्न 1 : पुढील प्रत्येक म्हणीसाठी योग्य अर्थ निवडा.

- 1) अडला हरी गाढवाचे पाय धरी. ○○○○
- 1) असेल माझा हरी तर देईल खाटल्यावरी.
2) काम साधण्यासाठी गोड बोलणे.
3) सत्तेपुढे शहाणपण चालत नाही.
4) शहाण्या माणसाला प्रसंगी मूर्खाची विनवणी करावी लागते.
- 2) कोल्हा काकडीला राजी - ○○○○
- 1) कोल्ह्याला काकडी आवडते. 2) क्षुद्र मनुष्य थोड्याशा मोबदल्याने खुश होतो.
3) काटकसरीने जगणे 4) क्षुद्र माणूस कसाही राहतो.
- 3) कामापूरता मामा - ○○○○
- 1) गरजेपुरते गोड बोलणारा. 2) सामान्य व्यक्ती क्षुद्र वस्तूने संतुष्ट होते.
3) काम होईपर्यंत गप्प बसणे. 4) गोड बोलून काम करून घेणे.
- 4) हाजीर तो वजीर - ○○○○
- 1) वेळेवर हजर राहणे. 2) खूप फायदा होणे.
3) वेळेवर हजर राहणाऱ्याला लाभ होतो. 4) वेळेवर हजर राहणाऱ्याला लाभ होत नाही.
- 5) एका हाताने टाळी वाजत नाही - ○○○○
- 1) सगळेच दोषी असतात.
2) दोघांच्या भांडणात एकट्याला दोष देता येत नाही.
3) दोघांच्या भांडणात तिसऱ्याचा सहभाग असतो.
4) दोघांच्या भांडणात एकट्यालाच दोष देणे.
- 6) घरोघरी मातीच्याच चुली - ○○○○
- 1) सर्वत्र वेगळी परिस्थिती असणे. 2) सर्वत्र सारखीच परिस्थिती असणे.
3) सर्वत्र सारखीच परिस्थिती नसणे. 4) सर्वत्र चुलीची माती असणे.

प्रश्न 2 : रिकाम्या जागी योग्य शब्द वापरून म्हण पूर्ण करा.

- 1) दिव्याखाली ○○○○
1) प्रकाश 2) अंधार 3) तेल 4) तेज
- 2) मनी वसे ते दिसे. ○○○○
1) स्वप्नी 2) ध्यानी 3) रात्री 4) दिवसा
- 3) झाकली मूठ लाखाची. ○○○○
1) दोन 2) एक 3) दीड 4) सव्वा
- 4) गर्वाचे घर ○○○○
1) वर 2) खाली 3) मागे 4) पुढे
- 5) इकडे आड, तिकडे ○○○○
1) समुद्र 2) तळे 3) विहीर 4) कालवा

3.3 संवादावर आधारित प्रश्न

संवाद : दोन किंवा अधिक व्यक्तींमध्ये होणाऱ्या बोलण्याला 'संवाद' म्हणतात.

नमुना संवाद

पुढील संवाद काळजीपूर्वक वाचून त्याखाली दिलेल्या प्रत्येक प्रश्नाच्या योग्य उत्तराचे पर्याय निवडा.

“वर्षा, कुठे आहेस गं तू?”

“इथेच.”

“इथेच कुठे ? दिसत तर नाहीस.”

“अरे दादा, इकडे वर बघ, मी झाडावर बसलेय.”

1) वरील संवादात किती व्यक्तींनी भाग घेतला आहे ?

○○○○

1) तीन

2) दोन

3) चार

4) पाच

स्पष्टीकरण : वरील संवादात वर्षा आणि तिचा दादा या दोघांनी भाग घेतला आहे. म्हणून प्रश्न क्रमांक 1) चे उत्तर (2).

सरावसंच - 17

संवाद - 1

“अरे बंडू काय शोधतोस ?”

“माझं दप्तर शोधतोय.”

“यावेळी दप्तर घेऊन तू काय अभ्यास करणार आहेस ? थांब, मी तुला दप्तर शोधून देते.”

“अगं आई, दप्तरात माझा चेंडू आहे.”

1) बंडू काय शोधत होता ?

○○○○

1) पैसे

2) दप्तर

3) चेंडू

4) दोन

2) वरील संवादात किती व्यक्तींनी भाग घेतला आहे ?

○○○○

1) तीन

2) चार

3) पाच

4) दोन

3) वरील संवादात कोणी भाग घेतला नाही ?

○○○○

1) बाबा

2) आई

3) बंडू

4) यापैकी नाही

संवाद - 2

“अरे छोटू, तुमच्या गावात कोणी मोठा माणूस जन्मला आहे का ?

“नाही काका, आमच्या गावात फक्त लहान मुलं जन्मतात, मग ती हळूहळू मोठी होतात.”

- 1) वरील संवादात किती लोकांनी सहभाग घेतला आहे ? ○○○○
- 1) चार 2) तीन 3) दोन 4) पाच
- 2) वरील संवाद कोठे झाला असावा ? ○○○○
- 1) शहरात 2) गावात 3) प्रयोगशाळेत 4) बागेत
- 3) वरील संवादात सहभागी मुलाचे नाव काय आहे ? ○○○○
- 1) राजू 2) बाळू 3) छोटू 4) काका

संवाद - 3

“मधू, तू तुझ्या आईचं सगळं ऐकतोस का ?”

“गुरुजी, मी तर आई सांगते त्याच्या दुप्पट ऐकतो.”

“ते कसं काय ?”

“आई जेव्हा मला डब्यातून एक लाडू घ्यायला सांगते, तेव्हा मी चक्र दोन लाडू घेतो.”

- 1) वरील संवादात किती व्यक्तींनी भाग घेतला आहे ? ○○○○
- 1) तीन 2) दोन 3) चार 4) पाच
- 2) मधू डब्यातून किती लाडू घेतो ? ○○○○
- 1) एक 2) दोन 3) तीन 4) चार
- 4) वरील संवादात कोणी भाग घेतला नाही ? ○○○○
- 1) मधू 2) गुरुजी 3) आई 4) सांगता येत नाही

3.4 निर्देश

अ) योग्य शब्दांचा वापर करून वाक्य पूर्ण करणे.

नमुना प्रश्न

प्रश्न : रिकाम्या जागी योग्य शब्द वापरून त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

घर ठेवून त्याने उच्च शिक्षण घेतले.

○○○○

1) घाण 2) गहाण 3) गहन 4) बाजूला

स्पष्टीकरण : वाक्याच्या अर्थानुसार 'गहाण' हा शब्द योग्य ठरतो म्हणून पर्याय क्र. (2) हे उत्तर.

सरावसंच - 18

प्रश्न 1 : रिकाम्या जागी योग्य शब्द वापरा.

1) पाण्याची बचत करून पाण्याचा टाळणे हे आपले सर्वांचे महत्वाचे कर्तव्य आहे.

1) उपयोग 2) वापर 3) अपव्यय 4) पुरवठा

○○○○

2) दुष्काळी भागात पाणी मिळवण्यासाठी फार करावी लागते.

○○○○

1) तणतण 2) फणफण 3) वणवण 4) रणरण

3) स्पष्ट असलेल्या गोष्टीला गरज नसते.

○○○○

1) ओळखीची 2) पुराव्याची 3) ज्ञानाची 4) न्यायाची

4) 'चवदार तळे' नावाचे एक आहे.

○○○○

1) तळे 3) समुद्र 3) नदी 4) पाणी

5) मुसळधार पावसाने संपूर्ण परिसर झाला.

○○○○

1) जलमय 2) कोरडा 3) उष्ण 4) शांत

आ) माहिती तंत्रज्ञान विषयक व मराठी भाषेत वापरल्या जाणाऱ्या इंग्रजी शब्दांना पर्यायी मराठी शब्द शोधणे

इंग्रजी शब्दांना पर्यायी मराठी शब्द :

केबल	-	तार	झेरोक्स	-	प्रतिमुद्रा
टेलिफोन	-	दूरध्वनी	कॅमेरा	-	छायाचित्रक
टेलिव्हिजन	-	दूरदर्शन	पेमेंट	-	पगार, वेतन
रेडिओ	-	आकाशवाणी	टेपरेकॉर्डर	-	ध्वनिमुद्रक
मोबाईल	-	भ्रमणध्वनी	ई-मेल	-	संगणकीय संदेश
रेंज	-	टप्पा, मजल	अकाऊंट	-	जमाखर्च
पासवर्ड	-	सांकेतिक/परवलीचा शब्द	प्रिंट	-	छाप, ठसा
इंटरनेट	-	आंतरजाल	प्रिंटर	-	मुद्रक
एक्सरे	-	क्ष-किरण	फंक्शन	-	कार्य
ऑपरेशन	-	शस्त्रक्रिया	विंडो	-	खिडकी
पिक्चर	-	चित्रपट	वेबसाइट	-	संकेतस्थळ
प्रोसेस	-	प्रक्रिया	ऑप्लिकेशन	-	अर्ज
लाईट	-	प्रकाश	स्ट्रेचर	-	रुग्णशिबिका
डायरेक्टर	-	दिग्दर्शक	गव्हर्नमेंट	-	शासन, सरकार
अॅक्टर	-	अभिनेता	पार्लमेंट	-	संसद
लॅम्प	-	दिवा	कोर्ट	-	न्यायालय
कॅडल	-	मेणबत्ती	डॉक्टर	-	वैद्य
नर्स	-	परिचारिका	नॅशनल	-	राष्ट्रीय
क्लॉक	-	घड्याळ	गेम्स	-	स्पर्धा, खेळ
म्युझिक	-	संगीत	कॅप्टन	-	कर्णधार
न्यूजपेपर	-	वर्तमानपत्र	बॉलर	-	गोलंदाज
स्पून	-	चमचा	बॅट	-	चेंडूफळी
बकेट	-	बादली	फिल्डर	-	क्षेत्ररक्षक
मिरर	-	आरसा	ग्राऊंड	-	मैदान
फॅन	-	पंखा	अॅम्बुलन्स	-	रुग्णवाहिका
हॉस्पिटल	-	रुग्णालय	पेशंट	-	रुग्ण

इन्फर्मेशन	-	माहिती	ऑडिओ	-	ध्वनिक्षेपक
टेक्नॉलॉजी	-	तंत्रज्ञान	कनेक्टिव्हिटी	-	जोडणी
प्रोजेक्टर	-	प्रक्षेपक	सॉफ्टवेअर	-	संगणकाची आज्ञावली
सॅटेलाईट	-	कृत्रिम उपग्रह	युझर	-	वापरकर्ता
स्क्रीन	-	पडदा	कॅम्प्युटर	-	संगणक
मॉनिटर	-	दृश्यपटल	ट्रान्सलेशन	-	भाषांतर
प्रोग्रॅम	-	कार्यक्रम	ऑपरेटिंग	-	वापर
डिस्प्ले	-	प्रदर्शक	कम्युनिकेशन	-	संवाद
रोबो	-	यंत्रमानव	नेटवर्क	-	एकमेकांशी जोडलेल्या संस्था
थ्री डी	-	त्रिमिती	फॉन्टस्	-	टंकसमूह
डिस्क	-	तबकडी	की-बोर्ड	-	कळफलक
व्हिडिओ	-	चित्र ध्वनिक्षेपक	हार्डवेअर	-	धातूपासून बनवलेले साहित्य
चॅट	-	गप्पा	मेसेज	-	संदेश
शेअर	-	वाटा, वाटून घेणे	व्हिजन	-	दृष्टी
हायलाइट्स	-	मुख्य क्षणचित्रे			

नमुना प्रश्न

1) पुढील इंग्रजी शब्दासाठी योग्य मराठी शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

मोबाईल -

○○●○

1) दूरध्वनी 2) आकाशवाणी 3) भ्रमणध्वनी 4) ध्वनी

उत्तर : पर्याय क्रमांक (3)

सरावसंच - 19

प्रश्न 1 : पुढील इंग्रजी शब्दासाठी योग्य मराठी शब्दाचा पर्याय निवडा.

1) स्क्रीन

○○○○

1) पडदा 2) रुमाल 3) चादर 4) प्रदर्शक

2) थ्री डी

○○○○

1) परिमिती 2) द्विमिती 3) भूमिती 4) त्रिमिती

3) केबल ○○○○

1) टेबल 2) तार 3) तबकडी 4) आंतरजाल

4) कॉम्प्युटर ○○○○

1) गणकयंत्र 2) प्रक्षेपक 3) ध्वनिक्षेपक 4) संगणक

5) न्यूजपेपर ○○○○

1) पत्र 2) वर्तमानपत्र 3) माहिती 4) संदेश

प्रश्न 2 पुढील प्रत्येक प्रश्नात दिलेल्या मराठी शब्दासाठी आपण कोणते इंग्रजी शब्द वापरतो, ते ओळखा.

1) शस्त्रक्रिया

1) हँडवर्क 2) ऑपरेट 3) ऑपरेशन 4) इंजेक्शन

2) प्रक्षेपक

1) प्रोजेक्टर 2) सॅटेलाईट 3) डिस्क 4) विंडो

3) अभिनेता

1) डॉक्टर 2) डायरेक्टर 3) अॅक्टर 4) फॅन

4) आंतरजाल

1) इंटरनेट 2) वेबसाइट 3) डिजिटल 4) नेटवर्क

5) कृत्रिम उपग्रह

1) लाईट 2) रोबो 3) सॅटेलाईट 4) प्रोजेक्टर

घटक - 4 : शब्दसंपत्तीवरील प्रभुत्व

4.1 समानार्थी शब्द

वावर	- शेत, शिवार	बिनधास्त	- बेफिकीर	निमूटपणे	- गुपचूप
मूस	- भट्टी	धाकला	- धाकटा	मुखडा	- चेहरा, तोंड
अचंबा	- आश्चर्य	वान	- उणीव	अधाशी	- हावरा, खादाड
खग	- पक्षी, विहंग	रुचकर	- चवदार	खड्ग	- तलवार
	पाखरू	गाणे	- गीत	ऊब	- उष्णता
बिछाना	- अंथरुण	उदंड	- खूप, पुष्कळ	गंध	- वास, परिमळ
गौरव	- सत्कार	छंद	- नाद, आवड	आस	- ओढ, इच्छा
बरकत	- भरभराट, उत्कर्ष	जाचक	- त्रासदायक	कनक	- सोने, कांचन, हेम
साथ	- सोबत, संगत	काष्ठ	- लाकूड	शुभ्र	- पांढरे
कुटी	- झोपडी	आर्जव	- विनंती	जयघोष	- जयजयकार
इवलीशी	- लहानशी	जिन्नस	- पदार्थ	कासावीस	- व्याकूळ
जीर्ण	- जुने	आर्त	- व्याकूळ करणारी	ठग	- लुटारू
विराणी	- दुःखी गाणे	ढीग	- रास	कुतूहल	- उत्सुकता
धन	- पैसा, संपत्ती	युक्ती	- कल्पना	पर्वत	- नग, अद्री, गिरी
फुलोरा	- फुलांचा बहर	पान	- पर्ण, पत्र, पल्लव	मनमुराद	- मनसोक्त
प्रेम	- माया	सानुली	- लहानशी	फूल	- पुष्प, सुमन
स्वैर	- मोकळेपणा	भार	- ओझे	भू	- जमीन, धरा, भूमी
झोका	- हिंदोळा	व्रण	- खूण, क्षत	टंचाई	- कमतरता
निर्जन	- ओसाड	व्याकूळ	- कासावीस	शव	- प्रेत
पती	- नवरा, कांत	शत्रू	- वैरी	छिद्र	- भोक
पारंगत	- निपूण, कुशल	शीघ्र	- जलद	पंक्ती	- रांग, ओळ
शीण	- थकवा	पंक	- चिखल	शिकस्त	- पराकाष्ठा
प्रजा	- रयत	समाधान	- आनंद	बंधू	- भाऊ, सहोदर
समुद्र	- सागर, सिंधू	बेढब	- बेडौल	साप	- सर्प, भुजंग
मासा	- मीन, मत्स	संहार	- नाश, विनाश	मयूर	- मोर, केकी, नीलकंठ
स्तुती	- प्रशंसा	मत्सर	- द्वेष, असूया	साधू	- संन्यासी, सज्जन
मित्र	- दोस्त, सखा	सुरेल	- सुश्राव्य	मूषक	- उंदीर

साथ	- सोबत, संगत	रोष	- राग	सीमा	- वेस, मर्यादा
रंक	- गरीब	सैन्य	- फौज, दल	लाज	- शरम, भीड
संशोधक	- शास्त्रज्ञ	लावण्य	- सौंदर्य	वेश	- पोशाख
वर्षा	- पाऊस	सूर्य	- रवी, दिनकर, मित्र, आदित्य	वचक	- धाक, दरारा
संशय	- शंका	वत्स	- वासरु, बालक	हताश	- निराश
वासना	- इच्छा	हिम	- बर्फ	विलंब	- उशीर
हुशार	- चतुर, चाणाक्ष	वायदा	- करार	क्षमा	- माफी
विद्रूप	- कुरूप	क्षीण	- अशक्त	विस्तृत	- विशाल, विस्तीर्ण
क्षीर	- दूध, गोरस	विस्मय	- आश्चर्य, नवल	विनय	- नम्रता
व्यथा	- दुःख			विलग	- सुटे, अलग

सरावसंच - 20

प्रश्न 1 : दिलेल्या प्रत्येक वाक्यातील अधोरेखित शब्दाचा समानार्थी शब्द पर्यायातून निवडून त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) अणुबॉम्बच्या वापरामुळे सर्व जगाचा संहार होणे अटळ आहे. ○○○○
1) विनाश 2) प्रगती 3) सैन्य 4) निराश
- 2) आज मला शाळेत यायला विलंब झाला. ○○○○
1) वेळेत 2) उशीर 3) गतीमान 4) लाज
- 3) राजा आपली प्रजा प्रेमाने सांभाळतो. ○○○○
1) भाऊ 2) रयत 3) साधू 4) थकवा
- 4) सतत दिवसभर काम केल्याने थकवा येतो. ○○○○
1) आनंद 2) दुःख 3) शीण 4) सुश्राव्य
- 5) वासना हे दुःखाचे मुख्य कारण आहे. ○○○○
1) नम्रता 2) व्यथा 3) अलग 4) इच्छा

प्रश्न 2 : पुढीलपैकी समान अर्थाच्या चुकीची जोडी कोणती ते ओळखा.

- 1) 1) आनंद - हर्ष 2) मित्र - दोस्त 3) मयूर - मासा 4) बंधू - भाऊ ○○○○
- 2) 1) पती - नवरा 2) शीघ्र - जलद 3) सीमा - शीव 4) हिम - हुशार ○○○○
- 3) 1) शत्रू - वैरी 2) समुद्र - सागर 3) सैन्य - सौंदर्य 4) मत्सर - द्वेष ○○○○

4) 1) हिम – बर्फ 2) क्षमा-अशक्त 3) संशय –शंका 4) टंचाई – कमतरता ○○○○

प्रश्न 3 : पुढील ठळक अक्षरातील प्रत्येक शब्दाचा समानार्थी शब्द निवडून, त्याच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) साथ

1) सुश्राव्य 2) सोबत 3) वेस 4) दल ○○○○

2) संशय

1) शंका 2) बर्फ 3) निराश 4) माफी ○○○○

3) वर्षा

1) करार 2) पाऊस 3) नम्रता 4) नवल ○○○○

4) सूर्य

1) दूध 2) रवी 3) शास्त्रज्ञ 4) सर्प ○○○○

प्रश्न 4 : पुढे दिलेल्या प्रत्येक प्रश्नातील भिन्न अर्थाच्या शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) 1) पारंगत 2) निपुण 3) तरबेज 4) मीन ○○○○

2) 1) लाज 2) वचक 3) धाक 4) दरारा ○○○○

3) 1) स्तुती 2) प्रसंशा 3) कौतुक 4) संहार ○○○○

4) 1) माफी 2) हुशार 3) चतुर 4) चाणाक्ष ○○○○

4.2 विरुद्धार्थी शब्द

भाग्य	×	दुर्भाग्य	ज्ञानी	×	अज्ञानी	दिवस	×	रात्र
आदर	×	अनादर	श्रीमंत	×	गरीब	जर	×	तर
स्वातंत्र्य	×	पारतंत्र्य	पास	×	नापास	सत्य	×	असत्य
गोड	×	कडू	आवड	×	नावड	तेजी	×	मंदी
राजी	×	नाराजी	दूर	×	जवळ	रोगी	×	निरोगी
ऊन	×	सावली	आधार	×	निराधार	नैसर्गिक	×	अनैसर्गिक
आशा	×	निराशा	घेणे	×	देणे	व्यसनी	×	निर्व्यसनी
नवीन	×	जुना	चूक	×	बरोबर	वर	×	खाली
समज	×	गैरसमज	आनंद	×	दुःख	हजर	×	गैरहजर
सूर	×	बेसूर	सावध	×	बेसावध	हार	×	जीत
गुण	×	अवगुण	मान	×	अपमान	सुशिक्षित	×	अशिक्षित
पवित्र	×	अपवित्र	सजीव	×	निर्जीव	ताजे	×	शिळे
जबाबदार	×	बेजबाबदार	योग्य	×	अयोग्य	उपयोगी	×	निरुपयोगी
रुंद	×	अरुंद	स्वार्थी	×	निःस्वार्थी	विवाहीत	×	अविवाहीत
अपराधी	×	निरपराधी	शुभ	×	अशुभ	विजय	×	पराजय
सत्य	×	असत्य	सज्ञान	×	अज्ञान	हिंसा	×	अहिंसा
सचेतन	×	अचेतन	सुलभ	×	दुर्लभ	दीर्घ	×	ऱ्हस्व
अतिवृष्टी	×	अनावृष्टी	नवा	×	जुना	स्वकीय	×	परकीय
पक्का	×	कच्चा	अटक	×	सुटका	प्रगती	×	अधोगती
अवघड	×	सोपे	पाप	×	पुण्य	आघाडी	×	पिछाडी
बरे	×	वाईट	उद्घाटन	×	समारोप	भरती	×	ओहोटी
इकडे	×	तिकडे	मालक	×	नोकर	आकाश	×	पाताळ
रागीट	×	प्रेमळ	ओला	×	कोरडा, सुका	लांब	×	आखूड

कठीण	×	मऊ	स्तुती	×	निंदा	कच्चा	×	पक्का
साम्य	×	भेद	गतकाल	×	भविष्यकाल	सुंदर	×	कुरूप
खरेदी	×	विक्री	स्वस्त	×	महाग	कौतुक	×	निंदा
हसणे	×	रडणे	गुरु	×	शिष्य	चपळ	×	मंद
चोर	×	साव	जळणे	×	विझणे	जमा	×	खर्च
जलद	×	सावकाश	टंचाई	×	विपुलता	तरुण	×	म्हातारा

नमुना प्रश्न

- 1) सञ्जन या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द ओळखा. ○○○●
- 1) जवान 2) हार 3) वाकडा 4) दुर्जन

स्पष्टीकरण : वरील उदाहरणात सञ्जन या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द दुर्जन हा आहे. म्हणून पर्याय क्रमांक (4) बरोबर आहे.

सरावसंच - 21

प्रश्न 1 : ठळक अक्षरात दिलेल्या शब्दाचा योग्य विरुद्धार्थी शब्द असणाऱ्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) चूक ○○○○
- 1) हजर 2) बरोबर 3) अवगुण 4) उपयोगी
- 2) अपराधी ○○○○
- 1) निरपराधी 2) पराजय 3) अरुंद 4) निरोगी
- 3) सुका ○○○○
- 1) निर्जीव 2) निराशा 3) ओला 4) सावध

प्रश्न 2 : पुढील प्रत्येक प्रश्नातील योग्य विरुद्धार्थी शब्दाच्या जोडीच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) 1) आधार × निराधार 2) चूक × गलत ○○○○
- 3) गुण × सदगुण 4) विजय × जय

- 2) 1) हार × पराभव 2) शुभ × चांगले 0000
 3) राजी × होकार 4) तेजी × मंदी
- 3) 1) इकडे × कौतुक 2) स्तुती × कुरूप 0000
 3) कच्चा × पक्का 4) चोर × लबाड

प्रश्न 3 : प्रत्येक प्रश्नांतील विरुद्धार्थी शब्दाची जोडी नसणाऱ्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) 1) उद्घाटन × समारोप 2) भरती × ओहोटी 0000
 3) लांब × आखूड 4) स्तुती × साम्य
- 2) 2) चपळ × मंद 2) साव × प्रेमळ 0000
 3) कठीण × कोमल 4) हसणे × रडणे
- 3) 1) गतकाल × भविष्यकाल 2) मालक × नोकर 0000
 3) बरे × वाईट 4) इकडे × पिछाडी

प्रश्न 4 : खालील वाक्यातील अधोरेखित शब्दांचा विरुद्धार्थी शब्द ओळखा व पर्याय वर्तुळ रंगवा.

- 1) श्रम करणाराच पुढे जातो. त्याचीच प्रगती होते. 0000
 1) आराम 2) विकास 3) श्रेय 4) जोर
- 2) शांतता भंग होऊ नये म्हणून पोलीस तैनात केले जातात. 0000
 1) आकास 2) कल्लोळ 3) शिखर 4) वत्स
- 3) सुधीर हुशार मुलगा आहे. 0000
 1) उंच 2) आनंदी 3) ढिम्म 4) सुंदर

4.3 शब्दकोडी

नमुना प्रश्न

- उदा. : 1) न, फा, जा 2) टा, का, जा,
3) भा, चा, ले 4) ता, पा, वा

क	क	र
र	र	रं

स्पष्टीकरण : वरील वाक्यात पर्याय क्रमांक 1, 2, 3 ही पर्याय वापरून कोणतेही अर्थपूर्ण शब्द तयार होत नाही. पर्याय क्रमांक (3) वापरून भाकर, चाकर, लेकरं ही अर्थपूर्ण शब्द तयार होतात. म्हणून पर्याय क्रमांक (3) हे बरोबर.

सरावसंच - 22

प्रश्न : पुढील प्रत्येक शब्दकोड्यासाठी दिलेल्या कोणत्या पर्याय गटातील सर्व अक्षरांचा उपयोग रिकाम्या जागी भरून अर्थपूर्ण उभी शब्द तयार होतील ते शोधा.

- 1) 1) खा, जा, पि 2) ता, रा, व
4) ट, प, क 4) स, व, न

ऊ	ऊ	ऊ
न	न	न

○○○○

- 2) 1) ट, त, प, स, क 2) म, त, र, व, ट
3) म, व, त, च, प 4) ता, पो, तो, न, क

घा	घा	घा	घा	घा

○○○○

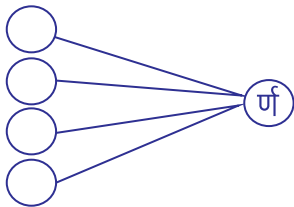
प्रश्न : दिलेल्या सूचनेनुसार प्रश्नांची उत्तरे निवडून योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) उभा शब्द व आडवा शब्द हे दोन्ही शब्द अर्थपूर्ण होण्यासाठी रिकाम्या जागी कोणते अक्षर येईल ते ओळखा व योग्य पर्यायाचे वर्तुळ रंगवा.

	व	
क		न
	न	

- 1) त 2) व 3) र्त 4) ○○○○

- 2) दोन अक्षरी सर्व शब्द अर्थपूर्ण होण्यासाठी पुढीलपैकी कोणता पर्याय निवडा.

- 1) व, फ, जी, प 2) क, व, जि. प
3) जी, क, प, व 4) क, व, प, ह

4.4 जोडशब्द

जोडशब्द असे तयार होतात -

- 1) शब्दांची पुनरावृत्ती होऊन - हळूहळू, भरभर, इ.
- 2) समान अर्थाचे दोन शब्द जोडून - जुनापुराणा, धरपकड, इ.
- 3) दुसऱ्या शब्दातील केवळ एखादे अक्षर बदलून - टंगळमंगळ, मानपान, इ.
- 4) दोन विरुद्धार्थी शब्द जोडून - चढउतार, नफातोटा, इ.

शिकूनसवरून	अर्धामुर्धा	चट्टामट्टा	रीतिरिवाज	शेतशिवार	आगतस्वागत
चालढकल	मायमाऊली	बंधुभाव	आडपडदा	चितपाखरु	मेवामिठाई
एकमत	आडवातिडवा	चीजवस्तू	मोलमजूरी	आगतस्वागत	इडापीडा
चुगलीचहाडी	रमतगमत	सदासर्वदा	उघडाबोकडा	जमीनजुमला	रोखठोक
भाऊबंद	उपासतापास	झाडेझुडपे	लाकूडफाटा	आजूबाजू	उधारउसनवार
ठीकठाक	लाडीगोडी	अंधाररात्र	उरलासुरला	तडकाफडकी	जेवणखाण
मध्यरात्र	एकटादुकटा	थट्टामस्करी	वजनमाप	टाळाटाळ	ऐसपैस
थातुरमातूर	शहाणासुरता	धूळपेरण	कोर्टकचेरी	दगाफटका	शेजारीपाजारी
फेरफटका	कागदपत्र	दमदाटी	सटरफटर	अकलहुशारी	कडीकोंडा
दागदागिने	सतीसावित्री	अघळपघळ	अंधाधुंदी	दिवाबत्ती	सहीसलामत
डागडुजी	दिवसाढवळ्या	साधाभोळा	भरभराट	कडेकपारी	पोरंबाळ
दूधदूभते	साधुसंत	चढणउतरण	कज्जेखटले	देवघेव	सुखशांती
जुनीपुराणी	कपडालत्ता	धक्काबुक्की	सोनेनाणे	खडान्खडा	करारमदार
धनधान्य	हालअपेष्टा	आरडाओरड	काटकसर	धागादोरा	हीनदीन
गडबडगोंधळ	कानाकोपरा	ध्यानीमनी	नफा-तोटा	पाऊसपाणी	कानाकोपरा
नदीनाले	खबरबात	पांढऱ्याशुभ्र	काळवेळ	नोकरचाकर	आमराई
चूकभूल	सावळागोंधळ	पाऊसपाणी	बापलेक	जडीबूटी	कांदाभाकर
पूजाअर्चा	कीटकभक्षक	जाडाभरडा	कुजबूज		

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : पुढील शब्दांपैकी जोडशब्द नसलेल्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) 1) आडवातिडवा 2) उघडाबोडका 3) चीजवस्तू 4) दारात ○○○●

स्पष्टीकरण : पर्याय क्रमांक (4) बरोबर आहे.

प्रश्न 2 : पुढील प्रत्येक प्रश्नातील जोडशब्द असणाऱ्या योग्य पर्यायाच्या क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) फुलोरा 2) शेजार 3) गोरगरीब 4) पक्ष्यांना ○○●○

स्पष्टीकरण : पर्याय क्रमांक (3) हे उत्तर बरोबर आहे.

सरावसंच - 23

प्रश्न 1 : पुढील शब्दांपैकी जोडशब्द नसलेल्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) 1) फेरफटका 2) अंधाररात्र 3) शेवगा 4) वजनमाप ○○○○

2) 1) प्रदर्शन 2) वाडवडील 3) आजूबाजू 4) दिवाबत्ती ○○○○

3) 1) फौजफाटा 2) विश्रांती 3) कोर्टकचेरी 4) देवघेव ○○○○

4) 1) कडेकपारी 2) पाखरू 3) डागडूजी 4) खडान्खडा ○○○○

5) 1) दूधदूभते 2) साधुसंत 3) धागादोरा 4) मांजरीला ○○○○

प्रश्न 2 : पुढील प्रत्येक प्रश्नातील जोडशब्द असणाऱ्या योग्य पर्यायाच्या क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) 1) धरणीरला 2) उधारउसनवार 3) चातक 4) धुमारे ○○○○

2) 1) ओरडत 2) मातेच्या 3) भोळाभाबडा 4) वर्षाव ○○○○

3) 1) परिस्थिती 2) कोर्टकचेरी 3) मानवता 4) शीलवान ○○○○

4) 1) विपत्ती 2) ग्रंथालय 3) कुजबूज 4) ऑफिस ○○○○

5) 1) अचानक 2) बहुतेक 3) उत्साह 4) धनधान्य ○○○○

4.5 आलंकारिक शब्द

अष्टपैलू	- सर्वगुणसंपन्न	गुरुकिल्ली	- मर्म, रहस्य
अकरावा रुद्र	- अतिशय तापट माणूस	गुळाचा गणपती	- मंद बुद्धीचा
अकलेचा कांदा	- मूर्ख	गोगलगाय	- गरीब निरुपद्रवी मनुष्य
अकलेचा खंदक	- अत्यंत मूर्ख माणूस	घरकोंबडा	- घराबाहेर न पडणारा
अरण्यरुदन	- ज्याचा उपयोग नाही असे कृत्य	घोरपड	- चिकाटी धरणारा
अळवावरचे पाणी	- फार काळ न टिकणारे	चर्पटपंजरी	- निरर्थक बडबड
अक्षरशत्रू	- निरक्षर, अडाणी	चौदावे रत्न	- मार
ओनामा	- सुरुवात, प्रारंभ	छत्तीसचा आकडा	- शत्रुत्व
उंटावरचा शहाणा	- मूर्खपणाचा सल्ला देणारा	जमदग्नीचा अवतार	- रागीट
उंबराचे फूल	- दुर्मीळ वस्तू	टोळ भैरव	- कामात नासाडी करणारे लोक
कर्णाचा अवतार	- उदार मनुष्य	ताटाखालचे मांजर	- दुसऱ्याच्या तंत्राने वागणारा
कळसूत्री बाहुले	- दुसऱ्याच्या तंत्राने चालणारा	त्रिशंकू	- धड ना इकडे, धड ना तिकडे
कळीचा नारद	- कळ लावणारा	दगडावरची रेघ	- कधीही न बदलणारे
काडीपहिलवान	- हडकुळा	दळुबाई	- भेकड मनुष्य
कुंभकर्ण	- अतिशय झोपाळू	देवमाणूस	- चांगला, सज्जन माणूस
कूपमंडूक	- संकुचित वृत्तीचा	धोपट मार्ग	- सरळ, नेहमीचा मार्ग
कोल्हेकुई	- क्षुद्र लोकांची बडबड	नवकोट नारायण	- खूप श्रीमंत
खुशालचेंडू	- चैनीखोर माणूस	नंदीबैल	- हो ला हो म्हणणारा
गर्भश्रीमंत	- जन्मापासून श्रीमंत	पर्वणी	- अतिशय दुर्मीळ योग
गंगा-यमुना	- अश्रू	पाताळयंत्री	- कारस्थान करणारा
गंडांतर	- भीतिदायक संकट	पांढरा कावळा	- निसर्गात नसलेली वस्तू
गाजरपारखी	- कसलीही पारख नसलेला, मूर्ख	पांढरा परीस	- लबाड
रामबाण औषध	- अचूक गुणकारी	पिकले पान	- म्हातारा
लंकेची पार्वती	- अत्यंत गरीब स्त्री	पोपटपंची	- अर्थ न कळता पाठांतर

नमूना प्रश्न

- 1) पुढील आलंकारिक शब्दाचा योग्य अर्थ असलेल्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.
सूर्यवंशी ○●○○
- 1) उशिरा झोपणारा 2) उशिरा उठणारा 3) आळशी मनुष्य 4) सूर्यकुळातील व्यक्ती
- उत्तर : पर्याय क्रमांक (2)

सरावसंच - 24

- 1) पुढील प्रत्येक प्रश्नातील आलंकारिक शब्दाचा योग्य अर्थ असलेला पर्याय ओळखा.
- 1) **कळसूत्री बाहुले** ○○○○
- 1) दुसऱ्याच्या तंत्राने चालणारा 2) हो ला हो म्हणणारा
3) बाहुल्यांचा खेळ करणारा 4) दुसऱ्यांवर ताबा ठेवणारा
- 2) **नवकोट नारायण** ○○○○
- 1) दीड शहाणा 2) अतिशय श्रीमंती 3) कळ लावणारा 4) अतिशय गरीब
- 3) **बिनभाड्याचे घर** ○○○○
- 1) तुरंग 2) शाळा 3) मंदिर 4) चर्च
- 4) **कर्णाचा अवतार** ○○○○
- 1) शूर मनुष्य 2) रागीट मनुष्य 3) कारस्थानी मनुष्य 4) उदार मनुष्य
- 5) **गाजरपारखी** ○○○○
- 1) चिकित्सक मनुष्य 2) गाजर पारखून घेणारा
3) कसलीही पारख नसलेला 4) रत्नाची पारख करणारा
- 6) **त्रिशंकू** ○○○○
- 1) तीन कोनांचा समूह 2) धड ना इकडे, धड ना तिकडे
3) तीन्ही ठिकाणी असणे 4) त्रिकोणी आकाराचा शंकू

4.6 शब्दसमूहाबद्दल एक शब्द

अरण्याचा राजा	- वनराज	अरण्याची शोभा	- वनश्री
अस्वलाचा खेळ करणारा	- दरवेशी	आग विझविणारे यंत्र	- अग्निशामक यंत्र
ईश्वर आहे असे मानणारा	- आस्तिक	ईश्वर नाही असे मानणारा	- नास्तिक
उंचावरून पडणारा पाण्याचा प्रवाह	- धबधबा	ऐकायला व बोलायला न येणारा	- मूकबधिर
भाषण ऐकणारे	- श्रोते	कविता करणारा/रचणारा	- कवी
कविता रचणारी	- कवयित्री	गाणे गाणारा	- गायक
कुस्ती खेळण्याची जागा	- आखाडा	कैदी ठेवण्याची जागा	- कारागृह
खूप दानधर्म करणारा	- दानशूर	खूप पाऊस पडणे	- अतिवृष्टी
घोडे बांधायची जागा	- पागा, तबेला	चार रस्ते एकत्र येतात ती जागा	- चौक
चित्रे काढणारा	- चित्रकार	जमिनीखालील गुप्त मार्ग	- भुयार
जमिनीवर राहणारे प्राणी	- भूचर	पाण्यात राहणारे प्राणी	- जलचर
जमीन व पाणी दोन्ही ठिकाणी राहणारे	- उभयचर	जमिनीचे दान	- भूदान
जादूचे खेळ करून दाखवणारा	- जादूगार	ज्याला आई-वडील नाहीत असा	- अनाथ
ज्याला मरण नाही असा	- अमर	ज्याला कोणीही शत्रू नाही असा	- अजातशत्रू
ज्याला लाज नाही असा	- निर्लज्ज	दररोज प्रसिद्ध होणारे	- दैनिक
दर आठवड्याने प्रसिद्ध होणारे	- साप्ताहिक	दर महिन्याने प्रसिद्ध होणारे	- मासिक
दुसऱ्यावर अवलंबून असलेला	- परावलंबी	कोणावरही अवलंबून नसलेला	- स्वावलंबी
कोणावरही अवलंबून नसलेला	- स्वावलंबी	दोन नद्या एकत्र मिळतात ते ठिकाण	- संगम
देशाची सेवा करणारा	- देशसेवक	समाजाची सेवा करणारा	- समाजसेवक
धान्य साठवण्याची जागा	- कोठार	नाटक लिहिणारा	- नाटककार
पायी जाणारा	- पादचारी	पाण्याखालून चालणारी बोट	- पाणबुडी
प्रेरणा देणारा	- प्रेरक	भाषण करणारा	- वक्ता
माकडाचा खेळ करून दाखवणारा	- मदारी	मोजता येणार नाही असे	- असंख्य
रक्षण करणारा	- रक्षक	लग्नासाठी जमलेले लोक	- वऱ्हाडी

लिहिता - वाचता येणारा - साक्षर
लोकांचा आवडता - लोकप्रिय
वनात राहणारे प्राणी - वनचर
शेती करणारा - शेतकरी

लिहिता-वाचता न येणारा - निरक्षर
लोकांनी मान्यता दिलेला- लोकमान्य
विमान चालवणारा - वैमानिक
शोध लावणारा - संशोधक

नमुना प्रश्न

1) पुढील शब्दसमूहासाठी योग्य असणाऱ्या शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा. ●○○○
शोध लावणारा -

1) संशोधक 2) समाजसेवक 3) शेतकरी 4) रक्षक

उत्तर : पर्याय क्रमांक (1)

2) पुढील शब्दासाठी योग्य अर्थ असणाऱ्या शब्दसमूहाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.
मदारी - ○○○●

1) उंटाला हाकणारा 2) हत्ती चालवणारा
3) अस्वलाचा खेळ करणारा 4) माकडाचा खेळ करणारा

उत्तर : पर्याय क्रमांक (4)

सरावसंच - 25

1) पुढील प्रत्येक शब्दसमूहाबद्दल योग्य असणाऱ्या शब्दाच्या पर्यायाची निवड करा.

1) ज्याला कोणीही शत्रू नाही असा - ○○○○

1) अजातशत्रू 2) जगन्मित्र 3) प्रेमळ 4) सर्वप्रिय

2) दर पंधरवाड्याने प्रसिद्ध होणारे - ○○○○

1) साप्ताहिक 2) मासिक 3) दैनिक 4) पाक्षिक

3) देव आहे असे मानणारा - ○○○○

1) आस्तिक 2) दैववादी 3) नास्तिक 4) देवाधिन

4) मोजता येणार नाही असे - ○○○○

1) अनंत 2) अगणित 3) अथांग 4) अमर्याद

5) ज्याला मरण नाही असा ○○○○

1) अटल 2) अजर 3) अमर 4) समर

6) विमान चालवणारा ○○○○

1) शेतकरी 2) वैमानिक 3) जादूगार 4) संशोधक

प्रश्न 2 : पुढील प्रत्येक शब्दासाठी योग्य अर्थ असलेल्या शब्दसमूहाच्या पर्याय क्रमांकाची निवड करा.

1) समाजसेवक ○○○○

1) समाजाची सेवा करणारा	2) चित्रे काढणारा
3) देशाची सेवा करणारा	4) स्वतःची सेवा करणारा

2) गायक ○○○○

1) कविता करणारा	2) चित्रे काढणारा
3) गाणे गाणारा	4) प्रेरणा देणारा

3) कारागृह ○○○○

1) पैसे ठेवण्याची जागा	2) धान्य ठेवण्याची जागा
3) कपडे ठेवण्याची जागा	4) कैदी ठेवण्याची जागा

4) रक्षक ○○○○

1) रक्षण करणारा	2) भक्षण करणारा
3) दानधर्म करणारा	4) समाजाची सेवा करणारा

5) चित्रकार ○○○○

- 1) कविता करणारा 2) चित्रे काढणारा 3) भाषण करणारा 4) चित्रे पाहणारा

6) आखाडा ○○○○

1) अभ्यास करण्याची जागा	2) पोहण्याची जागा
3) क्रिकेट खेळण्याची जागा	4) कुस्ती खेळण्याची जागा

प्रश्न 3 : जोडशब्द पूर्ण करा.

1. मान -----

1) मरातब	2) सान	3) मस्करी	4) माया

2. ----- गरीब

1) श्रीमंत	2) दीन	3) सरीष	4) गोर

3. पाला -----

1) पाचोळा	2) झाड	3) भाजी	4) पान

4. लोक -----

1) करी	2) प्रिय	3) शत्रू	4) सेवक

4.7 समूहदर्शक शब्द

गवताचा - भारा	पक्ष्यांचा - थवा	नाण्यांची - चळत
गवताची - गंजी, पेंढी	प्रवाशांची - झुंबड	गुरांचा - कळप
प्रश्नपत्रिकांचा - संच	चोरांची - टोळी	करवंदाची - जाळी
उपकरणांचा - संच	पाठ्यपुस्तकांचा - संच	फुलांचा - गुच्छ
किल्ल्यांचा - जुडगा	पुस्तकांचा, वह्यांचा - गड्डा	बांबूचे - बेट
केसांचा - झुबका, पुंजका	पोत्यांची, नोटांची - थप्पी	माणसांचा - जमाव
केसांची - बट, जट	केळ्यांचा - लोंगर/घड	मुलांचा - घोळका
खेळाडूंचा - संघ	मुंग्यांची - रांग	जहाजांचा - काफिला
वस्तूंचा - संच	लाकडांची/उसाची - मोळी	तारकांचा - पुंज
ताऱ्यांचा - पुंजका	विमानांचा - ताफा	द्राक्षांचा - घड, घोस
दुर्वाची - जुडी	काजूंची, माशांची - गाथण	धान्याची - रास

सरावसंच - 26

- 1) कळप - ○○○○
 - 1) गुरांचा
 - 2) गवताचा
 - 3) तारकांचा
 - 4) विमानांचा
- 2) गाथण - ○○○○
 - 1) माशांची
 - 2) पोत्यांची
 - 3) द्राव्यांची
 - 4) केळ्यांची
- 3) मोळी - ○○○○
 - 1) गवताची
 - 2) लाकडांची
 - 3) नारळांची
 - 4) दुर्वाची
- 4) गुच्छ - ○○○○
 - 1) मुलांचा
 - 2) फुलांचा
 - 3) केसांचा
 - 4) गवतांचा
- 5) बेट - ○○○○
 - 1) नोटांचे
 - 2) तारकांचे
 - 3) केसांचे
 - 4) बांबूचे

4.8 पिलूदर्शक शब्द

कुत्र्याचे - पिलू	वाघाचा - बच्चा, बछडा	गाईचे - वासरु
शेळीचे - करडू	गाढवाचे - शिंगरु	सिंहाचा - छावा
घोड्याचे - शिंगरु	हरणाचे - पाडस, शावक	मांजराचे - पिलू
माणसाचे - बाळ, लेकरु	मेंढीचे - कोकरु	म्हशीचे - रेडकू

नमूना प्रश्न

प्रश्न 1 : योग्य पर्याय निवडून त्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

बछडा कोणाचा ?

○○○●

- 1) हत्तीचा 2) घोड्याचा 3) सिंहाचा 4) वाघाचा

उत्तर : पर्याय क्रमांक (4)

प्रश्न 2 : अयोग्य जोडी ओळखून त्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

●●○○

- 1) माणसाचे - लेकरु 2) हरणाचे - करडू
3) घोड्याचे - शिंगरु 4) मेंढीचे - कोकरु

उत्तर : पर्याय क्रमांक (2)

सरावसंच - 27

प्रश्न 1 : योग्य पर्याय ओळखा.

1) शावक कोणाचे ?

○○○○

- 1) गाईचे 2) हरणाचे 3) मांजराचे 4) शेळीचे

2) कोकरु कोणाचे ?

○○○○

- 1) घोड्याचे 2) गाढवाचे 3) शेळीचे 4) मेंढीचे

3) बच्चा कोणाचा ?

○○○○

- 1) सिंहाचा 2) हत्तीचा 3) वाघाचा 4) घोड्याचा

4) पिलू कोणाचे ?

○○○○

- 1) मांजरीचे 2) माणसाचे 3) म्हशीचे 4) हरणाचे

5) करडू कोणाचे ?

○○○○

- 1) घोडीचे 2) वाघाचे 3) शेळीचे 4) मेंढीचे

प्रश्न 2 : चुकीची जोडी ओळखा

- 1) 1) म्हशीचे - रेडकू 2) वाघाचा - बछडा ○○○○
3) सिंहाचा - बच्चा 4) शेळीचे - करडू
- 2) 1) घोड्याचे - पिलू 2) गाढवाचे - शिंगरू ○○○○
3) हरणाचे - शावक 4) म्हशीचे - रेडकू
- 3) 1) गायीचे - वासरू 3) हरणाचे - शावक ○○○○
3) वाघाचा - बछडा 4) मेंढीचे - करडू
- 4) 1) पक्ष्याचे - पिल्लू 2) कुत्र्याचे - पाडस ○○○○
3) गाईचे - वासरू 4) मांजराचे - पिलू

4.9 घरदर्शक शब्द

उंदराचे - बीळ	कावळ्याचे - घरटे	कोंबडीचे - खुराडे
कोळ्याचे - जाळे	गाईचा - गोठा	घोड्यांचा - तबेला, पागा
चिमणीचे - घरटे	पोपटाचा - पिंजरा, ढोली	पक्ष्याचे - घरटे
मधमाश्यांचे - पोळे	माणसाचे - घर	मुंग्यांचे / सापाचे - वारूळ
वाघाची - गुहा	हत्तीचा - अंबारखाना	घुबडाची - ढोली

सरावसंच - 28

प्रश्न 1 : योग्य पर्यायाची निवड करा.

- 1) पक्ष्याच्या घराला काय म्हणतात ? ○○○○
1) पोळे 2) पिंजरा 3) घरटे 4) जाळे
- 2) उंदराच्या घरास काय म्हणतात ? ○○○○
1) बीळ 2) वारूळ 3) गुहा 4) ढोली
- 3) घोड्यांना ठेवतात ती जागा. ○○○○
1) घोडा 2) तबेला 3) ढोली 4) अंबारखाना

4.10 अक्षरे जुळवून अर्थपूर्ण शब्द तयार करणे

या विभागात एका शब्दाची उलटसुलट अक्षरे दिलेली असतात ती योग्य क्रमाने जुळवून अर्थपूर्ण शब्द तयार करायचा असतो

- उदा. : 1) ह ण रि = हरिण
2) मा ड क = माकड
3) ट पो प = पोपट

नमुना प्रश्न

- 1) खालील अक्षरापासून तयार होणारा अर्थपूर्ण शब्द कोणता ? ○○●○
' जि फ रा '
- 1) फराजि 2) जिफरा 3) जिराफ 4) राफजि

स्पष्टीकरण : वरील अक्षरापासून 'जिराफ' हा अर्थपूर्ण शब्द तयार होतो. म्हणून पर्याय क्र. (3) हे उत्तर बरोबर आहे.

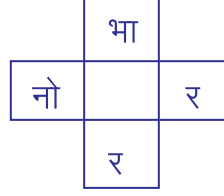
सरावसंच - 29

प्रश्न 1 : प्रश्नाच्या उत्तरादाखल योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा

- 1) पुढील अक्षरांपासून तयार होणाऱ्या अर्थपूर्ण शब्दातील दुसरे अक्षर कोणते ? ○○○○
' पा स ऊ '
- 1) स 2) ऊ 3) पा 4) क
- 2) पुढील अक्षरांपासून तयार होणाऱ्या शब्दातील चौथे अक्षर कोणते ? ○○○○
' स व रो र '
- 1) स 2) रो 3) र 4) व
- 3) पुढील अक्षरांपासून तयार होणाऱ्या अर्थपूर्ण शब्दातील दुसरे अक्षर कोणते ? ○○○○
' त व ला '
- 1) ला 2) त 3) व 4) म

प्रश्न 2 : पुढील प्रश्नाच्या रिकाम्या जागी येणाऱ्या योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

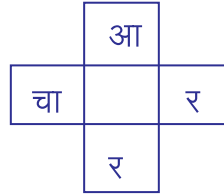
1) पुढील अक्षरांपासून अर्थपूर्ण शब्द तयार होण्यासाठी रिकाम्या जागी कोणते अक्षर येईल ?

○○○○

- 1) म 2) त 3) न 4) क

2) पुढील अक्षरांपासून अर्थपूर्ण शब्द तयार होण्यासाठी रिकाम्या जागी कोणते अक्षर येईल ?

○○○○

- 1) य 2) द 3) ड 4) उ

प्रश्न 3 : प्रश्नाच्या उत्तरादाखल योग्य पर्याय क्रमांकाचे रंगवा.

1) पुढील अक्षरांपासून अर्थपूर्ण शब्द बनवा.

'मो क द'

○○○○

- 1) मोकद 2) मोदक 3) कमोद 4) दमोक

2) पुढील अक्षरांपासून अर्थपूर्ण शब्द बनवा.

'वि स का'

○○○○

- 1) विकास 2) विसका 3) सविका 4) काविस

3) पुढील अक्षरांपासून अर्थपूर्ण शब्द बनवा.

'दा र उ'

○○○○

- 1) उरदा 2) दारउ 3) उदार 3) रदाउ

4.11 वर्णानुक्रमे शब्दक्रम लावणे

मराठी मुळाक्षरे 'अ' ते 'झ' या अक्षरक्रमाने आहेत त्यांचा अनुक्रम लक्षात घेऊन शब्दांच्या आद्याक्षरांची उतरती मांडणी करणे म्हणजे क्रमानुसार 'शब्दक्रम' लावणे होय.

उदा. : आई, ऊस, अमर हे शब्द एकापाठोपाठ एक दिले तर त्यांचा उतरत्या मांडणीनुसार शब्दक्रम (1) अमर (2) आई (3) ऊस असा लागेल.

यासाठी पुढील **क्रमवार मुळाक्षरे** लक्षात ठेवा व **चौदाखडीही** लक्षात ठेवा.

अ आ इ ई उ ऊ ऋ लृ ए अँ ऐ ओ ऑ औ

अं अः

क् ख् ग् घ् ङ्

च् छ् ज् झ् ञ्

ट् ठ् ड् ढ् ण्

त् थ् द् ध् न्

प् फ् ब् भ् म्

य् र् ल् व्

श् ष् स्

ह् ळ्

क्ष् झ् (विशेष संयुक्त व्यंजने)

नमुना प्रश्न

1) प्रश्नाच्या उत्तरादाखल योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

अमर, कमळ, खडू, उठ हे शब्द वर्णानुक्रमे लावल्यास दुसऱ्या स्थानी कोणता शब्द येईल ?

1) कमळ 2) अमर 3) उठ 4) खडू ○○●○

स्पष्टीकरण : वरील शब्द वर्णानुक्रमे लावल्यास अमर, उठ, कमळ, खडू असा त्यांचा क्रम येईल. या चार शब्दांच्या दुसऱ्या स्थानी 'उठ' हा शब्द येईल. म्हणून पर्याय क्र. (4) हे उत्तर बरोबर आहे.

सरावसंच - 30

प्रश्न 1 : पुढील प्रश्नाच्या उत्तरादाखल योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा

1) खाली दिलेले शब्द वर्णानुक्रमे लावल्यास पहिल्या स्थानी येणारा शब्द कोणता ? ○○○○

'मार, खार, वार, कार

1) मार 2) खार 3) वार 4) कार

2) खाली दिलेले शब्द वर्णानुक्रमे लावल्यास तिसऱ्या स्थानी येणारा शब्द कोणता ?
बस, कर, ऊस, रवा ○○○○

1) बस 2) ऊस 3) रवा 4) कर

3) खाली दिलेल्या पक्ष्यांची नावे वर्णानुक्रमे लावल्यास दुसऱ्या स्थानी येणारा शब्द कोणता ?
चिमणी, कावळा, पोपट, बगळा ○○○○

1) कावळा 2) चिमणी 3) बगळा 4) पोपट

4) खाली दिलेल्या प्राण्यांची नावे वर्णानुक्रमे लावल्यास चौथ्या स्थानी येणाऱ्या प्राण्याचे नाव कोणते ?

बैल, कुत्रा, मांजर, गाय ○○○○

1) कुत्रा 2) मांजर 3) गाय, 4) बैल

प्रश्न 2 : पुढील प्रश्नाच्या उत्तरादाखल योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) दिलेले शब्द वर्णानुक्रमे लावल्यास योग्य पर्याय कोणता ?
रथ, रजा, रस, रवा ○○○○

1) रजा, रथ, रस, रवा 2) रजा, रथ, रवा, रस

3) रथ, रवा, रस, रजा 4) रवा, रथ, रस, रजा

2) मेघ, मेस, मेष, मेवा हे शब्द वर्णानुक्रमे लावा. ○○○○

1) मेघ, मेवा, मेष, मेस 2) मेस, मेष, मेवा, मेघ

3) मेवा, मेस, मेष, मेघ 4) मेष, मेस, मेघ, मेवा

3) दिलेले शब्द वर्णानुक्रमे लावल्यास योग्य पर्याय कोणता ?
दान, मान, रान, कान ○○○○

1) मान, दान, कान, रान 2) दान, मान, रान, कान

3) कान, दान, मान, रान 4) रान, कान, मान, दान

4) चौदाखडी प्रमाणे शब्दक्रम लावल्यास दिलेला शब्दापैकी कोणता शब्द दुसरा येईल ?

1) काम 2) कार 4) काल 5) काळ ○○○○

4.12 एकाच शब्दाचे भिन्न अर्थ शोधणे

अभंग - न भंगलेला, काव्यरचनेचा एक प्रकार	अंतर - मन, भेद, लांबी	ध्यान - चिंतन, समाधी
नाद - छंद, आवाज	पर - परका, पीस	पय - पाणी, दूध
अनंत - अमर्याद,	पक्ष - बाजू, पंख	आस - इच्छा
ऋण - कर्ज, उपकार	अंक - मांडी, संख्या	ओढा - मनाचा कल
पात्र - भांडे	भेट - नजराणा, भेटणे	भाव - भक्ती, किंमत, दर
अंग - शरीर, बाजू	कर - हात, सरकारी सारा	अंबर - आकाश, वस्त्र
माया - ममता, धन	मान - मोठेपणा	माळ - फुलांची माळ
काळ - वेळ, मृत्यू	वारी - पाणी, यात्रा	जलद - ढग, लवकर
तळी - तळाला, तलाव	दंड - शिक्षा, काठी, बाहू	तीर - काठ, बाण
सुमन - फूल, पवित्र मन		सूत - धागा, सारथी
धड - मानेखालचा शरीराचा भाग, अखंड		हार - पराभव, फुलांचा हार

नमुना प्रश्न

अधोरेखित शब्द ज्या अर्थाने वापरला आहे त्या अर्थाच्या शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) आईची आपल्या मुलावर माया असते.

1) धन 2) ममता 3) क्रोध 4) कपट ○●○○○

सरावसंच - 31

प्रश्न 1 : पुढील प्रत्येक वाक्यातील अधोरेखित शब्द ज्या अर्थाने वापरला आहे. त्या अर्थाच्या शब्दाच्या पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

1) घरापासून शाळेचे अंतर जवळ आहे. ○○○○

1) मन 2) लांबी 3) भेद 4) आत

2) आकाशात जलद जमले आहेत. ○○○○

1) ढग 2) लवकर 3) चांदणे 4) पाऊस

4.13 भाषाविषयक सामान्य ज्ञान

काही महत्वाचे तक्ते

1. थोर व्यक्तींची संबोधने

1) वल्लभभाई पटेल	- सरदार, लोहपुरुष	5) जोतीबा फुले	- महात्मा
2) बाळ गंगाधर टिळक	- लोकमान्य	6) रवींद्रनाथ टागोर	- गुरुदेव
3) जवाहरलाल नेहरू	- पंडित	7) मोहनदास करमचंद गांधी	- महात्मा
4) दादाभाई नौरोजी	- पितामह	8) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर	- घटनेचे शिल्पकार
		9) विनायक दामोदर सावरकर	- स्वातंत्र्यवीर

2. थोरांच्या महत्वाच्या घोषणा

1) "चले जाव !"	- महात्मा गांधी
2) "जय जवान ! जय किसान !"	- लाल बहादूर शास्त्री
3) "मेरी झाशी नही दूँगी !"	- राणी लक्ष्मीबाई
4) "स्वराज्य हा माझा जन्मसिद्ध हक्क आहे !"	- लोकमान्य टिळक
5) "जय जवान ! जय किसान ! जय विज्ञान !"	- अटलबिहारी वाजपेयी

3. राष्ट्रीय

1) राष्ट्रीय प्राणी	- वाघ	2) राष्ट्रीय फूल	- कमळ
3) राष्ट्रीय पक्षी	- मोर	4) राष्ट्रीय ध्वज	- तिरंगा
5) राष्ट्रगीत	- जन-गण-मन	6) राष्ट्रीय गीत	- वंदे मातरम्

4. थोर समाजसुधारक

1) महात्मा फुले	- स्त्री शिक्षणाचा पाया
2) लोकमान्य टिळक	- भारतीय असंतोषाचे जनक
3) महात्मा गांधी	- अहिंसेचे पूजक
4) डॉ. बाबा आमटे	- कुष्ठरोग निर्मूलन / आनंदवन

5. सुप्रसिद्ध व्यक्ती

1) लता मंगेशकर - गायिका	6) सचिन तेंडुलकर - क्रिकेटपटू
2) अण्णा हजारे - जेष्ठ समाजसेवक	7) मेरी कोम - मुष्टियुद्ध
3) झाकिर हुसेन - तबलावादक	8) पी.टी.उषा - धावपटू
4) मुकेश अंबानी - उद्योजक	9) सोनू निगम - गायक
5) झाकिर हुसेन - तबला वादक	10) श्रेया घोषाल - गायिका
11) लाला लजपतराय - पंजाबचा सिंह	12) विनायक दामोदर सावरकर - स्वातंत्र्यवीर
13) रवींद्रनाथ टागोर - गुरुदेव	14) दादाभाई नौरोजी - पितामह
15) मोहनदास करमचंद गांधी - राष्ट्रपिता, महात्मा	16) शाहू महाराज - राजर्षी
17) ज्योतीबा फुले - महात्मा	18) जयप्रकाश नारायण - लोकनायक

6. मराठी महिन्यांचा क्रम

चैत्र , वैशाख , ज्येष्ठ , आषाढ , श्रावण , भाद्रपद , आश्विन , कार्तिक , मार्गशीर्ष , पौष , माघ , फाल्गुन

7. हिंदू सण व मराठी महिने यांचे क्रम

चैत्र - गुढीपाडवा, श्रीरामनवमी, हनुमान जयंती **वैशाख** - अक्षय्य तृतिया

ज्येष्ठ - वटपौर्णिमा **श्रावण** - नागपंचमी, रक्षाबंधन, नारळीपौर्णिमा, कृष्णाष्टमी

भाद्रपद - ऋषीपंचमी, गणेश चतुर्थी, अनंत चतुर्दशी

आश्विन - विजयादशमी (दसरा), कोजागिरी, पौर्णिमा, नवरात्रोत्सव

कार्तिक - दीपावली **माघ** - रथसप्तमी, महाशिवरात्री **फाल्गुन** - होळी, धुलीवंदन, रंगपंचमी

8. पौर्णिमा व अमावस्यांची नावे

चैत्र पौर्णिमा - हनुमान जयंती

वैशाख पौर्णिमा - बुध्द पौर्णिमा

ज्येष्ठ पौर्णिमा - वटपौर्णिमा

आषाढ पौर्णिमा - गुरु पौर्णिमा / व्यासपूजा

श्रावण पौर्णिमा - नारळी पौर्णिमा / रक्षाबंधन

आश्विन पौर्णिमा - कोजागिरी पौर्णिमा

कार्तिक पौर्णिमा - त्रिपुरारी पौर्णिमा / गुरुनानक जयंती पौष पौर्णिमा - शाकंभरी पौर्णिमा

मार्गशीर्ष पौर्णिमा - दत्त जयंती

फाल्गुन पौर्णिमा - होळी

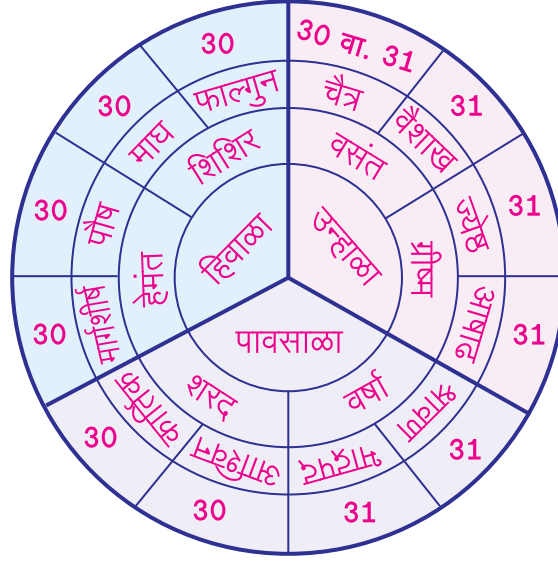
श्रावण अमावस्या - पिठोरी अमावस्या (पोळा)

आश्विन अमावस्या - दीपावली

भाद्रपद अमावस्या - सर्वपित्री अमावस्या

पारशी नवीन वर्षारंभ - पतेती

9. ऋतुचक्र

10. मराठी साहित्यिक व त्यांची टोपणनावे

1) आत्माराम रावजी देशपांडे - अनिल	2) त्र्यंबक बापूजी ठोमरे - बालकवी
3) विष्णु वामन शिरवाडकर - कुसुमाग्रज	4) ना.धों. महानोर - रानकवी
5) पांडुरंग सदाशिव साने - सानेगुरुजी	6) कृष्णाजी केशव दामले - केशवसुत
7) प्रल्हाद केशव अत्रे - केशवकुमार	

11. कालखंड नावे

1) रौप्य महोत्सव - 25 वर्षे	2) सुवर्णमहोत्सव - 50 वर्षे
3) हीरकमहोत्सव - 60 वर्षे	4) शताब्दी महोत्सव - 100 वर्षे
5) शतकोत्तर रौप्यमहोत्सव - 125 वर्षे	

सरावसंच - 32

प्रश्न 1 : प्रश्नांच्या उत्तरादाखल योग्य पर्याय क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) 'चाचा' असे कोणाला संबोधतात ? ○○○○
1) बाळ गंगाधर टिळक 2) जवाहरलाल नेहरू
3) ज्योतीबा फुले 4) सरदार वल्लभभाई पटेल
- 2) 'चले जाव' ही घोषणा कोणी दिली ? ○○○○
1) जोतीबा फुले 2) रवींद्रनाथ टागोर
3) दादाभाई नौरोजी 4) महात्मा गांधी
- 3) 'पितामह' असे कोणाला संबोधतात ? ○○○○
1) जवाहरलाल नेहरू 2) दादाभाई नौरोजी
3) रवींद्रनाथ टागोर 4) महात्मा गांधी
- 4) 'सचिन तेंडुलकर' कोणत्या खेळाशी संबंधित आहेत ? ○○○○
1) नेमबाजी 2) धावपटू 3) क्रिकेट 4) हॉकी
- 5) पी.टी.उषा कोणत्या खेळाशी संबंधित आहेत ? ○○○○
1) धावपटू 2) नेमबाजी 3) गायिका 4) बॅडमिंटन

प्रश्न 2 : पुढील प्रश्नाच्या उत्तरादाखल योग्य पर्यायाच्या क्रमांकाचे वर्तुळ रंगवा.

- 1) अहिंसेचे पूजक कोणाला म्हणतात ? ○○○○
1) महात्मा गांधी 2) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
3) लोकमान्य टिळक 4) रवींद्रनाथ टागोर
- 2) "जय जवान ! जय किसान !" ही घोषणा कोणी दिली ? ○○○○
1) जवाहरलाल नेहरू 2) लाल बहादूर शास्त्री
3) जोतीबा फुले 4) दादाभाई नौरोजी
- 3) 'सोनू निगम' कोणत्या क्षेत्राशी संबंधित आहेत ? ○○○○
1) उद्योजक 2) तबलावादक 3) गायक 4) समाजसेवक

- 4) मुकेश अंबानी कोणत्या क्षेत्राशी संबंधित आहेत ? ○○○○
 1) समाजसेवक 2) उद्योजक 3) गायक तबलावादक
- 5) आपल्या भारत देशाच 'राष्ट्रीय गीत' कोणता आहे ? ○○○○
 1) वंदे मातरम 2) जन-गण-मन
 3) इतनी शक्ती 4) या भारतात बंधुभाव
- 6) 'लोहपुरुष' असे कोणाला संबोधले जाते ? ○○○○
 1) वल्लभभाई पटेल 2) जवाहरलाल नेहरु
 3) महात्मा गांधी 4) जोतीबा फुले
- 7) "स्वराज्य हा माझा जन्मसिद्ध हक्क आहे !" असे कोणी म्हटले ? ○○○○
 1) जवाहरलाल नेहरु 2) लोकमान्य टिळक
 3) अण्णा हजारे 4) दादाभाई नौरोजी
- 8) 'केशवसुत' हे टोपणनाव कोणाचे आहे ? ○○○○
 1) कृष्णाजी केशव दामले 2) प्रल्हाद केशव अत्रे
 3) विष्णु वामन शिरवाडकर 4) ना.धों. महानोर
- 9) ना.धों.महानोर - यांचे टोपणनाव काय ? ○○○○
 1) अनिल 2) बालकवी 3) रानकवी 4) केशवकुमार
- 10) 50 वर्षे म्हणजे --- ○○○○
 1) सुवर्ण महोत्सव 2) रौप्यमहोत्सव 3) हीरकमहोत्सव 4) शताब्दी महोत्सव

विभाग I : प्रथम भाषा (मराठी) : उत्तरसूची

घटक 1 – वाचून कल्पना व संकल्पना स्पष्ट करणे

1.1 उतारा व त्यावर आधारित प्रश्न

सरावसंच – 1

उतारा 1 : प्र.1 ●○○○ प्र. 2 ○●○○ प्र.3 ○○●○ प्र. 4 ○●○○

उतारा 2 : प्र.1 ○○●○ प्र. 2 ○○○● प्र.3 ●○○○ प्र. 4 ○●○○ प्र. 5 ○○●○

उतारा 3 : प्र.1 ●○○○ प्र. 2 ○●○○ प्र.3 ○○●○ प्र. 4 ●○○○ प्र. 5 ○●○○

1.2 कविता व त्यावर आधारित प्रश्न

सरावसंच – 2

कविता 1 : प्र.1 ○●○○ प्र. 2 ○○●○ प्र.3 ○○●○ प्र. 4 ○○○●

कविता 2 : प्र.1 ○●○○ प्र. 2 ●○○○ प्र.3 ○○○● प्र. 4 ○○●○ प्र. 5 ○○○●

1.3 बातमी व त्यावर आधारित प्रश्न

सरावसंच – 3

बातमी 1 : प्र.1 ○○○● प्र. 2 ●○○○ प्र.3 ○○○●

बातमी 2 : प्र.1 ○●○○ प्र. 2 ○○●○ प्र.3 ○●○○ प्र. 4 ○○○● प्र.5 ●○○○
प्र. 6 ○○○●

1.4 जाहिरात व त्यावर आधारित प्रश्न

सरावसंच – 4

जाहिरात 1 : प्र.1 ●○○○ प्र. 2 ○●○○ प्र.3 ●○○○

जाहिरात 2 : प्र.1 ○○○● प्र. 2 ○○●○ प्र.3 ○○●○

घटक 2 – कार्यात्मक व्याकरण

2.1 शब्दांच्या जाती

2.1.1 नाम

सरावसंच – 5

प्रश्न 1 1. ○●○○ 2. ●○○○ 3. ○○●○ 4. ●○○○ 5. ○○●○

प्रश्न 2 1. ○○●○ 2. ○○○● 3. ○○●○ 4. ○○●○ 5. ●○○○

प्रश्न 3 1. ○○●○ 2. ○○○● 3. ●○○○ 4. ○●○○ 5. ○○●○

2.1.2 सर्वनाम

सरावसंच - 6

- प्रश्न 1 1. ○●○○○ 2. ○○○● 3. ●○○○○ 4. ○●○○○ 5. ●○○○○
प्रश्न 2 1. ○●○○○ 2. ●○○○○ 3. ○●○○○ 4. ○○○● 5. ●○○○○
प्रश्न 1 1. ●○○○○ 2. ●○○○○ 3. ○○○● 4. ○●○○○ 5. ○○○●

2.1.3 विशेषण

सरावसंच - 7

- प्रश्न 1 1. ○○●○○ 2. ●○○○○ 3. ○○●○○ 4. ●○○○○ 5. ○○●○○
प्रश्न 2 1. ○○●○○ 2. ●○○○○ 3. ○●○○○ 4. ●○○○○ 5. ○○●○○
प्रश्न 3 1. ○●○○○ 2. ○●○○○ 3. ○○●○○ 4. ●○○○○ 5. ○●○○○
प्रश्न 4 1. ○○●○○ 2. ○○●○○ 3. ○●○○○ 4. ●○○○○

2.1.4 क्रियापद

सरावसंच - 8

- प्रश्न 1 1. ○○●○○ 2. ○●○○○ 3. ○●○○○ 4. ●○○○○
प्रश्न 2 1. ○○○● 2. ○●○○○ 3. ○○○● 4. ○○●○○
प्रश्न 3 1. ●○○○○ 2. ○○●○○ 3. ○●○○○ 4. ●○○○○
प्रश्न 4 1. ○●○○○ 2. ○●○○○ 3. ○●○○○ 4. ○●○○○

2.2 लिंग

सरावसंच - 9

- प्रश्न 1 : प्र.1 ○○○● प्र.2 ○○●○○ प्र.3 ●○○○○
प्रश्न 2 : प्र.1 ○○●○○ प्र.2 ○○○● प्र.3 ○○●○○
प्रश्न 3 : प्र.1 ○○○● प्र.2 ●○○○○ प्र.3 ○○●○○
प्रश्न 4 : प्र.1 ○●○○○ प्र.2 ○○●○○ प्र.3 ○●○○○

2.3 वचन

सरावसंच - 10

- प्रश्न 1 : प्र.1 ○○●○○ प्र.2 ●○○○○ प्र.3 ○●○○○
प्रश्न 2 : प्र.1 ○●○○○ प्र.2 ○○●○○ प्र.3 ○○○●
प्रश्न 3 : प्र.1 ○○●○○ प्र.2 ○●○○○ प्र.3 ●○○○○
प्रश्न 4 : प्र.1 ○○○● प्र.2 ○●○○○ प्र.3 ○○○●

2.4 काळ

सरावसंच - 11

- प्रश्न 1 : प्र.1 ○●○○○ प्र.2 ●○○○○ प्र.3 ○○●○○ प्र.4 ●○○○○
प्रश्न 2 : प्र.1 ○○●○○ प्र.2 ●○○○○ प्र.3 ●○○○○ प्र.4 ○●○○○
प्रश्न 3 : प्र.1 ○●○○○ प्र.2 ○●○○○ प्र.3 ○○○●○ प्र.4 ○○●○○
प्रश्न 4 : प्र.1 ●○○○○ प्र.2 ○○●○○ प्र.3 ○●○○○

2.5 विरामचिन्हे

सरावसंच - 12

- प्रश्न 1 : प्र.1 ○○●○○ प्र.2 ○●○○○ प्र.3 ○○●○○ प्र.4. ○●○○○ प्र.5 ●○○○○
प्रश्न 2 : प्र.1 ○●○○○ प्र.2 ●○○○○ प्र.3 ○○●○○ प्र.4. ○○○●
प्रश्न 3 : प्र.1 ●○○○○ प्र.2 ○○●○○ प्र.3 ○○●○○ प्र.4. ○○●○○ प्र.5 ○●○○○
प्र.6 ○○○●

2.6 वाक्यांचे भाग

सरावसंच - 13

- प्रश्न 1 1. ○●○○○ 2. ○●○○○ 3. ○○●○○ 4. ○○●○○ 5. ○○○●
प्रश्न 2 1. ○○○● 2. ○○○● 3. ○○○● 4. ○○○● 5. ○○○●

2.7 शुद्ध व अशुद्ध शब्द

सरावसंच - 14

- प्रश्न 1 1 ○○○● 2 ○○●○○ 3 ○○●○○ 4. ○●○○○
प्रश्न 2 1 ○○○● 2 ●○○○○ 3 ○●○○○ 4. ○○●○○
प्रश्न 3 1 ○●○○○ 2 ●○○○○ 3 ○○●○○ 4. ○○○●

घटक - 3 : भाषेचा व्यवहारात उपयोग

3.1 वाकप्रचार

सरावसंच - 15

- प्रश्न 1 1. ●○○○○ 2. ○●○○○ 3. ○○○● 4. ○●○○○ 5. ○○●○○
प्रश्न 2 1. ○○○● 2. ●○○○○ 3. ○○●○○ 4. ○○○● 5. ○●○○○
प्रश्न 3 1. ○●○○○ 2. ○○●○○ 3. ●○○○○ 4. ○○○● 5. ●○○○○

3.2 म्हणी

सरावसंच - 16

- प्रश्न 1 1. ○○○● 2. ○●○○ 3. ●○○○ 4. ○○●○ 5. ○●○○
6. ○●○○
- प्रश्न 2 1. ○●○○ 2. ●○○○ 3. ○○○● 4. ○●○○ 5. ○○●○

3.3. संवादावर आधारित प्रश्न

सरावसंच - 17

- संवाद 1 : प्र.1 ○●○○ प्र.2 ○○○● प्र.3 ●○○○
- संवाद 2 : प्र.1 ○○●○ प्र.2 ○●○○ प्र.3 ○○●○
- संवाद 3 : प्र.1 ○●○○ प्र.2 ○●○○ प्र.3 ○○●○

3.4 निर्देश

सरावसंच - 18

- प्रश्न 1 1. ○○●○ 2. ○○●○ 3. ○●○○ 4. ●○○○ 5. ●○○○

इंग्रजी शब्दांना पर्यायी मराठी शब्द :

सरावसंच - 19

- प्रश्न 1 1. ●○○○ 2. ○○○● 3. ○●○○ 4. ○○○● 5. ○●○○
- प्रश्न 2 1. ○○●○ 2. ●○○○ 3. ○○●○ 4. ●○○○ 5. ○○●○

घटक - 4 शब्दसंपत्तीवरील प्रभुत्व

4.1 समानार्थी शब्द

सरावसंच - 20

- प्रश्न 1 : प्र.1 ●○○○ प्र.2 ○●○○ प्र.3 ○●○○ प्र.4 ○○●○
प्र.5 ○○○●
- प्रश्न 2 : प्र.1 ○○●○ प्र.2 ○○○● प्र.3 ○○●○ प्र.4 ○●○○
- प्रश्न 3 : प्र.1 ○●○○ प्र.2 ●○○○ प्र.3 ○●○○ प्र.4 ○●○○
- प्रश्न 4 : प्र.1 ○○○● प्र.2 ●○○○ प्र.3 ○○○● प्र.4 ●○○○

4.2 विरुद्धार्थी शब्द

सरावसंच - 21

- प्रश्न 1 : प्र.1 ○●○○ प्र.2 ●○○○ प्र.3 ○○●○
- प्रश्न 2 : प्र.1 ●○○○ प्र.2 ○○○● प्र.3 ○○●○
- प्रश्न 3 : प्र.1 ○○○● प्र.2 ○●○○ प्र.3 ○○○●
- प्रश्न 4 : प्र.1 ●○○○ प्र.2 ○●○○ प्र.3 ○○●○

4.3 शब्दकोडी

सरावसंच - 22

- प्रश्न 1 : प्र.1 ●○○○ प्र.2 ○●○○
प्रश्न 2 : प्र.1 ○○●○ प्र.2 ○○●○

4.4 जोडशब्द

सरावसंच - 23

- प्रश्न1 1. ○○●○ 2. ●○○○ 3. ○●○○ 4. ○●○○ 5. ○○○●
प्रश्न 2 1. ○●○○ 2. ○○●○ 3. ○●○○ 4. ○○●○ 5. ○○○●

4.5 आलंकारिक शब्द

सरावसंच - 24

- प्रश्न1 1. ●○○○ 2. ○●○○ 3. ●○○○ 4. ○○○● 5. ○○●○
6. ○●○○

4.6 शब्दसमूहाबद्धल एक शब्द

सरावसंच - 25

- प्रश्न1 1. ●○○○ 2. ○○○● 3. ●○○○ 4. ○●○○ 5. ○○●○
6. ○●○○
प्रश्न 2 1. ●○○○ 2. ○○●○ 3. ○○○● 4. ●○○○ 5. ○●○○
6. ○○○●
प्रश्न 3 1. ●○○○ 2. ○○○● 3. ○○●○ 4. ○●○○

4.7 समुहदर्शक शब्द

सरावसंच - 26

- प्रश्न1 1. ●○○○ 2. ●○○○ 3. ○●○○ 4. ○●○○ 5. ○○○●

4.8 पिलूदर्शक शब्द

सरावसंच - 27

- प्रश्न1 1. ○●○○ 2. ○○○● 3. ○○●○ 4. ●○○○ 5. ○○●○
प्रश्न 2 1. ○○●○ 2. ●○○○ 3. ○○○● 4. ○●○○

4.9 घरदर्शक शब्द

सरावसंच - 28

- प्रश्न1 1. ○○●○ 2. ●○○○ 3. ○●○○

4.10 अक्षरे जुळवून शब्द तयार करणे

सरावसंच - 29

प्रश्न1 1. ○●○○ 2. ○○●○ 3. ●○○○

प्रश्न 2 1. ○○○● 2. ○●○○

प्रश्न 3 1. ○●○○ 2. ●○○○ 3. ○○●○

4.11 वर्णानुक्रमे शब्दक्रम लावणे

सरावसंच - 30

प्रश्न1 1. ○○○● 2. ●○○○ 3. ○●○○ 4. ○●○○

प्रश्न 2 1. ○●○○ 2. ●○○○ 3. ○○●○ 4. ○●○○

4.12 एकाच अर्थाचे भिन्न अर्थ शोधणे

सरावसंच - 31

प्रश्न1 1. ○●○○ 2. ●○○○ 3. ○●○○ 4. ●○○○

प्रश्न 2 1. ○●○○ 2. ○●○○ 3. ○●○○

4.13 भाषाविषयक सामान्य ज्ञान

सरावसंच - 32

प्रश्न1 1. ○●○○ 2. ○○○● 3. ○●○○ 4. ○○●○ 5. ●○○○

प्रश्न 2 1. ●○○○ 2. ○●○○ 3. ○○●○ 4. ○●○○ 5. ●○○○

6. ●○○○ 7. ○●○○ 8. ●○○○ 9. ○○●○ 10. ●○○○

विभाग II - गणित

घटक 1 : संख्याज्ञान

1.1. आंतरराष्ट्रीय संख्याचिन्हे

वाचा आणि समजून घ्या.

देवनागरी लिपीतील संख्याचिन्हे	०	१	२	३	४	५	६	७	८	९
आंतरराष्ट्रीय संख्याचिन्हे	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

सरावसंच - 1

सरावासाठी प्रश्न

प्रश्न 1. : खालील संख्या आंतरराष्ट्रीय संख्याचिन्हात लिहा.

- १६३२ ○○○○
1) 9623 2) 9236 3) 9263 4) 9632
- ४१६५८ ○○○○
1) 41685 2) 41658 3) 41656 4) 49656
- ३६९५२ ○○○○
1) 36925 2) 36952 3) 36592 4) 36295
- ४२५०९ ○○○○
1) 42509 2) 42905 3) 42059 4) 42009
- ७८९ ○○○○
1) 789 2) 879 3) 987 4) 897

प्रश्न 2 : देवनागरी संख्याचिन्हात लिहा.

- 7945 ○○○○
1) ७९५४ 2) ७४९५ 3) ७९४५ 4) ७५९४
- 16953 ○○○○
1) १६९३५ 2) १६३५९ 3) १६५३३ 4) १६९५३
- 45768 ○○○○
1) ४५६७८ 2) ४५८६७ 3) ४५७६८ 4) ४५८७७

4. 77961

○○○○

1) ७७९६१ 2) ७७९९६ 3) ७७६९९ 4) ७७९९३

प्रश्न 3 : खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

1. $46 + 9 =$ किती ?

○○○○

1) 55 2) 46 3) 64 4) 48

2. $57 - 15 =$ किती ?

○○○○

1) 27 2) 72 3) 24 4) 42

3. $17 \times 4 =$ किती ?

○○○○

1) 174 2) 68 3) 147 4) 86

1.2. सहा अंकापर्यंतच्या संख्यांचे वाचन व लेखन

* वाचा आणि समजून घ्या.

- 1) कोणत्याही संख्येतील प्रत्येक अंकाची स्थानिक किंमत ही त्या संख्येतील त्याच्या एकक, दशक, शतक अशा स्थानावरून ठरते. उदा. 65829 या संख्येतील 9, 2, 8 या अंकांच्या स्थानिक किमती अनुक्रमे 9, 20, 800 या आहेत.

एखाद्या संख्येतील विशिष्ट अंकाची स्थानिक किंमत किती आहे, हे ओळखण्यासाठी पुढील कोष्टक उपयोगी पडेल.

लक्ष	दहा हजार	हजार	शतक	दशक	एकक
------	----------	------	-----	-----	-----

- 2) संख्या जेव्हा चार किंवा पाच अंकी असतात, तेव्हा अशा संख्यांचे वाचन किंवा लेखन अचूक व्हावे यासाठी काळजी घ्यावी लागते.

- 1) संख्यांचे वाचन नीट व्हावे यासाठी स्वल्पविराम घालून संख्येतील अंकांचे गट पाडतात. जसे - 71, 483 व 45, 790

- 2) स्वल्पविराम देण्याची कृती पुढीलप्रमाणे करावी.

प्रथम उजवीकडून डावीकडे पहिले तीन अंक (म्हणजेच शतक स्थानापर्यंतचे) सोडून स्वल्पविराम द्यावा. तदनंतर दोन-दोनच्या गटाने डावीकडे स्वल्पविराम देत जावे.

उदा. 87, 42, 051

संख्येचे स्वरूप	संख्या	वाचन
तीन अंकी	264	दोनशे चौसष्ट
चार अंकी	7125	सात हजार एकशे पंचवीस
पाच अंकी	43806	त्रेचाळीस हजार आठशे सहा
सहा अंकी	284370	दोन लक्ष चौ-याऐंशी हजार तीनशे सत्तर

टीप : स्तंभ पाडून संख्यांचे लेखन करणे सोपे जाते. त्यामुळे बेरीज, वजाबाकी करणे सोपे जाते. संख्या वाचताना कोठे जरा थांबावे हे समजण्यासाठी स्वल्पविराम दिले जातात.

10 एकक = 1 दशक 10 दशक = 1 शतक 10 शतक = 1 हजार

10 हजार = 1 दशसहस्र 10 दशसहस्र = 1 लक्ष

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1. : 64750 ही संख्या अक्षरात कशी लिहाल ?

○○●○○

- अ. सहाशे सत्तेचाळीस पन्नास ब. सहा हजार सत्तेचाळीस पन्नास
क. चौसष्ट हजार सातशे पन्नास ड. चौसष्ट सातशे पन्नास
1) अ 2) ब 3) क 4) ड

स्पष्टीकरण : दिलेल्या संख्येत उजवीकडून डावीकडे पहिल्या तीन अंकानंतर स्वल्पविराम दिला असता 64,750 अशी संख्या मिळते. डावीकडे हजारस्थानी 4 व दशहजार स्थानी 6 मिळून चौसष्ट हजार होतात व शेवटचे तीन अंक म्हणजे सातशे पन्नास यावरून चौसष्ट हजार सातशे पन्नास म्हणून पर्याय (3) हे उत्तर

सरावसंच - 2

प्रश्न 1 : खालील संख्या अक्षरात कोणत्या प्रकारे लिहितात ?

1. 155732

○○○○○

- 1) एक लक्ष सत्तातन्न हजार बत्तीस 2) एक लक्ष पंचावन्न हजार सातशे बत्तीस
3) पंधरा हजार सातशे बत्तीस 4) पंचावन्न हजार सातशे बत्तीस

2. 236006

○○○○○

- 1) तेवीस हजार सहाशे सहा 2) दोन लक्ष तीन हजार सहाशे सहा
3) तेवीस सहा हजार सहा 4) दोन लक्ष छत्तीस हजार सहा

3) 10001

○○○○○

- 1) एक लक्ष एक 2) दहा हजार एक
3) एक हजार एक 4) दहा हजार दहा

4) 66000

○○○○○

- 1) सहासष्ट हजार सहाशे 2) साठ हजार सहाशे
3) सहासष्ट हजार 4) सहा हजार सहाशे

प्रश्न 2 : खालील संख्या अंकात कोणत्या प्रकारे लिहितात ?

1. दोन लक्ष अकरा हजार अकरा ○○○○
1) 21111 2) 211011 3) 201111 4) 2011011
- 2) दहा हजार एक ○○○○
1) 100001 2) 10001 3) 1001 4) 100010
- 3) ऐंशी हजार एकवीस ○○○○
1) 80221 2) 80201 3) 80210 4) 80021
- 4) दोन लक्ष चौपन्न हजार चौऱ्याणव ○○○○
1) 25494 2) 254094 3) 2540094 4) 205494

प्रश्न 3 : खालील पर्यायामधील बरोबर विधाने लिहा.

○○○○

1. एक एकक म्हणजे दहा दशक 2. दहा एकक म्हणजे एक दशक
3. दहा एकक म्हणजे एक शतक 4. दहा शतक म्हणजे दहा दशक

प्रश्न 4 : खालील पर्यायामधील बरोबर विधाने कोणते ?

○○○○

1. दहा शतक म्हणजे एक एकक 2. दहा शतक म्हणजे एक हजार
3. दहा हजार म्हणजे एक शतक 4. दहा एकक म्हणजे एक शतक

1.3. अंकांची दर्शनी व स्थानिक किंमत

* वाचा आणि समजून घ्या.

1) कोणत्याही संख्येतील प्रत्येक अंकाची स्थानिक किंमत त्या संख्येतील त्याच्या एकक, दशक, शतक,... अशा स्थानावरून ठरते.

उदा. 34,692 या संख्येतील 2, 3, 4 या अंकांच्या स्थानिक किंमती या अनुक्रमे 2, 30000 व 4000 या आहेत

2) कोणत्याही संख्येतील प्रत्येक अंकाची दर्शनी किंमत त्या अंकाच्या किंमती एवढीच असते.

उदा. 2475 या संख्येतील 2, 4, 7 व 5 या अंकांच्या दर्शनी किंमती अनुक्रमे 2, 4, 7 व 5 याच आहेत.

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : 1234 या संख्येतील कोणत्या अंकाची स्थानिक किंमत सर्वात जास्त आहे ?

1) 3 2) 2 3) 1 4) 4 ○○●○○

स्पष्टीकरण : कोणत्याही संख्येतील सर्वात डावीकडील पहिल्या अंकाची स्थानिक किंमत ही सर्वाधिक असते. दिलेल्या संख्येतील हा अंक 1 आहे. म्हणून पर्याय क्रमांक (3) हे उत्तर.

प्रश्न 2 : 708 या संख्येतील 7 या अंकाची स्थानिक किंमत व दर्शनी किंमत यांची बेरीज किती ?

1) 14 2) 77 3) 707 4) 693 ○○●○○

स्पष्टीकरण : दिलेल्या संख्येतील 7 हा अंक शतकस्थानी आहे. म्हणून त्याची स्थानिक किंमत 700 व 7 या अंकाची दर्शनी किंमत 7 आहे. आता या किंमतीची बेरीज - $700 + 7 = 707$ म्हणून पर्याय क्र (4) हे उत्तर.

प्रश्न 3 : खालीलपैकी कोणत्या संख्येतील 4 या अंकाची स्थानिक किंमत सर्वात जास्त आहे ?

1) 43572 2) 94572 3) 7400 4) 86142 ●○○○○

स्पष्टीकरण : पर्याय 1 मधील 4 हा अंक सहस्रस्थानी आहे. त्याची स्थानिक किंमत इतर तीन पर्यायातील 4 च्या स्थानिक किंमतीपेक्षा जास्त आहे. म्हणून पर्याय (1) हे उत्तर आहे.

प्रश्न 4 : 3579 या संख्येतील कोणत्या अंकाची दर्शनी किंमत सर्वात कमी आहे ?

1) 7 2) 3 3) 9 4) 5 ●○○○○

स्पष्टीकरण : कोणत्याही अंकाची किंमत हीच त्याची दर्शनी किंमत असते. म्हणून 7, 3, 9, 5 या पर्यायापैकी पर्याय (2) यामधील 3 या अंकाची दर्शनी किंमत सर्वात कमी आहे. म्हणून पर्याय (1) हे अचूक उत्तर आहे.

सरावसंच - 3

- प्रश्न 1** 513 या संख्येतील 3, 5 व 1 या अंकांच्या स्थानिक किंमतीची बेरीज किती ?
1) 351 2) 153 3) 513 4) 531 ○○○○
- प्रश्न 2 :** 8479 या संख्येतील 4 व 7 या अंकांच्या दर्शनी किंमतीमधील फरक किती ?
1) 660 2) 33 3) 3 4) 330 ○○○○
- प्रश्न 3 :** 6719 या संख्येतील 7 या अंकाची दर्शनी किंमत किती ?
1) 7 2) 70 3) 700 4) 7000 ○○○○
- प्रश्न 4 :** 36214 या संख्येतील 3 या अंकाची दर्शनी किंमत किती ?
1) 3000 2) 30000 3) 300 4) 3 ○○○○
- प्रश्न 5 :** 82514 या संख्येतील 2 या अंकाची स्थानिक किंमत व दर्शनी किंमत यांतील फरक किती ?
1) 200 2) 2000 3) 1998 4) 0 ○○○○
- प्रश्न 6 :** $5 * 4 *$ या संख्येत ताच्याच्या जागी समान अंक असून त्याच्या स्थानिक किंमतीमधील फरक 0 आहे, तर तो अंक कोणता ?
1) 9 2) 1 3) 0 4) यापैकी नाही ○○○○

1.4. संख्येची विस्तारीत मांडणी

* वाचा आणि समजून घ्या.

1) विस्तारीत मांडणी :

कोणतीही संख्या तिच्यातील अंकांच्या स्थानिक किंमतीच्या बेरजेच्या रूपात लिहिणे म्हणजे त्या संख्येचे विस्तारित रूप लिहिणे.

2) कोणतीही संख्या ही तिच्यातील अंकांच्या स्थानिक किंमतीच्या बेरजेइतकी असते.

उदा. 4567 या संख्येत 4, 5, 6, 7 हे अंक अनुक्रमे हजार, शतक, दशक, एकक या स्थानांवर आहेत. म्हणून त्यांच्या स्थानिक किंमती अनुक्रमे 4000, 500, 60 व 7 अशा आहेत.

म्हणून $4000 + 500 + 60 + 7 = 4567$ हे 4567 या संख्येचे विस्तारित रूप आहे.

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : 7889 ही संख्या विस्तारित मांडणीमध्ये अशी लिहितात.

○ ○ ● ○

1) $7000 + 800 + 90 + 0$ 2) $7000 + 800 + 90 + 8$

3) $7000 + 800 + 80 + 9$ 4) $7000 + 800 + 70 + 9$

स्पष्टीकरण : दिलेली संख्या अंकात 7889 ही आहे. यातील प्रत्येक अंकाच्या स्थानिक किंमती अनुक्रमे 7000, 800, 80, 9 या आहेत व कोणतीही संख्या ही तिच्यातील अंकांच्या स्थानिक किंमतीच्या बेरजेइतकी असते. म्हणून पर्याय (3) हे उत्तर अचूक आहे.

सरावसंच - 4

प्रश्न 1 : आठ हजार सातशे एकोणनव्वद ही संख्या विस्तारित मांडणीमध्ये अशी लिहितात.

1) $8000 + 700 + 90 + 0$ 2) $8000 + 700 + 90 + 8$

3) $8000 + 700 + 80 + 9$ 4) $8000 + 700 + 70 + 9$

○ ○ ○ ○

प्रश्न 2 : पुढील मांडणीने तयार होणारी संख्या कोणती ?

$500 + 0 + 30 + 8000$

1) 5038 2) 8503 3) 8530 4) 8053

○ ○ ○ ○

प्रश्न 3 : पुढील मांडणीने तयार होणारी संख्या कोणती ?

$6000 + 400 + 10 + 7$

1) 6417 2) 6717 3) 4617 4) 4671

○ ○ ○ ○

प्रश्न 4 : 3527 चे विस्तारित रूप खालीलपैकी कोणते ?

1) $300 + 500 + 20 + 7$ 2) $3000 + 50 + 200 + 7$

3) $3000 + 500 + 700 + 20$ 4) $3000 + 500 + 20 + 7$

○ ○ ○ ○

1.5. मोठ्यात मोठी व लहानात लहान संख्या तयार करणे

* वाचा आणि समजून घ्या.

1) दिलेल्या अंकांपासून सर्वात मोठी संख्या तयार करताना दिलेले अंक उतरत्या क्रमाने मांडावेत. सर्वात लहान संख्या तयार करतांना त्यात शून्य हा अंक नसल्यास दिलेले अंक चढत्या क्रमाने मांडावेत.

उदा. 4,3,2,3 या अंकांपासून बनणारी सर्वात मोठी संख्या. 4332 व सर्वात लहान 2334.

2) दिलेल्या अंकात शून्य हा अंक असल्यास सर्वात लहान संख्या तयार करताना तो डावीकडून दुसऱ्या स्थानावर लिहावा.

उदा. 6,8,7,0,4 या अंकांपासून बनणारी सर्वात लहान संख्या 40678.

3) दोन संख्या दरम्यानच्या लहानात लहान व मोठ्यात मोठ्या संख्या :

संख्येचे स्वरूप	लहानात लहान संख्या	मोठ्यात मोठी संख्या
एक अंकी	1	9
दोन अंकी	10	99
तीन अंकी	100	999
चार अंकी	1000	9999
पाच अंकी	10000	99999

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : 3215, 3115, 3512, 3412 यापैकी लहानात लहान संख्या कोणती? ○○○●

1) 3512 2) 3215 3) 3412 4) 3115

स्पष्टीकरण : दिलेल्या सर्व संख्या चार अंकी आहेत व प्रत्येक संख्येतील सर्वात डावीकडील (हजार स्थानचा) अंक समान असल्यामुळे प्रत्येक संख्येतील डावीकडून दुसऱ्या (शतकस्थानचा) अंकांची तुलना करू 3125 या संख्येतील डावीकडील दुसरा अंक (1) सर्वात लहान आहे. म्हणून पर्याय क्र. (4) हे उत्तर अचूक आहे.

प्रश्न 2 : चार अंकी मोठ्यात मोठी संख्या ÷ शून्य हा अंक नसलेली लहानात लहान दोन अंकी संख्या बरोबर किती? ○○●○

1) 99 2) 9009 3) 909 4) 101

स्पष्टीकरण : चार अंकी मोठ्यात मोठी संख्या = 9999 शून्य हा अंक नसलेली लहानात लहान दोन अंकी संख्या = 11 म्हणून $9999/11 = 909$ म्हणून पर्याय क्र. (3) हे उत्तर अचूक आहे.

प्रश्न 3 : चार अंकी मोठ्यात मोठ्या संख्येतून तीन अंकी लहानात लहान संख्या वजा केली तर येणारी संख्या कोणती ? ○○○○●

- 1) 8999 2) 9998 3) 8989 4) 9899

स्पष्टीकरण : चार अंकी मोठ्यात मोठी संख्या 9999 मधून 3 अंकी लहानात लहान संख्या 100 वजा करावी. म्हणजेच $9999 - 100 = 9899$ म्हणून पर्याय क्र. (4) हे उत्तर अचूक आहे.

सरावसंच - 5

प्रश्न 1 : 5, 3, 8, 4 हे सर्व अंक प्रत्येकी फक्त एकेकदा घेऊन तयार होणाऱ्या लहानात लहान संख्येचा एककस्थानचा अंक कोणता ? ○○○○○

- 1) 5 2) 3 3) 8 4) 4

प्रश्न 2 : *562 ही चार अंकी संख्या आहे. तर फुलीच्या जागी खालीलपैकी कोणत्या अंकामुळे ती लहानात लहान असेल ? ○○○○○

- 1) 5 2) 0 3) 4 4) 3

प्रश्न 3 : चार अंकी मोठ्यात मोठी संख्या व चार अंकी लहानात लहान संख्या यांची बेरीज = ?

- 1) 10999 2) 11110 3) 8888 4) 8999 ○○○○○

प्रश्न 4 : तीन अंकी मोठ्यात मोठ्या संख्येतून दोन अंकी लहानात लहान संख्या वजा केल्या असता येणारे उत्तर..... आहे. ○○○○○

- 1) 889 2) 800 3) 989 4) 979

प्रश्न 5 : खालील प्रश्नात दिलेल्या चार पर्यायातील योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या चौकटी भरा.

1213 1312 ○○○○○

- 1) > 2) < 3) = 4) v

प्रश्न 6 : 3045 2902 ○○○○○

- 1) < 2) > 3) = 4) ^

प्रश्न 7 : 9, 4, 0, 1 हे सर्व अंक कमीत कमी एकदा वापरून लहानात लहान चार अंकी संख्या तयार केल्यास, त्यातील शतकस्थानी कोणता अंक असेल. ○○○○

- 1) 9 2) 4 3) 1 4) 0

प्रश्न 8 : 0, 7, 3 हे अंक कमीत-कमी एकदा वापरून तयार होणारी पाच अंकी लहानात लहान संख्या कोणती? ○○○○

- 1) 70003 2) 37000 3) 77703 4) 30007

प्रश्न 9 : 2, 6, 4, 5 यातील प्रत्येक अंक वापरून तयार होणारी पाच अंकी सर्वात लहान संख्या कोणती? ○○○○

- 1) 22546 2) 24562 3) 22456 4) 24566

1.6. संख्यांचा चढता व उतरता क्रम

* वाचा आणि समजून घ्या.

- 1) संख्यांचा चढता व उतरता क्रम लावतांना, आपल्याला त्या संख्याची तुलना करावी लागते.
- 2) जर दिलेल्या संख्यांमधील अंकाची संख्या समान असेल, तर डावीकडून सुरुवात करून अंकांची तुलना करावी.

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : 7779, 7798, 7789, 7787 या संख्या उतरत्या क्रमाने लिहिल्यास येणारी शेवटून दुसरी संख्या कोणती ? ○○○●

- 1) 7789 2) 7798 3) 7779 4) 7787

स्पष्टीकरण : चारही संख्यांच्या हजारस्थानी व शतकस्थानी 7 हाच अंक आहे. त्यामुळे दशकस्थानच्या अंकाची तुलना करू.

दशकस्थानी 7, 8, 9 हे अंक आहेत. यातील दशकस्थानी 7 हा अंक असलेली (7779) सर्वात छोटी संख्या आहे.

म्हणून दिलेल्या संख्यांमधील उतरत्या क्रमातील ही सर्वात शेवटची संख्या होय.

आता या क्रमातील शेवटून दुसरी संख्या, दशकस्थानी 8 हा अंक असलेली म्हणजे 7789 किंवा 7787 यापैकी एक असणार.

डावीकडील पहिले तिन्ही अंक समान (तेच) असल्यामुळे यांच्या एककस्थानच्या 9 व 7 या अंकांच्या तुलनेवरून या दोन्ही संख्यांमधील एककस्थानी 7 असलेली संख्या (7787) लहान आहे. म्हणून दिलेल्या संख्यांच्या उतरत्या क्रमातील शेवटून दुसरी संख्या हीच आहे.

ही संख्या पर्याय क्र. (4) मध्ये आहे. पर्याय क्रमांक (4) हे अचुक उत्तर आहे.

सरावसंच - 6

- प्रश्न 1 : 1237, 1327, 1276, 1723 या संख्या उतरत्या क्रमाने लिहिल्यास त्यातील पहिली संख्या कोणती? ○○○○
1) 1237 2) 1327 3) 1273 4) 1723
- प्रश्न 2 : 784, 874, 478, 847 या संख्या चढत्या क्रमाने लिहिल्यास त्यातील तिसरी संख्या कोणती असेल? ○○○○
1) 784 2) 874 3) 478 4) 847
- प्रश्न 3 : 587, 678, 499, 591 या संख्या चढत्या क्रमाने लिहिल्या तर दुसऱ्या व तिसऱ्या क्रमांकाच्या संख्यामधील फरक किती येईल? ○○○○
1) 91 2) 4 3) 87 4) 88
- प्रश्न 4 : 318, 381, 813, 831 या संख्या उतरत्या क्रमाने लिहिल्या, तर दुसरी संख्या पहिलीपेक्षा कितीने लहान असेल? ○○○○
1) 63 2) 432 3) 18 4) 699
- प्रश्न 5 : 43048, 42544, 43486, 42454 व 43844 या संख्या योग्य क्रमाने लावल्यास सर्वात लहान व सर्वात मोठ्या संख्यामधील फरक किती? ○○○○
1) 1300 2) 1090 3) 1390 4) 796
- प्रश्न 6 : 374, 743, 437, 347 या संख्या योग्य क्रमाने लावल्यास सर्वात मोठ्या व सर्वात लहान संख्यांमधील फरक किती ○○○○
1) 90 2) 206 3) 369 4) 396
- प्रश्न 7 : 938, 813, 839 आणि 983 या संख्या चढत्या क्रमाने लावल्यास त्यातील पहिल्या व तिसऱ्या संख्यांची बेरीज किती? ○○○○
1) 1777 2) 1822 3) 1751 4) 1876
- प्रश्न 8 : 7987, 7998, 7997, 7978, 7999 या संख्या योग्य क्रमाने लावल्यास सर्वात मोठ्या व सर्वात लहान संख्यामधील फरक किती? ○○○○
1) 12 2) 21 3) 11 4) 20

1.7 : 1 ते 100 या संख्यांवर आधारित प्रश्न

* वाचा आणि समजून घ्या.

- 1) 1 ते 100 पर्यंतच्या संख्या लिहिल्या असता 0 ते 9 यामधील प्रत्येक अंक जास्तीत जास्त किती वेळा येतो यासंबंधीचा पुढील तक्ता लक्षात ठेवा

अंक	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
वारंवारता	11	21	20	20	20	20	20	20	20	20

- 2) 10 ते 99 पर्यंतच्या (म्हणजे दोन अंकी संख्या) संख्या लिहिल्या असता 0 ते 9 यामधील प्रत्येक अंक जास्तीत जास्त कितीवेळा येतो यासंबंधीचा पुढील तक्ता लक्षात ठेवा.

अंक	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
वारंवारता	9	19	19	19	19	19	19	19	19	19

- 3) 1 ते 100 पर्यंतच्या संख्या लिहिल्या असता,
- 1) त्यातील एक अंकी एकूण संख्या 9 आहेत (1 ते 9)
 - 2) दोन अंकी एकूण संख्या 90 आहेत (10 ते 99)
 - 3) त्यातील तीन अंकी संख्या 1 आहे. (100)
- 4) 1 ते 100 या संख्यांमध्ये एककस्थानी 0 असलेल्या एकूण संख्या 10 आहेत. (10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100)
- 5) एककस्थानी 1 ते 9 यापैकी कोणताही एक अंक असलेल्या एकूण 10 संख्या आहेत.
- 6) 1 ते 100 या संख्यांमध्ये दशक व एकक स्थानी समान अंक असणाऱ्या 9 संख्या आहेत. या सर्व संख्या 11 च्या पटीतील संख्या आहेत.
(11, 22, 33, 44, 55, 66, 77, 88, 99)
- 7) त्याचप्रमाणे 1 ते 100 मध्ये 12 च्या पटीतील 8 संख्या, 14 च्या पटीतील 7 संख्या, 6 च्या पटीतील 16 संख्या आहेत.
- 8) 1 ते 100 पर्यंतच्या संख्यांमध्ये 50 सम संख्या व 50 विषम संख्या आहेत.
- 9) 10 ते 99 या दोन अंकी संख्यापैकी 45 सम संख्या व 45 विषम संख्या आहेत.

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : 1 ते 100 पर्यंतच्या संख्या लिहिल्या असता, त्यातील 14 च्या पटीत येणाऱ्या एकूण संख्या किती आहेत ? ○○●○○

- 1) 9 2) 8 3) 7 4) 6

स्पष्टीकरण : 14 चा पाढा म्हणल्यास 14 साते 98 पर्यंतच्या एकूण संख्या 7 आहेत. 14 च्या पटीतील पुढची संख्या 112 आहे. ही 100 पेक्षा मोठी आहे. म्हणून पर्याय क्रमांक (3) हे अचुक उत्तर आहे.

सरावसंच - 7

प्रश्न 1 : 1 ते 100 या संख्यांमध्ये एक अंकी संख्या एकूण किती आहेत ? ○○○○○

- 1) 10 2) 9 3) 11 4) 8

प्रश्न 2 : 1 ते 100 या संख्यांमध्ये दोन अंकी संख्या एकूण किती आहेत ? ○○○○○

- 1) 99 2) 89 3) 90 4) 91

प्रश्न 3 : 1 ते 100 या संख्यांमध्ये तीन अंकी संख्या एकूण किती आहेत ? ○○○○○

- 1) 1 2) 0 3) 10 4) 9

प्रश्न 4 : 1 ते 100 या संख्यांमध्ये 11 वेळा येणारा अंक कोणता ? ○○○○○

- 1) 0 2) 1 3) 3 4) 5

प्रश्न 5 : 1 ते 100 या संख्यांमध्ये 21 वेळा येणारा अंक कोणता ? ○○○○○

- 1) 2 2) 1 3) 0 4) 8

प्रश्न 6 : 1 ते 100 या संख्यांमध्ये एककस्थानी 8 हा अंक किती वेळा येतो ? ○○○○○

- 1) 9 2) 21 3) 11 4) 10

प्रश्न 7 : 1 ते 100 या संख्यांमध्ये एककस्थानी 7 हा अंक असलेल्या एकूण संख्या किती ?

- 1) 10 2) 20 3) 30 4) 21 ○○○○○

1.8. सम आणि विषम संख्या

* वाचा आणि समजून घ्या.

सम संख्या :

ज्या संख्येला 2 ने पूर्ण भाग जाता. अशा संख्येला सम संख्या म्हणतात.

सम संख्येच्या एककस्थानी 0, 2, 4, 6, 8 यापैकी कोणताही एक अंक असतो.

विषम संख्या :

ज्या संख्येला 2 ने पूर्ण भाग जात नाही, अशा संख्येला विषम संख्या म्हणतात.

विषयम संख्येच्या एककस्थानी 1, 3, 5, 7, 9 यापैकी कोणताही एक अंक असतो.

* दोन सम संख्यांची बेरीज सम संख्यास असते.

उदा. $8 + 10 = 18$

* दोन सम संख्यांचा गुणाकार सम संख्याच असतो.

उदा. $4 \times 6 = 24$

* दोन विषम संख्यांची बेरीज सम संख्याच असते.

उदा. $23 + 25 = 48$

* दोन विषम संख्यांचा गुणाकार विषम संख्याच असतो.

उदा. $9 \times 11 = 99$

* क्रमवार सम संख्या दोन दोनने वाढत जातात.

उदा. 12, 14, 16 इत्यादी

* क्रमवार विषम संख्याही दोन-दोननेच वाढत जातात.

उदा. 23, 25, 27.... इत्यादी.

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : 'क्ष' ही एक विषम संख्या आहे, तर त्या संख्येनंतर लगेच येणारी पहिली विषम संख्या कोणती? ○●○○

1) क्ष+1 2) क्ष+2 3) क्ष-2 4) क्ष-3

स्पष्टीकरण : क्रमवार विषम संख्या दोन-दोनने वाढत जातात. म्हणजे क्ष नंतर लगेच येणारी विषम संख्या क्ष+2 म्हणून पर्याय क्रमांक (2) हे उत्तर.

प्रश्न 2 : 27 नंतर येणारी सातवी सम संख्या कोणती ?

○●○○○

- 1) 34 2) 40 3) 36 4) 42

स्पष्टीकरण : $27+1 = 28$ ही 27 नंतर येणारी पहिली संख्या सम आहे. सम संख्या दोन-दोनने वाढत जातात. म्हणून सातवी सम संख्या ही 28 नंतर सहावी सम संख्या आहे.

यावरून ती संख्या 28 पेक्षा $6 \times 2 = 12$ ने मोठी असेल. म्हणजेच $28 + 12 = 40$ म्हणून पर्याय क्र. (2) हे उत्तर.

सरावसंच - 8

प्रश्न 1 : 6, 9, 8 या अंकापासून तयार होणारी लहान सम संख्या कोणती ?

○○○○○

- 1) 986 2) 698 3) 896 4) 689

प्रश्न 2 : 40 ते 50 या दरम्यानच्या विषम संख्यांची बेरीज किती येईल ?

○○○○○

- 1) 25 2) 180 3) 225 4) 405

प्रश्न 3 : पाच क्रमवार विषम संख्यांची बेरीज खालीलपैकी कोणती असेल ?

○○○○○

- 1) पहिल्या संख्याची पाचपट 2) दुसऱ्या संख्येची पाचपट
3) तिसऱ्या संख्येची पाचपट 4) पाचव्या संख्येची पाचपट

प्रश्न 4 : खालीलपैकी सर्वात लहान विषम संख्या कोणती ?

○○○○○

- 1) 0 2) 1 3) 11 4) 3

प्रश्न 5 : 4, 8, 3, 5 व 2 या अंकापासून तयार होणारी मोठ्यात मोठी विषम संख्या खालीलपैकी कोणती ?

○○○○○

1. 85423 2) 83425 3) 85243 4) 84325

प्रश्न 6 : खालीलपैकी कोणत्या स्थानच्या अंकाची स्थानिक किंमत विषम संख्या असू शकेल ?

- 1) हजार 2) लक्ष 3) दशक 4) एकक ○○○○

1.9. मूळसंख्या व संयुक्त संख्या

* मूळ संख्या

ज्या संख्येचा ती संख्या व 1 या व्यतिरिक्त कोणताही अवयव असू शकत नाही, त्या संख्येला मूळ संख्या म्हणतात.

* मूळसंख्या

1 ते 10	➔	2, 3, 5, 7	(चार संख्या)
11 ते 20	➔	11, 13, 17, 19	(चार संख्या)
21 ते 30	➔	23, 29	(दोन संख्या)
31 ते 40	➔	31, 37	(दोन संख्या)
41 ते 50	➔	41, 43, 47	(तीन संख्या)
51 ते 60	➔	53, 59	(दोन संख्या)
61 ते 70	➔	61, 67	(दोन संख्या)
71 ते 80	➔	71, 73, 79	(तीन संख्या)
81 ते 90	➔	83, 89	(दोन संख्या)
91 ते 100	➔	97	(एक संख्या)

* संयुक्त संख्या

ज्या संख्येचे ती संख्या व 1 या व्यतिरिक्त आणखी काही अवयव असू शकतात. त्या संख्यांना संयुक्त संख्या म्हणतात. संयुक्त संख्यांना आयती संख्या म्हणतात.

- * 1 ही संख्या मूळ संख्या नाही आणि संयुक्त संख्याही नाही.
- * 2 ही संख्या सम असून मूळ असणारी एकमेव संख्या आहे. म्हणून तिला सममूळ संख्या म्हणतात.
- * 2 व्यतिरिक्त सर्व मूळ संख्या विषम संख्या असतात. म्हणून 2 ही एकमेव सममूळ संख्या आहे.
- * 1 ते 100 पर्यंत एकूण 25 मूळसंख्या व 74 संयुक्त संख्या आहेत.

* रोमन संख्याचिन्हे

आंतरराष्ट्रीय संख्याचिन्हे	1	5	10	50	100	500	1000
रोमन संख्याचिन्हे	I	V	X	L	C	D	M

1.10 रोमन संख्याचिन्ह ओळख

पूर्वी युरोपमध्ये संख्यांना कॅपिटल रोमन अक्षर वापरली जात होती म्हणून संख्या लिहिण्याच्या या पध्दतीला रोमन संख्या लेखन पध्दती म्हणतात.

* रोमन संख्यालेखन पध्दतीत शून्य या संख्येसाठी कोणतेही संख्याचिन्ह वापरले जात नाही. या पध्दतीत अंकांना स्थानिक किंमत नाही.

* रोमन संख्यालेखनासंबंधी महत्त्वाचे नियम

1) I व X यापैकी एखादे चिन्ह दोन वेळा किंवा तीन वेळा एकापुढे एक लिहिल्यास त्यांची बेरीज करून संख्या मिळतात.

उदा. 1) I I = 1 + 1 = 2

2) III = 1 + 1 + 1 = 3

3) X X = 10 + 10 = 20

4) X X X = 10 + 10 + 10 = 30

2) I आणि X ही चिन्हे एकापुढे एक जास्तीत जास्त तीन वेळा लिहितात. परंतु V हे चिन्ह एकापुढे एक लिहित नाहीत.

3) I किंवा V यापैकी एखादे चिन्ह मोठ्या संख्येच्या चिन्हाच्या उजवीकडे लिहिले, तर त्यांची किंमत मोठ्या संख्येच्या किमतीत मिळवली जाते.

उदा.

1) VI = 5 + 1 = 6

2) XII = 10 + 2 = 12

3) XVI = 10 + 6 = 16

4) VII = 5 + 2 = 7

5) XXI = 20 + 1 = 21

6) XVII = 10 + 7 = 17

4) I हे चिन्ह V किंवा X या चिन्हाच्या डावीकडे लिहितात तर त्याची किंमत V किंवा X च्या किमतीतून वजा केली जाते. मात्र I हे चिन्ह V किंवा X च्या डावीकडे एकापेक्षा जास्तवेळा लिहित नाही.

उदा. 1) IV = 5 - 1 = 4

2) IX = 10 - 1 = 9

5) 20 पर्यंतच्या संख्या लिहिण्यासाठी प्रथम ती संख्या 10, 5 व 1 अशा गटात विभागून वरील नियमानुसार रोमन संख्याचिन्हे वापरून लिहितात.

उदा.

1) 12 = 10 + 1 + 1 = XII

2) 18 = 10 + 5 + 3 = XVIII

3) 29 = 10 + 10 + 9 = XXIX

सरावसंच - 9

1. रोमन संख्याचिन्ह लेखनपध्दतीत 23 ही संख्या कशी लिहाल ?
1) XXIII 2) XXI 3) XIX 4) XX
2. L - XV = किती ?
1) XXV 2) XLV 3) LXV 4) XXXV
3. 500 ही संख्या रोमन संख्याचिन्ह लेखनपध्दतीत कशी लिहितात ?
1) C 2) D 3) M 4) L
4. पुढीलपैकी कोणती संख्या मूळ संख्या आहे ?
1) 39 2) 49 3) 59 4) 69
5. 1 ते 100 या संख्यांच्या दरम्यान किती मूळसंख्या आहेत ?
1) 8 2) 20 3) 25 4) 50
6. दोन अंकी मूळ संख्या किती ?
1) 20 2) 22 3) 21 4) 25
7. 40 ते 50 दरम्यान येणाऱ्या मूळ संख्यांची बेरीज ही 50 ते 60 दरम्यान येणाऱ्या मूळ संख्यांच्या बेरजेपेक्षा कितीने जास्त किंवा कमी आहे ?
1) 19 ने कमी 2) 24 ने कमी 3) 19 ने जास्त 4) 24 ने जास्त
8. दोन अंकी सर्वात मोठी मूळ संख्या व एक अंकी सर्वात मोठी मूळ संख्या यांच्यातील फरक किती ?
1) 90 2) 92 3) 88 4) 86
9. 1 ते 100 या संख्यांमध्ये सर्वात मोठी संयुक्त संख्या व सर्वात लहान संयुक्त संख्या यांच्यातील फरक किती ?
1) 99 2) 98 3) 95 4) 97
10. 71 च्या मागे क्रमाने येणाऱ्या संयुक्त संख्या खालीलपैकी कोणत्या ?
1) 70 , 69 2) 72 , 74 3) 71 , 73 4) 61 , 63

घटक 2. संख्यावरील क्रिया

2.1. बेरीज : बिनहातच्याची व हातच्याची

* वाचा आणि समजून घ्या.

1. बेरीज करावयाच्या संख्या अचुक लिहा.
2. बेरीज उभ्या मांडणीने करायची झाल्यास संख्यामधील एकक, दशक, शतक इत्यादी स्थानचे अंक बरोबर एकाखाली एक लिहा.
3. आडव्या मांडणीतील संख्यांची बेरीज करण्याचा सराव करा. त्यामुळे बराच वेळ वाचेल.
4. कोणत्याही दोन अंकाची बेरीज ते अंक समजताच करता आली पाहिजे.

सरावसंच - 10

प्रश्न 1 : $5431 + 407 + 2140 =$ किती ?

- 1) 7978 2) 7987 3) 11971 4) 7578

प्रश्न 2 : $5674 + 857 =$ किती ?

- 1) 5531 2) 6531 3) 6431 4) 5731

प्रश्न 3 : $89999 + 1 =$ किती ?

- 1) 99999 2) 89910 3) 90000 4) 99990

प्रश्न 4 : $320 + 241 + 153 =$ किती ?

- 1) 714 2) 696 3) 666 4) 596

प्रश्न 5 : $73552 + 25331 =$ किती ?

1. 98883 2) 97773 3) 98783 4) 97883

प्रश्न 6 : $4206 + 8978 =$ किती ?

- 1) 13134 2) 13314 3) 13184 4) 11384

प्रश्न 7 : 5078 या उदाहरणातील चौकटीत पुढीलपैकी कोणता अंक असेल ?

$$\begin{array}{r} 5078 \\ + 239 \\ \hline 7457 \end{array}$$

- 1) 8 2) 7 3) 2 4) 0

2.2. वजाबाकी : बिनहातच्याची व हातच्याची

* वाचा आणि समजून घ्या.

1. वजाबाकी अचूक येण्यासाठी संख्या उतरवून घेताना चूक करू नये.
2. संख्या शब्दात दिली असल्यास ती अंकात न चुकता लिहावी.
उदा. पावणेसातशे = 675 असे करून घ्यावे.
3. उदाहरण शांतपणे वाचून त्यामधील भाषेचा अर्थ जाणून घ्यावा.
उदा. 8 मध्ये किती मिळवावेत म्हणजे उत्तर 10 येईल ?
वजाबाकी करून याचे उत्तर मिळणार आहे, हे लगेच लक्षात येत नाही.
4. आडव्या मांडणीत संख्या लिहिल्या असल्या तरी वजाबाकी तोंडी करून लिहिता आली पाहिजे.
त्यामुळे वेळेची बचत होते.
अशावेळी हातचे धरून वजाबाकी करण्याचे तंत्र व कौशल्य आत्मसात करणे जरूरीचे आहे.
त्यासाठी भरपूर सराव करायला हवा.

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : 6000 या वजाबाकीचे उत्तर ●○○○
- 1098 किती? 1) 4902 2) 5098
3) 7098 4) 5912

स्पष्टीकरण : आपल्याला फक्त उत्तर शोधून त्या उत्तराचा पर्याय क्रमांक रंगवायचा आहे. त्यासाठी काही उदाहरणांमध्ये तोंडी ठोकताळे वापरून हे काम करता येईल.

जसे, सहा हजारांमधून एखादी संख्या वजा केली असता येणारी बाकी सहा हजाराहून मोठी नसणार. म्हणून 7098 हा पर्याय क्रमांक (3) बाद झाला.

यानंतर सहा हजारांमधून 1098 काढून टाकले (वजा केले) म्हणजे प्रथम हजार वजा करा. (तोंडी) उरले पाच हजार आणि आता आणखी 98 वजा केले असता चार हजार व काहीतरी असे उत्तर येईल. म्हणून 5098 व 5912 ही पर्याय क्र. (2) व (4) ची उत्तरे बाद झाली.

केवळ पर्याय क्र. (1) च उरला ते उत्तर बरोबर असणार. पर्याय क्र. (1) हे उत्तर अचूक आहे.

टीप : लवकर/कमी वेळात उत्तर काढण्यासाठी स्पर्धा परीक्षामध्ये अनेक पद्धतीपैकी पर्याय कमी करणे म्हणजेच वरील पद्धतीने ही एक पद्धत वापरतात.

सरावसंच - 11

प्रश्न 1 : $111 + 11 = ?$

○○○○

- 1) 122 2) 0 3) 100 4) 99

प्रश्न 2 : $567 - 456 = ?$

○○○○

- 1) 111 2) 11 3) 101 4) 911

प्रश्न 3 : $5468 - 3467 = ?$

○○○○

- 1) 935 2) 2001 3) 2011 4) 2010

प्रश्न 4 : $684 - 464 = ?$

○○○○

- 1) 220 2) 1020 3) 22 4) 210

प्रश्न 5 : $4956 - 243 = ?$

○○○○

- 1) 4719 2) 4713 3) 2526 4) 4799

प्रश्न 6 : अब्दुलकडे 720 मणी होते. त्याने त्यापैकी 648 मणी विकले, तर त्याच्याकडे किती मणी राहिले ?

○○○○

- 1) 72 2) 172 3) 68 4) 299

प्रश्न 7 : जोसेफने 6350 रुपयांचे टेबले आणि 3800 रुपयांच्या खुर्च्या विकत घेतल्या, तर खुर्च्यापेक्षा टेबलांसाठी किती जास्त खर्च झाला ?

○○○○

- 1) 3550 2) 2550 3) 4505 4) 4550

2.3. गुणाकार – तीन अंकी संख्येला दोन अंकी संख्येने गुणणे

* वाचा आणि समजून घ्या.

खालील उदाहरण अभ्यासा.

$$39 + 39 + 39 + 39 + 39 = 195$$

वरील उदाहरणामध्ये 39 ही संख्या 5 वेळा लिहून त्यांची बेरीज केली आहे. त्याऐवजी $39 \times 5 = 195$ हा गुणाकार करून देखील तेच उत्तर मिळते. हे तुम्हाला माहित आहेच.

वरील गुणाकारात 39 ही संख्या 'गुण्य' असून 5 ही 'गुणक' संख्या आहे व 195 हा त्याचा 'गुणाकार' आहे.

आता 0, 10, 100, 1000 हे गुणक असताना पटकन गुणाकार कसे लिहिता येतात ते पाहू.

उदा. 1) दिलेली संख्या $\times 0 = 0$

गुणक शून्य असताना गुणाकार नेहमी 0 येतो.

उदा. $12 \times 0 = 0$

2) दिलेली संख्या $\times 10 =$ त्या संख्येपुढे एक शून्य ठेवून होणारी संख्या. दिलेली संख्या 52 समजू. उदा. $52 \times 10 = 520$

3) दिलेली संख्या $\times 100 =$ त्या संख्येपुढे दोन शून्य ठेवून होणारी संख्या. दिलेली संख्या 15 समजून. उदा. $15 \times 100 = 1500$

4) दिलेली संख्या $\times 1000 =$ त्या संख्येपुढे तीन शून्य ठेवून होणारी संख्या. दिलेली संख्या 18 समजू. उदा. $18 \times 1000 = 18000$

कोणत्याही संख्येला 1 ने गुणले असता तीच संख्या येते.

उदा. 1) $212 \times 1 = 212$

2) $1500 \times 1 = 1500$

3) $9658 \times 1 = 9658$

गुणाकार करता येण्यासाठी (जलद व अचूक कमीत कमी 10 पर्यंतचे पाढे पाठ असायलाच हवेत.

* **तीन किंवा चार अंकी संख्येला एक अंकी संख्येने गुणणे.**

हा गुणाकार जलद व अचूक करण्यासाठी मनातल्या मनात आकडेमोड करून गुणाकाराची संख्या कशी मिळवतात ते अभ्यासू.

उदा.

$$\begin{array}{r} 387 \\ \times 4 \\ \hline 1548 \end{array}$$

$$7 \text{ ए} \times 4 = 28 \text{ ए}$$

$$8 \text{ द} \times 4 = 32 \text{ द}$$

$$3 \text{ श} \times 4 = 12 \text{ श}$$

ह	श	द	ए
		2	8
	3	2	*
1	2	*	*
<hr/>			
1	5	4	8

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : एका रांगेत 215 याप्रमाणे 32 रांगांमध्ये किती रोपे लावता येतील ?

- 1) 6808 2) 6880 3) 8680 4) 6808

स्पष्टीकरण : एका रांगेत लावलेल्या रोपांच्या संख्येवरून अनेक रांगात लावलेली एकूण रोपट्यांची संख्या काढायची आहे.

त्यामुळे 215 व 32 यांचा गुणाकार केला . गुणाकार 6880 आला.

गुणाकार पटकन करता यावा म्हणून त्यातील संख्यांची फोड केली.

$$215 \times 32 = 32 (200 + 15) =$$

$$32 \times 200 + 32 \times 15$$

$$= 6400 + 480$$

$$= 6880$$

म्हणून पर्याय क्र. 2 हे अचूक उत्तर आहे.

सरावसंच - 12

प्रश्न 1 : गुण्य 10 आणि गुणक 5 असेल, तर गुणाकार किती ? ○○○○

- 1) 2 2) 15 3) 50 4) 5

प्रश्न 2 : गुणाकार 49 असून गुण्य व गुणक यांमधील फरक शून्य आहे. तर गुण्य कोणता आहे ?

- 1) 4 2) 7 3) 14 4) 49 ○○○○

प्रश्न 3 : रंजनाने जो गुण्य मांडला तो अंजनाने गुणक म्हणून घेतला, तसेच अंजनाने जो गुण्य मानला तो रंजनाने गुणक म्हणून घेतला, तर दोघींच्या गुणाकारात कितीचा फरक पडला ? ○○○○

- 1) दोन पटीचा 2) फरक पडणार नाही
3) एक पटीचा 4) दहा पटीचा

प्रश्न 4 : $207 \times 12 =$ किती ? ○○○○

- 1) 2404 2) 2472 3) 3284 4) 2484

प्रश्न 5 : $105 \times 0 =$ किती ? ○○○○

- 1) 105 2) 0 3) 1500 4) 1050

प्रश्न 6 : एका आश्रमशाळेतील 14 मुलांना प्रत्येकी 500 रु. शिष्यवृत्ती मिळाली. तर आश्रमशाळेतील 14 मुलांना मिळून किती शिष्यवृत्ती मिळाली ? ○○○○

- 1) 5600 2) 6000 3) 7500 4) 7000

2.4. भागाकार - भाज्य - चार अंकी संख्यापर्यंत

भाजक - दोन अंकी संख्यापर्यंत

* वाचा आणि समजून घ्या.

खालील उदाहरण अभ्यासा.

$$\begin{array}{r} 4 3 \leftarrow \text{भागाकार} \\ 4 3 \leftarrow \text{भाज्य} \\ 4 0 \\ \hline 4 1 3 \\ 4 1 2 \\ \hline 4 0 1 \leftarrow \text{बाकी} \end{array}$$

येथे $13 = (4 \times 3) + 1$ म्हणजेच

भाज्य = भाजक \times भागाकार + बाकी हा संबंध आढळून येईल.

2) खालील भागाकार अभ्यासा.

$$\begin{array}{r} 7 2 \leftarrow \text{भागाकार} \\ 7 2 \leftarrow \text{भाज्य} \\ 7 0 \\ \hline 7 1 4 \\ 7 1 4 \\ \hline 7 0 0 \leftarrow \text{बाकी} \end{array}$$

3) भागाकाराच्या क्रियेबाबत खालील सूत्र लक्षात ठेवावे.

भाज्य = (भाजक \times भागाकार) + बाकी

4) भागणे म्हणजे गट पाडणे.

जसे 8 ने भागणे म्हणजे 8 - 8 चे गट पाडणे. गट पडतात किंवा समान वाटप होते. यासाठी भाग जातो असे म्हणू

उदा. : 20 या संख्येला 4 ने भाग जातो. म्हणजेच 20 चे पाच समान भागात वाटप करता येते.

20 या संख्येला 7 ने भाग जात नाही. म्हणजे 20 चे तीन समान भागात वाटप होऊ शकत नाही.

- 5) भागणे म्हणजे भागाकार करणे.
- 6) गुणाकार आणि भागाकार या परस्परांच्या विरुद्ध क्रिया आहेत.
- 7) $4 \times 7 = 28$ यावरून $28 \div 4 = 7$
आणि $28 \div 7 = 4$ अशी आणखी दोन विधाने लिहिता येतात.
- 8) दिलेल्या संख्येला 10 ने भागल्यास एककस्थानचा अंक हा बाकी असतो व तो अंक वगळून मिळणारी संख्या भागाकार असते. जसे $5798 \div 10 = 579.8$ बाकी मिळेल व 579 हा भागाकार येईल.

नमुना प्रश्न

प्रश्न 1 : $1272 \div 6 =$ किती ?

- 1) 221 2) 202 3) 122 4) 212

स्पष्टीकरण : नेहमीच्या भागाकार पद्धतीने भागाकार करू.

	0 2 1 2	भागाकार
भाजक	6) 1 2 7 2	भाज्य
	- 0	

	1 2	
	- 1 2	

	0 0 7	
	- 6	

	1 2	
	- 1 2	

	0 0	बाकी

:: पर्याय (4) हे उत्तर अचूक आहे.

सरावसंच - 13

- प्रश्न 1 : नऊशे नऊ या संख्येला नऊने भागले. तर भागाकार किती येईल ? ○○○○
1) 1 2) 10 3) 111 4) 101
- प्रश्न 2 : प्रत्येक विद्यार्थ्याकडून 29 रुपये याप्रमाणे काही विद्यार्थ्यांकडून 1421 रु. वर्गणी जमा केली.
तर विद्यार्थ्यांची संख्या किती ? ○○○○
1) 39 2) 41 3) 49 4) 51
- प्रश्न 3 : $5457 \div 25$ या भागाकारातील बाकी कोणती ? ○○○○
1) 1 2) 5 3) 6 4) 7
- प्रश्न 4 : $3240 \div 8 =$ किती ? ○○○○
1) 45 2) 405 3) 450 4) 455
- प्रश्न 5 : $642 \div 6 =$ किती ? ○○○○
1) 321 2) 214 3) 103 4) 107
- प्रश्न 6 : $6885 \div 17 =$ किती ? ○○○○
1) 45 2) 405 3) 450 4) 504
- प्रश्न 7 : बिस्किटांच्या एका पुड्यात (Packet) 12 बिस्किटे आहेत. राजू, संजु आणि अनिता यांना
समान वाटणी केल्यास प्रत्येकास किती किती बिस्किटे मिळतील ? ○○○○
1) तीन 2) चार 3) दोन 4) पाच
- प्रश्न 8 : 18 बोरे तीन जणात समान वाटली, तर प्रत्येकाला किती मिळतील ? ○○○○
1) पाच 2) सहा 3) चार 4) नऊ
- प्रश्न 9 : शासनाच्या योजने अंतर्गत एका विद्यार्थ्याला वर्षाकाठी 9000 हजार रुपये मिळतात. समान
(तीन हफत्यामध्ये) तर प्रत्येक हफता किती हजार रुपयांचा होईल ? ○○○○
1) तीन हजार 2) चार हजार 3) पाच हजार 4) सहा हजार
- प्रश्न 10 : 15 जणांच्या रेल्वे तिकिटासाठी 5730 रु. द्यावे लागले, तर एका तिकिटाचा दर सांगा. ○○○○
1) 382 2) 832 3) 482 4) 328

2.5. पदावली व अक्षराचा वापर

* नियम

- * पदावली म्हणजे एखाद्या उदाहरणात बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार किंवा भागाकार यांपैकी दोन किंवा दोनपेक्षा अधिक क्रिया असणे.
- * एखाद्या उदाहरणात फक्त बेरीज व वजाबाकी असेल तर क्रिया आहे त्याच क्रमाने कराव्यात.
- * एखाद्या उदाहरणात गुणाकार व भागाकाराच्या क्रिया करायच्या असतील तर त्या क्रिया आहे त्याच क्रमाने कराव्यात.

उदा. 1) $30 \div 6 \times 4 =$ 2) $4 \times 8 \div 2$
 $5 \times 4 = 20$ $32 \div 2 = 16$

- * एखाद्या उदाहरणात बेरीज व वजाबाकी यांपैकी एक क्रिया आणि गुणाकार व भागाकार यांपैकी एक क्रिया असेल तर गुणाकार व भागाकार यांपैकी जी क्रिया असेल ती प्रथम करावी व नंतर बेरीज किंवा वजाबाकीची क्रिया करावी.
- * दिलेल्या पदावलीत चार क्रियांपैकी कोणत्याही तीन क्रिया दिल्या असतील तर प्रथम गुणाकार किंवा भागाकार आहे त्या क्रमाने व नंतर बेरीज व वजाबाकी आहे त्या क्रमाने करावी.
- * पदावलीमध्ये कंसात क्रिया दिल्यास प्रथम कंस सोडवावा व नंतरच्या क्रिया पदावलीच्या नियमाप्रमाणे कराव्यात.

* पदावली व अक्षरांचा वापर

गणितामध्ये कोणत्याही संख्येसाठी अक्षराचा वापर करून गुणधर्म सांगता येतात.

उदा. $a \times 0 = 0$

याचाच अर्थ कोणत्याही संख्यास शून्याने गुणले असता गुणाकार शून्य येतो.

सरावसंच 14

1) $46 - 3 \times 4 \div 6 - 24 =$ किती ?

- 1) 16 2) 0 3) 36 4) 2

2) खालीलपैकी कोणत्या क्रियेचे उत्तर भिन्न आहे ?

- 1) $3 \times (5+2) - 4$ 2) $3 \times (5 - 2) + 8$
3) $2 + 5 \times 3$ 4) $12 \times 8 - 3$

3) खालीलपैकी कोणत्या पदावलीचे उत्तर शून्य येईल ?

1) $5 \times 25 \times 0 + 1$

2) $40 \times 1 - 8 \times 5$

3) $28 \div 7 + 0 - 1$

4) $6 \times 6 + 6 \div 3$

4) $37 - (9 \times 3 + 14 \div 2) + 5 \times 0 =$ किती ?

1) 22

2) 17

3) 3

4) 8

5) खाली दिलेल्या पदावतील चौकटीत क्रमाने कोणती चिन्हे येतील ?

$5 \square 5 \square 2 \square 5 = 28$

1) $+, \times, -$

2) $+, -, \times$

3) $\times, +, -$

4) $\times, -, +$

6) $B = 7$ व $C = 8$ असेल तर,

$2 \times B + C =$ किती ?

1) 22

2) 20

3) 24

4) 17

7) $M + 25 = 76$ तर $M =$ किती ?

1) 101

2) 51

3) 50

4) 100

8) $P = 8$ व $M = 12$ असेल तर

$6 \times P \div M =$ किती ?

1) 4

2) 16

3) 20

4) 60

9) कोणत्याही संख्येला 1 ने भागले, असता येणारा भागाकार त्या संख्येऐवढा असतो, हा गुणधर्म अक्षराचा वापर करून कसा लिहाल ?

1) $M \div M = 1$

2) $M \div 1 = 1$

3) $M \div 1 = M$

4) $1 \div 1 = M$

10) $A + 5 = 25$ तर $A =$ किती ?

1) 25

2) 30

3) 20

4) 15

उदा. 784 या संख्येतील दशक व एकक मिळून तयार होणाऱ्या 84 या संख्येला 4 ने निःशेष भाग जातो. म्हणून 784 ला 4 ने निःशेष भाग जातो.

5 ची कसोटी :

ज्या संख्येच्या एककस्थानी 5 किंवा 0 अंक असतो तेव्हा त्या संख्येला 5 ने निःशेष भाग जातो.

उदा. $1\underline{5}$, $2\underline{0}$, $15\underline{5}$, $712\underline{0}$

6 ची कसोटी :

ज्या संख्येला 2 व 3 ने निःशेष भाग जातो त्या संख्येला 6 ने निःशेष भाग जातो.

(कोणत्याही विषम संख्येला 6 ने निःशेष भाग जात नाही.)

उदा. 534 सम संख्या आहे.

म्हणून 2 ने भाग जातो.

$5 + 3 + 4 = 12$ ला 3 ने भाग जातो म्हणून 534 ला 6 ने भाग जातो.

10 ची कसोटी

सरावसंच - 15

1) 2 ने निःशेष भाग जाणाऱ्या दोन अंकी एकूण संख्या किती ?

1) 50 2) 45 3) 44 4) 40

2) 9 , 4 , 2 या अंकापासून तीन अंकी मोठ्यात मोठी संख्या तयार करा की ज्या संख्येला 4 ने निःशेष भाग जाईल ?

1) 924 2) 942 3) 294 4) 249

3) 4354 या संख्येत लहानात लहान कोणती संख्या मिळवावी म्हणजे येणाऱ्या संख्येला 3 ने निःशेष भाग जाईल ?

1) 2 2) 5 3) 3 4) 9

4) 1 0 5
 + 3 2 6
 + 1 2 3

चौकोनात समान अंक आहे. येणाऱ्या उत्तराला 5 ने निःशेष भाग जातो तर चौकोनातील अंक ओळखा.

- 1) 0 2) 5 3) 4 4) 6

5) 10 ने निःशेष भाग जाणाऱ्या दोन अंकी संख्या किती ?

- 1) 10 2) 5 3) 9 4) 8

6) खालीलपैकी कोणत्या संख्येला 3 ने व 5 ने निःशेष भाग जातो ?

- अ) 3105 ब) 1653 क) 8025 ड) 6335

- 1) 'अ' व 'ब' योग्य 2) 'अ' व 'क' योग्य 3) 'अ' 'क' 'ड' योग्य 4) 'ब' व 'क' योग्य

7) 1 ते 100 या संख्यांमध्ये '6' या अंकाने भाग जाणाऱ्या एकूण संख्या किती ?

- 1) 6 2) 7 3) 10 4) 16

8) $9 * 3 * 1$ या 5 अंकी संख्येत * च्या जागी समान अंक असून त्या संख्येला 3 ने निःशेष भाग जातो, तर * च्या जागी कोणता अंक येईल ?

- 1) 2 2) 4 3) 5 4) 6

9) 95900 , 93602 , 95101 , 96006 , 94501 या संख्या चढत्या क्रमाने मांडल्यास कोणत्या क्रमांकावरील संख्येस 5 ने निःशेष भाग जातो ?

- 1) दुसऱ्या 2) तिसऱ्या 3) पाचव्या 4) चौथ्या

घटक 3 : अपूर्णाक

- * कोणत्याही पूर्ण वस्तूचे दोन समान भाग केले तर त्यांतील प्रत्येक भाग हा त्या वस्तूच्या अर्धा असतो, तो $\frac{1}{2}$ या अपूर्णाकाने दाखवितात.
- * कोणत्याही अपूर्णाकामध्ये अंश व छेद असतात.
उदा. $\frac{1}{2}$ हा अपूर्णाक आहे. तर या अपूर्णाकामध्ये 1 हा अंश आहे आणि 2 छेद आहे. (अपूर्णाकामध्ये वरती लिहीलेल्या अंकाला अंश म्हणतात तर खाली लिहीलेल्या अंकाला छेद म्हणतात.)
 $\frac{4}{8}$ ← अंश
 $\frac{4}{8}$ ← छेद

- * अपूर्णाकाच्या छेदस्थानी असलेल्या संख्येवरून एखाद्या वस्तूचे किती समान भाग केले हे समजते तर अंशस्थानी असलेल्या संख्येवरून त्या समान भागापैकी किती भाग घेतले ते समजते.
उदा. $\frac{3}{5}$ म्हणजे 5 समान भागापैकी 3 भाग

3.1 समच्छेद अपूर्णाक :

- * ज्या अपूर्णाकाचे छेद समान (सारखे) असतात, त्या अपूर्णाकाला समच्छेद अपूर्णाक म्हणतात.
उदा. $\frac{5}{10}, \frac{3}{10}, \frac{4}{10}$ या सर्व अपूर्णाकाचे छेद सारखेच आहेत. (छेद 10 आहे)
सर्व अपूर्णाक समच्छेद अपूर्णाक आहेत.

3.2 भिन्नछेद अपूर्णाक :

- * ज्या अपूर्णाकाचे छेद भिन्न असतात, त्या अपूर्णाकास भिन्नछेद अपूर्णाक असे म्हणतात.
उदा. $\frac{3}{4}, \frac{5}{6}, \frac{10}{15}$ हे भिन्नछेद अपूर्णाक आहेत.

* समच्छेद अपूर्णाकाची तुलना :

समच्छेद अपूर्णाकामध्ये ज्या अपूर्णाकाचा अंश लहान असतो तो अपूर्णाक लहान असतो आणि ज्या अपूर्णाकाचा अंश मोठा असतो तो अपूर्णाक मोठा असतो.

उदा. $\frac{4}{9}$ व $\frac{5}{9}$ या अपूर्णाकामध्ये 4 व 5 हे अपूर्णाकाचे अंश आहेत.

अंश 4 व अंश 5 यापैकी अंश 5 हा मोठा आहे.

$\frac{5}{9}$ हा अपूर्णाक $\frac{4}{9}$ पेक्षा मोठा आहे.

चिन्हाच्या साहाय्याने आपण खालीलप्रकारे दाखवू शकतो. $\frac{4}{9} < \frac{5}{9}$

- * समान अंश व छेद भिन्न असणाऱ्या अपूर्णाकाची तुलना :- समान अंश असणाऱ्या अपूर्णाकामध्ये ज्या अपूर्णाकाचा छेद लहान असतो, तो अपूर्णाक मोठा असतो.

उदा. $\frac{4}{18}$ व $\frac{4}{21}$ या दोन अपूर्णाकामध्ये त्यांचा अंश समान आहे व छेद भिन्न आहे.

$$18 < 21 :: \frac{4}{18} > \frac{4}{21} \text{ किंवा } \frac{4}{21} < \frac{4}{18}$$

3.3 समच्छेद अपूर्णाकाची बेरीज : समच्छेद अपूर्णाकाची बेरीज करताना फक्त अपूर्णाकाच्या अंशाची बेरीज करतात व त्या अपूर्णाकाचा छेद बेरजेच्या छेदस्थानी लिहीतात.

उदा. $\frac{3}{19} + \frac{2}{19} + \frac{5}{19} = \frac{3 + 2 + 5}{19} = \frac{10}{19}$

$$\frac{2}{5} + \frac{3}{5} = \frac{2 + 3}{5} = \frac{5}{5} = 1$$

:: ज्या अपूर्णाकाचा अंश व छेद सारखाच असतो, त्या अपूर्णाकाची किंमत 1 असते.

*** समच्छेद अपूर्णाकाची वजाबाकी :** समच्छेद अपूर्णाकाची वजाबाकी करताना फक्त अपूर्णाकाच्या अंशांची वजाबाकी करतात व वजाबाकीच्या छेदस्थानी त्या अपूर्णाकांचा छेद तसाच लिहीतात.

उदा. $\frac{5}{10} - \frac{4}{10} = \frac{5 - 4}{10} = \frac{1}{10}$

3.4 भिन्न छेद अपूर्णाकाची बेरीज-वजाबाकी : भिन्न छेद अपूर्णाकाची बेरीज-वजाबाकी करण्यासाठी अपूर्णाकाचे समच्छेद अपूर्णाकांत रूपांतर करावे लागते.

उदा. $\frac{1}{2} + \frac{1}{3}$

या दोन अपूर्णाकाचे छेद भिन्न आहेत. म्हणून त्यांचे समच्छेद अपूर्णाकांत रूपांतर करू.

उदा. $\frac{1}{2} + \frac{1}{3} = \frac{1 \times 3}{2 \times 3} + \frac{1 \times 2}{3 \times 2} = \frac{3}{6} + \frac{2}{6} = \frac{3 + 2}{6} = \frac{5}{6}$

$$\frac{3}{5} - \frac{4}{7} = \frac{3 \times 7}{5 \times 7} - \frac{4 \times 5}{7 \times 5} = \frac{21}{35} - \frac{20}{35} = \frac{21 - 20}{35} = \frac{1}{35}$$

येथे 5 व 7 ची लहानांत लहान सामाईक पट $5 \times 7 = 35$ ही आहे.

दोन्ही अपूर्णाकाचा छेद 35 करून घेतला व नंतर वजाबाकी केली.

नमुना प्रश्न

1) $\frac{2}{4}$, $\frac{2}{12}$, $\frac{2}{13}$, $\frac{2}{9}$ यांपैकी सर्वात मोठा अपूर्णाक कोणता ?

- 1) $\frac{2}{13}$ 2) $\frac{2}{4}$ 3) $\frac{2}{12}$ 4) $\frac{2}{9}$

स्पष्टीकरण : समान अंश असणाऱ्या अपूर्णाकामध्ये, ज्या अपूर्णाकाचा छेद सर्वात लहान असतो तो अपूर्णाक सर्वात मोठा असतो. येथे $4 < 9 < 12 < 13$

:: $\frac{2}{4}$ हा सर्वात मोठा अपूर्णाक आहे.

:: पर्याय (2) हे उत्तर बरोबर आहे.

2) $\frac{1}{2}$ व $\frac{1}{3}$ या अपूर्णाकाची बेरीज किती येईल ?

- 1) $\frac{2}{8}$ 2) $\frac{4}{12}$ 3) $\frac{5}{6}$ 4) $\frac{3}{7}$

स्पष्टीकरण : दिलेल्या अपूर्णाकामध्ये छेद अनुक्रमे 2 व 3 हे आहेत. या छेदांची लहानांत लहान सामाईक पट $2 \times 3 = 6$ आहे. यावरून बेरजेच्या छेदस्थानी 6 असले पाहिजेत.

पर्याय (3) हे उत्तर बरोबर आहे.

सरावसंच - 16

- 1) $\frac{8}{9} < \square$ या विधानातील रिकाम्या चौकटित पुढीलपैकी कोणता अंक लिहाल ?
 1) 7 2) 10 3) 9 4) 8 ○○○○
- 2) $\frac{1}{11}, \frac{1}{8}, \frac{1}{13}$ व $\frac{1}{5}$ यांपैकी सर्वात मोठा अपूर्णांक कोणता ?
 1) $\frac{1}{11}$ 2) $\frac{1}{8}$ 3) $\frac{1}{13}$ 4) $\frac{1}{5}$ ○○○○
- 3) $\frac{4}{11} \square \frac{1}{5}$ यामधील चौकटीत पुढीलपैकी कोणते चिन्ह लिहाल ?
 1) < 2) > 3) = 4) ≠ ○○○○
- 4) पुढीलपैकी $\frac{7}{16}$ पेक्षा मोठा, परंतु $\frac{3}{4}$ पेक्षा लहान असणारा अपूर्णांक कोणता ?
 1) $\frac{7}{14}$ 2) $\frac{4}{5}$ 3) $\frac{4}{8}$ 4) $\frac{21}{48}$ ○○○○
- 5) पुढीलपैकी कोणत्या गटातील अपूर्णांक चढत्या क्रमाने लावले आहेत ?
 1) $\frac{7}{11}, \frac{5}{11}, \frac{3}{11}, \frac{9}{11}$ 2) $\frac{3}{11}, \frac{7}{11}, \frac{5}{11}, \frac{9}{11}$ ○○○○
 3) $\frac{3}{11}, \frac{5}{11}, \frac{7}{11}, \frac{9}{11}$ 4) $\frac{9}{11}, \frac{7}{11}, \frac{5}{11}, \frac{3}{11}$
- 6) $\frac{15}{27}, \frac{13}{27}, \frac{14}{27}, \frac{17}{27}$ हे अपूर्णांक उतरत्या क्रमाने लिहिल्यास डावीकडून तिसरा अपूर्णांक कोणता असेल ?
 1) $\frac{15}{27}$ 2) $\frac{13}{27}$ 3) $\frac{14}{27}$ 4) $\frac{17}{27}$ ○○○○
- 7) $\frac{12}{19}, \frac{12}{25}, \frac{12}{29}, \frac{12}{37}$ हे अपूर्णांक चढत्या क्रमाने लावले असता, शेवटून दसऱ्या क्रमांकावर कोणता अपूर्णांक येईल ?
 1) $\frac{12}{19}$ 2) $\frac{12}{25}$ 3) $\frac{12}{29}$ 4) $\frac{12}{37}$ ○○○○

3.5 अपूर्णाकाचे रूपांतर (अंशाधिक / छेदाधिक / पूर्णाकयुक्त अपूर्णाक)

अपूर्णाकात रेषेच्या वरील संख्येला अंश व रेषेच्या खालील संख्येला छेद म्हणतात.

उदा. $\frac{5}{4}$ या अपूर्णाकाचे वाचन - 'पाच अंश छेद चार' किंवा 'पाच छेद चार' असे करावे.

उदा. 'दोन अंश छेद सहा' या अपूर्णाकाचे लेखन $\frac{2}{6}$ असे करतात.

1) अंशाधिक अपूर्णाक -

अपूर्णाकातील अंश स्थानावरील संख्या छेदस्थानापेक्षा मोठी असेल तर त्या अपूर्णाकास अंशाधिक अपूर्णाक म्हणतात.

उदा. $\frac{17}{5}$, $\frac{5}{2}$, $\frac{8}{7}$ या सर्व अपूर्णाकात अंश हे छेदापेक्षा मोठे आहेत म्हणून वरील सर्व अपूर्णाक अंशाधिक अपूर्णाक आहेत.

2) छेदाधिक अपूर्णाक -

अपूर्णाकाच्या छेद स्थानावरील संख्या अंशापेक्षा मोठी असेल तर त्या अपूर्णाकास छेदाधिक अपूर्णाक म्हणतात.

उदा. $\frac{5}{17}$, $\frac{2}{5}$, $\frac{7}{8}$ या सर्व अपूर्णाकामध्ये छेद अंशापेक्षा मोठा आहे. म्हणून या अपूर्णाकास छेदाधिक अपूर्णाक म्हणतात.

3) पूर्णाकयुक्त अपूर्णाक -

पूर्णाक व अपूर्णाक (छेदाधिक) मिळून तयार होणाऱ्या अपूर्णाकास पूर्णाकयुक्त अपूर्णाक म्हणतात.

उदा. 1) $3 + \frac{2}{5} = 3\frac{2}{5}$ येथे 3 ही पूर्णाक संख्या आहे व $\frac{2}{5}$ ही संख्या छेदाधिक अपूर्णाक आहे. म्हणून $3\frac{2}{5}$ या संख्येस पूर्णाकयुक्त अपूर्णाक म्हणतात.

याचे वाचन 'तीन पूर्णाक दोन छेद पाच' असे करतात.

*पूर्णाकयुक्त अपूर्णाकाचे अंशाधिक अपूर्णाकात रूपांतर करताना दिलेल्या अपूर्णाकातील छेदाने पूर्णाकाला गुणून त्यामध्ये अंश मिळवून येणारी बेरीज अंशस्थानी व मूळचाच छेद छेदस्थानी लिहावा.

$$\text{उदा. } 3\frac{2}{5} = \frac{5 \times 3 + 2}{5} = \frac{15 + 2}{5} = \frac{17}{5}$$

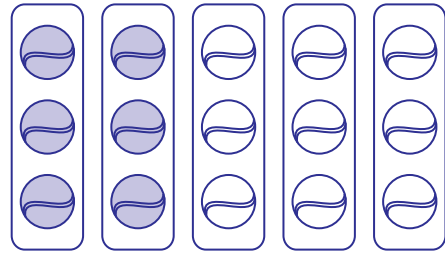
* अंशाधिक अपूर्णाकाचे पूर्णाकयुक्त अपूर्णाकात रूपांतर करताना दिलेल्या अपूर्णाकातील छेदाने अंशाला भागले असता येणारा भागाकार पूर्णाक असतो व उरणारी बाकी ही अंशस्थानी ठेवून मूळचाच छेद छेदस्थानी लिहावा.

$$\begin{array}{r} 17 \\ 5 \overline{) 17} \\ \underline{15} \\ 02 \end{array} \quad \begin{array}{l} 3 \\ \text{पूर्णाक} \end{array} \quad \begin{array}{l} 3 \\ \text{अंश} \end{array} \quad 3\frac{2}{5}$$

पूर्णाकयुक्त अपूर्णाक	आकृती	वाचन
$1\frac{1}{4}$		सव्वा किंवा एक पूर्णाक एक छेद चार
$1\frac{1}{2}$		दीड किंवा एक पूर्णाक एक छेद दोन
$1\frac{3}{4}$		पावनेदोन किंवा एक पूर्णाक तीन छेद चार
$2\frac{1}{4}$		सव्वादोन किंवा दोन पूर्णाक एक छेद चार
$2\frac{1}{2}$		अडीच किंवा दोन पूर्णाक एक छेद दोन
$2\frac{3}{4}$		पावणेतीन किंवा दोन पूर्णाक तीन छेद चार

समूहाच्या संदर्भातील अपूर्णाक :

येथे 15 चेंडूंचा समूह आहे. त्याचे पाच समान भाग केले
त्यातील 2 भाग रंगवले म्हणजे $\frac{2}{5}$ भाग रंगवला.
म्हणून 15 चा $\frac{2}{5}$ भाग म्हणजे 6

सरावसंच - 17

1) $\frac{2}{3}$ हा अपूर्णाक कोणता अपूर्णाक आहे ?

- 1) अंशाधिक अपूर्णाक 2) छेदाधिक अपूर्णाक
3) पूर्णाकयुक्त अपूर्णाक 4) यापैकी नाही

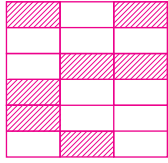
2) खालीलपैकी कोणता अपूर्णाक पूर्णाकयुक्त अपूर्णाक होऊ शकतो ?

- 1) $\frac{4}{13}$ 2) $\frac{6}{7}$ 3) $\frac{19}{12}$ 4) $\frac{8}{11}$

3) $13\frac{5}{6}$ या अपूर्णाकाचा अंश खालीलप्रमाणे कोणता ?

- 1) $13 \times 5 + 6$ 2) $6 \times 13 + 5$ 3) $13 \times 5 \times 6$ 4) $5 \times 6 + 13$

4)

सोबतच्या आकृतीत रेखांकित भाग व अरेखांकित भाग यांतील फरक किती ?

- 1) $\frac{7}{18}$ 2) $\frac{11}{18}$ 3) $\frac{4}{18}$ 4) $\frac{3}{18}$

5) खालीलपैकी कोणता अपूर्णाक $\frac{47}{4}$ या किंमतीचा नाही ?

- 1) $11\frac{3}{4}$ 2) $10\frac{7}{4}$ 3) $8\frac{15}{4}$ 4) $9\frac{13}{4}$

6) खालीलपैकी कोणता अपूर्णाक 'अडीच' किंमतीचा आहे ?

- 1) $\frac{14}{7}$ 2) $\frac{24}{8}$ 3) $\frac{25}{10}$ 4) $\frac{5}{4}$

7) $\frac{21}{5}$ या अपूर्णाकाचे पूर्णाकयुक्त अपूर्णाकामध्ये रूपांतर करा.

- 1) $2\frac{1}{5}$ 2) $\frac{5}{21}$ 3) $4\frac{1}{5}$ 4) $2\frac{4}{5}$

8) खालीलपैकी छेदाधिक अपूर्णाकाचा गट कोणता ?

- 1) $\frac{7}{9}, \frac{17}{19}, \frac{11}{15}$ 2) $\frac{12}{16}, \frac{15}{17}, \frac{21}{17}$
3) $\frac{8}{6}, \frac{9}{3}, \frac{6}{8}$ 4) $\frac{7}{4}, \frac{5}{1}, \frac{4}{2}$

9) एका शाळेतील $\frac{2}{3}$ विद्यार्थी सहलीला गेले. सहलीला न गेलेल्या विद्यार्थ्यांची संख्या 72 आहे तर शाळेतील एकूण विद्यार्थ्यांची संख्या किती ?

- 1) 72 2) 216 3) 144 4) 36

10) 'साडे सहा' हा अपूर्णाक कसा लिहावा ?

- अ) $6\frac{1}{2}$ ब) $\frac{13}{2}$ क) $6\frac{2}{4}$ ड) $\frac{52}{8}$

- 1) फक्त 'अ' योग्य 2) 'अ', 'ब' व 'क' योग्य
3) 'अ' व 'ब' दोन्ही योग्य 4) सर्व पर्याय योग्य

3.6 दशांश अपूर्णाक ओळख

* **दशांश अपूर्णाक** - ज्या अपूर्णाकांचे छेद 10 किंवा 10 च्या पटीत असतात, त्या अपूर्णाकांना दशांश अपूर्णाक असे म्हणतात.

उदा. $\frac{8}{10}$, $\frac{37}{100}$, $\frac{878}{1000}$ हे अंश छेद रूपात लिहिले आहेत.

* दशांश अपूर्णाकाचे वाचन व लेखन दशांश अपूर्णाकांच्या लेखनासाठी वेगळी पध्दत वापरतात.

उदा. $5\frac{3}{10}$ हा अपूर्णाक 5.3 असा लिहितात.

'पाच दशांश चिन्ह तीन' किंवा 'पाच पूर्णाक तीन दशांश' असा वाचतात.

* 5.3 या दशांश अपूर्णाकातील 5 हा पूर्णाक भाग असून टिंबाच्या उजवीकडील भाग अपूर्णाक भाग असतो.

सरावसंच 18

1) 'ब्याणव दशांशचिन्ह चार आठ' या अपूर्णाकाचे लेखन कसे कराल ?

1. 52.85 2. 92.84 3. 92.48 4. 94.28

- 2) पुढीलपैकी कोणत्या संख्येतील 3 ची किंमत $3 \times \frac{1}{100}$ आहे ?
 1. 43.52 2. 46.36 3. 46.63 4. 45.32
- 3) $10 \frac{9}{10}$ हा अपूर्णाक दशांशरूपात कसा लिहितात ?
 1. 10.10 2. 9.10 3. 10.9 4. 100.9
- 4) पावणेपाच हा अपूर्णाक दशांशरूपात कसा लिहितात ?
 1. 4.75 2. 5.25 3. 4.25 4. 5.75
- 5) पुढीलपैकी कोणत्या अपूर्णाकातील 8 ची स्थानिक किंमत आठ शतांश आहे ?
 1. 68.86 2. 86.86 3. 68.68 4. 88.66
- 6) बारा दशांशचिन्ह आठ या संख्येतील 8 या अंकाची स्थानिक किंमत किती ?
 1. 80 2. 8 3. 0.8 4. 0.08
- 7) साडेदहा आणि सव्वादोन यांची बेरीज पुढीलपैकी कोणती ?
 1. 12.30 2. 13.25 3. 12.75 4. 12.50
- 8) दोन संख्यांमधील फरक 19.82 आहे. त्यातील एक संख्या 14.23 आहे, तर दुसरी संख्या कोणती असेल ?
 1. 34.05 2. 5.59 3. 34.5 4. 34.55
- 9) 1 अंगठी, 1 बांगडी व 1 चेन यांचे एकूण वजन 41.08 ग्रॅम आहे. बांगडी व चेनचे एकत्रित वजन 32.48 ग्रॅम असल्यास अंगठीचे वजन किती ?
 1. 9.32 ग्रॅम 2. 8.50 ग्रॅम 3. 9.60 ग्रॅम 4. 8.6 ग्रॅम
10. पुढीलपैकी 'बाहत्तर दशांशचिन्ह शून्य पाच' हे वाचन असलेला अपूर्णाक कोणता ?
 1. 05.72 2. 52.70 3. 72.05 4. 7.205

घटक 4 : मापन दशमान परिमाणे

4.1 लांबी, वस्तुमान, धारकता

* लांबी

- * मीटर हे लांबी मोजण्याचे प्रमाणित एकक आहे.
- * 1 मीटर = 100 सेंटिमीटर (सेमी) , 1 सेंटिमीटर = 10 मिलीमीटर (मिमी)
1 किलोमीटर = 1000 मीटर ,(मी)
1 मीटरचा अर्धा म्हणजे 50 सेंटिमीटर (सेमी)
1 मीटरचा पाव म्हणजे 25 सेमी
पाऊण मीटर म्हणजे 75 सेमी
- * पाव किमी = $1/4$ किमी = 0.25 किमी = 250 मी.
अर्धा किमी = $1/2$ किमी = 0.5 किमी = 500 मी.
पाऊण किमी = $3/4$ किमी = 0.75 किमी = 750 मी.

* वस्तुमान

- * किलोग्रॅम हे वस्तुमानाचे प्रमाणित एकक आहे.
- * 1 किलोग्रॅम = 1000 ग्रॅम , 1 ग्रॅम = 1000 मिलीग्रॅम , 1 क्विंटल = 100 किलोग्रॅम
- * पाव किलोग्रॅम = $1/4$ किलोग्रॅम = 0.250 किलोग्रॅम = 250 ग्रॅम
पाऊण किलोग्रॅम = $3/4$ किलोग्रॅम = 0.750 किलोग्रॅम = 750 ग्रॅम
अर्धा किलोग्रॅम = $1/2$ किलोग्रॅम = 0.500 किलोग्रॅम = 500 ग्रॅम

* धारकता

- * लीटर हे धारकता मोजण्याचे प्रमाणित एकक आहे.
- * 1 लीटर = 1000 मिलिलीटर, 1000 मिली = 1 ली.
- * पाव लीटर = $1/4$ ली. = 0.250 ली. = 250 मिली.
अर्धा लीटर = $1/2$ ली. = 0.500 ली. = 500 मिली.
पाऊण लीटर = $3/4$ ली. = 0.750 ली. = 750 मिली.

नमुना प्रश्न

1) 500 मीटर लांबीच्या दोरातून 90 सेमी लांबीचा दौरा कापून घेतला, तर किती दौर उरली ?

- 1) 480 मीटर 2) 410 मीटर ○○●○○
3) 499 मी 10 सेमी 4) 499 मी. 20 सेमी

स्पष्टीकरण : किती दौर उरली, हे काढण्यासाठी 500 मीटर मधून 90 सेमी वजा करू.

वजाबाकीचे उत्तर 499 मी 10 सेमी

मी	सेमी
499	100
500	00
-	90
499	10

पर्याय (3) हे उत्तर बरोबर आहे.

2) रमेशकडे 4 मी 70 सेमी लांबीची एक लाकडी पट्टी आहे, तर त्याच्याकडील पट्टीची लांबी सेंटिमीटरमध्ये कशी लिहाल ? ●○○○○

- 1) 470 मी 2) 4070 मी 3) 47 मी 5) 4700 सेमी

स्पष्टीकरण :

4 मी = 400 सेमी, 4 मी 70 सेमी = 4 मी + 70 सेमी = (400+70)सेमी = 470 सेमी

पर्याय (1) हे उत्तर बरोबर आहे.

3) 56 सेमी लांबीची पट्टी 7 ठिकाणी समान अंतरावर कापली, तर प्रत्येक तुकडा किती लांबीचा होईल ? ○○●○○

- 1) 8 सेमी 2) 80 मिमी 3) 70 मिमी 4) 9 सेमी

स्पष्टीकरण : पट्टी 7 ठिकाणी कापली आहे. म्हणजे त्या पट्टीचे 8 तुकडे होतील.

प्रत्येक तुकड्याची लांबी = $56 \div 8 = 7$ सेमी होईल ?

7 सेमी = 7×10 मिमी = 70 मिमी

पर्याय (3) हे उत्तर बरोबर आहे.

- 4) 10 किग्रॅ 10 ग्रॅम = किती किलोग्रॅम ? ○●○○
1) 10.10 2) 10.01 3) 10.001 4) 100.01

स्पष्टीकरण : 1000 ग्रॅम = 1 किग्रॅम

$$10 \text{ ग्रॅम} = 10/100 = 0.01 \text{ किग्रॅ}$$

$$10 \text{ किग्रॅ } 10 \text{ ग्रॅम} = 10.01 \text{ किग्रॅ.}$$

पर्याय 2 हे उत्तर बरोबर आहे.

- 5) 17 किग्रॅ साखर प्रत्येकी 300 ग्रॅम याप्रमाणे 50 जणांना वाटली, तर किती साखर उरेल ?
1) 300 ग्रॅम 2) 100 ग्रॅम 3) 2 किग्रॅ 4) 5 किग्रॅ ○○●○

स्पष्टीकरण : प्रत्येकी 300 ग्रॅम प्रमाणे 50 जणांना

$$300 \times 50 = 15000 \text{ ग्रॅम साखर वाटली, } 15000 \text{ ग्रॅम} = 15 \text{ किग्रॅ}$$

$$17 \text{ किग्रॅ} - 15 \text{ किग्रॅ} = 2 \text{ किग्रॅ साखर उरली}$$

पर्याय 3 हे उत्तर बरोबर आहे.

सरावसंच - 19

- 1) दीड मीटर म्हणजे किती सेमी ? ○○○○
1) 100 2) 150 3) 125 4) 175
- 2) किती किमी = 68000 मी ? ○○○○
1) 680 2) 6800 3) 68 4) 68000
- 3) साडेतीन किमी = किती किमी व किती मी ? ○○○○
1) 3 किमी 500 मी 2) 35 किमी 0 मी
3) 3 किती 250 मी 4) 3 किमी 50 मी
- 4) 24 सेमी 2 मिमी - 8 सेमी 8 मिमी = किती मिमी ? ○○○○
1) 160 मिमी 2) 164 मिमी 3) 158 मिमी 4) 154 मिमी
- 5) एक रिखा एका तासात 20 किमी अंतर कापते, तर पाऊण तासात ती किती मीटर अंतर कापील ? ○○○○
1) 1500 मी 2) 150 मी 3) 15000 मी 4) 15 मी

- 6) गीताने बाजारातून 3 किग्रॅ 600 ग्रॅम फ्लॉवर, अर्धा किग्रॅ टोमॅटो, 300 ग्रॅम गवार, व 1 किग्रॅ 200 ग्रॅम गाजरे खरेदी केली, तर तिने किती भाजी खरेदी केली ? ○○○○○
- 1) 5 किग्रॅ 100 ग्रॅम 2) 4 किग्रॅ 900 ग्रॅम
3) 5 किग्रॅ 600 ग्रॅम 4) 5 किग्रॅ 500 ग्रॅम
- 7) 34 लीटर = किती मिलीलीटर ? ○○○○○
- 1) 340 2) 3400 3) 34000 4) 3.4
- 8) काजल रोज साडेतीन लीटर दूध घेते, म्हणजे ती किती मिलिलीटर दूध घेते ? ○○○○○
- 1) 3.5 ली. 2) 3 1/2 ली. 3) 3500 मिली 4) 350 मिली
- 9) एका पाण्याच्या टाकीमध्ये 2200 ली पाणी आहे. त्यातील 1679 ली 525 मिली पाणी काढून घेतले, तर टाकीत किती पाणी उरेल ? ○○○○○
- 1) 521 ली 375 मिली 2) 520 ली 475 मिली
3) 519 ली 675 मिली 4) 520 ली 575 मिली
- 10) एका शर्टसाठी 2.25 मी कापड लागते, तर अशा 5 शर्टसाठी किती कापड लागते ?
- 1) 12.5 मी 2) 11.5 मी 3) 11.25 मी 4) 11.75 मी ○○○○○
- 11) 40 किग्रॅ - 750 ग्रॅ = किती किग्रॅ ○○○○○
- 1) 39.0250 2) 39.250 3) 32.50 4) 40.75
- 12) 5 किग्रॅ 60 ग्रॅम = किती किग्रॅ ○○○○○
- 1) 5.060 2) 5.600 3) 0.560 4) 0.5060
- 13) 2750 ग्रॅम = किती किग्रॅ ? ○○○○○
- 1) सव्वादोन 2) पावणेदोन 3) अडीच 4) पावणेतीन
- 14) एका किरकोळ भाजीविक्रेत्याने घाऊक बाजारातून 50 किग्रॅ 400 ग्रॅम भाजी खरेदी केली. त्यांपैकी 15 किग्रॅ 600 ग्रॅम बटाटे, 14 किग्रॅ 500 ग्रॅम वाटाण्याच्या शेंगा व उरलेले कांदे होते, तर कांद्याचे वजन किती होते ? ○○○○○
- 1) 20 किग्रॅ 300 ग्रॅम 2) 30 किग्रॅ 300 ग्रॅम
3) 29 किग्रॅ 100 ग्रॅम 4) 30 किग्रॅ 100 ग्रॅम

4.2 कालमापन

- * 1 तास = 60 मिनिटे, 1 मिनिट = 60 सेकंद, 1 तास = $60 \times 60 = 3600$ सेकंद
पाव तास = 15 मिनिटे, अर्धा तास = 30 मिनिटे, पाऊण तास = 45 मिनिटे
- * **बेरीज :** तास व मिनिटे यांची बेरीज करताना मिनिटांची बेरीज 60 पेक्षा जास्त झाल्यास त्या मिनिटांची तास व मिनिटे अशी विभागणी करतात व तास हातचे घेऊन तासांत मिळवतात.
उदा. 4 तास 48 मिनिटे + 3 तास 20 मिनिटे = 7 तास 68 मिनिटे
= 7 तास + 1 तास 8 मिनिटे = 8 तास 8 मिनिटे
- * **वजाबाकी :** तास व मिनिटे दाखवणाऱ्या संख्यांची वजाबाकी करतांना, काही वेळा तासांतील 1 तास हातचा घेऊन त्याची 60 मिनिटे करतात व ती दिलेल्या मिनिटांत मिळवतात आणि वजाबाकी करतात.
उदा. 5 तास 15 मिनिटे - 2 तास 30 मिनिटे = 4 तास 75 मिनिटे - 2 तास 30 मिनिटे
= 2 तास 45 मिनिटे

नमुना प्रश्न

- 1) घड्याळात 9 वाजून 35 मिनिटे झाली आहेत, तर किती मिनिटानंतर बरोबर 10 वाजतील ?
1) 15 मि. 2) 20 मि. 3) 25 मि. 4) 45 मि. ○○●○○

स्पष्टीकरण : घड्याळात 9 वाजून 35 मिनिटे झाली आहेत.

$$9:35 \text{ ते } 10:00 \text{ पर्यंत } 10.00 - 9.35 = 25 \text{ मिनिटे}$$

25 मिनिटांनी बरोबर 10 वाजतील. म्हणून पर्याय (3) हे उत्तर बरोबर आहे.

- 2) रमेश सकाळी सहा वाजता ताशी 6 किमी या वेगाने प्रवास सुरू करतो. प्रत्येक एक तासाच्या प्रवासानंतर तो 10 मिनिटे विश्रांती घेतो, तर 30 किमी अंतरावरील गावी तो किती वाजता पोहोचेल ?

- 1) 12 वाजून 10 मिनिटांनी 2) सकाळी 11 वाजून 40 मिनिटांनी ○●○○○
3) दुपारी 1 वाजून 15 मिनिटांनी 4) दुपारी 2 वाजता

स्पष्टीकरण : ताशी 6 किमी वेगाने 30 किमी अंतर जाण्यास $30 \div 6 = 5$ तास लागतील.

रमेश दर 1 तासानंतर 10 मिनिटे थांबतो. म्हणजे 5 तासात तो 4 वेळा थांबेल.

याचा अर्थ या 5 तासाच्या प्रवासात तो $10 \times 4 = 40$ मिनिटे थांबेल. म्हणून त्याला एकूण 5 तास 40 मिनिटे लागतील. 6 नंतर 5 तास 40 मिनिटांनी म्हणजे सकाळी 11 वाजून 40 मिनिटांनी तो गावी पोहोचेल. म्हणून पर्याय (2) हे उत्तर बरोबर आहे.

सरावसंच - 20

- 1) 4 तास 20 मिनिटे = किती मिनिटे ? ○○○○
1) 420 2) 260 3) 320 4) 280
- 2) घड्याळात तासकाटा 4 च्या पुढे आहे व मिनिटकाटा 6 वर आहे तर किती वाजले ? ○○○○
1) 4 वाजले 2) 4 वाजून 30 मिनिटे
3) 6 वाजून 20 मिनिटे 4) 6 वाजले
- 3) 195 मिनिटे यासाठी पुढीलपैकी कोणता पर्याय अयोग्य आहे ? ○○○○
1) 3 तास 15 मिनिटे 2) सव्वातीन तास
3) 3 तास + 15 मिनिटे 4) 2 तास + 45 मिनिटे
- 4) 4 तास 15 मिनिटे म्हणजे किती मिनिटे ? ○○○○
1) 240 मिनिटे 2) 255 मिनिटे 3) 265 मिनिटे 4) 320 मिनिटे

4.3 दिनदर्शिका

इंग्रजी महिने		मराठी महिने	
महिना	दिवस	महिना	दिवस
1) जानेवारी	31	1) चैत्र	30 किंवा 31
2) फेब्रुवारी	28 किंवा 29	2) वैशाख	31
3) मार्च	31	3) जेष्ठ	31
4) एप्रिल	30	4) आषाढ	31
5) मे	31	5) श्रावण	31
6) जून	30	6) भाद्रपद	31
7) जुलै	31	7) अश्विन	30
8) ऑगस्ट	31	8) कार्तिक	30
9) सप्टेंबर	30	9) मार्गशीर्ष	30
10) ऑक्टोबर	31	10) पौष	30
11) नोव्हेंबर	30	11) माघ	30
12) डिसेंबर	31	12) फाल्गुन	30

लीप वर्ष : ज्या वर्षाच्या संख्येला 4 ने पूर्ण भाग जातो, (त्या वर्षातील फेब्रुवारी महिन्याचे दिवस 29 असतात.) अशा वर्षाला 'लिप वर्ष' म्हणतात.

उदा. 1992, 1996, 2000, 2004, 2008

* दर 7 दिवसानंतर तोच वार येतो.

महिन्याचे दिवस	5 वेळा येणाऱ्या वारांची संख्या	पाचवेळा येणारे वार
28	-	-
29	1	दिनांक 1 चा वार
30	2	दिनांक 1 व 2 चे वार
31	3	दिनांक 1, 2 व 3 चे वार

* ज्या शतक वर्षाच्या संख्येला 400 ने पूर्ण भाग जातो, ते शतक वर्ष लीप वर्ष असते.

उदा. सन 1600, 2000 ही लीप वर्षे आहेत, परंतु सन 1700, 1800, 1900, इ. लीप वर्ष नाहीत.

- * लीप वर्ष नसलेल्या एखाद्या वर्षीच्या पहिल्या दिवशी म्हणजे 1 जानेवारी रोजी जो वार असतो, तोच, वार त्या वर्षाच्या शेवटच्या दिवशी 31 डिसेंबर रोजी असतो.

नमुना प्रश्न

- 1) जानेवारी महिन्यात 10 तारखेला सोमवार असेल, तर त्या महिन्याच्या शेवटच्या दिवशी कोणता वार असेल ?

1) रविवार 2) सोमवार 3) मंगळवार 4) बुधवार

स्पष्टीकरण : 10 तारखेला सोमवार आहे, सोमवार येणाऱ्या पुढच्या तारखा 17, 24, 31

जानेवारी महिन्याचे 31 दिवस असतात.

31 तारखेचा वार सोमवार आहे.

पर्याय 2 हे अचूक उत्तर आहे.

- 2) समीरचा पाचवा वाढदिवस 10 ऑगस्ट 2013 रोजी मंगळवारी आला असल्यास, त्याचा सहावा वाढदिवस कोणत्या वारी येईल ?

1) सोमवार 2) बुधवार 3) गुरुवार 4) शुक्रवार

स्पष्टीकरण : या वर्षी एखाद्या तारखेला जो वार असेल, त्याच्या पुढचा वार नंतरच्या वर्षी त्या तारखेला येतो. यावरून, सहावा वाढदिवशी बुधवार असेल.

पर्याय 2 हे उत्तर बरोबर आहे.

- 3) पवनच्या शाळेला 15 मे पासून सुट्टी लागली व 26 जूनला त्याची शाळा सुरु झाली, तर त्याला किती दिवस सुट्टी होती ?

1) 31 दिवस 2) 41 दिवस 3) 42 दिवस 4) 35 दिवस

स्पष्टीकरण : 15 मे पासून सुट्टी लागली. मे महिन्याचे एकूण दिवस 31

मे च्या 15 तारखे पासून 31 तारखेपर्यंतचे दिवस म्हणजे $31 - 15 = 16$ दिवस

26 जूनला शाळा सुरु झाली. म्हणजे जूनच्या 1 तारखेपासून 25 तारखेपर्यंत 25 दिवस सुट्टी होती, म्हणून एकूण $16 + 25 = 41$ दिवस

पर्याय 2 हे उत्तर बरोबर आहे.

सरावसंच - 21

- 1) पुढीलपैकी कोणत्या महिन्यात पाच वेळा तीन वार येतात ? ○○○○
1) फेब्रुवारी 2) मे 3) जून 4) नोव्हेंबर
- 2) 26 जानेवारी 2015 ला बुधवार होता, तर 26 जानेवारी 2016 ला कोणता वार असेल ?
1) गुरुवार 2) शुक्रवार 3) शनिवार 4) मंगळवार ○○○○
- 3) 1 जानेवारी 2017 ला गुरुवार होता, तर 1 फेब्रुवारी 2017 ला कोणता वार असेल ?
1) सोमवार 2) रविवार 3) बुधवार 4) गुरुवार ○○○○
- 4) जर 2016 मध्ये गांधी जयंती रविवारी असेल, तर त्याच वर्षी नाताळ कोणत्या वारी असेल ?
1) रविवार 2) सोमवार 3) शुक्रवार 4) शनिवार ○○○○

4.4 नाणी व नोटा

- * जेव्हा एखाद्या रकमेसाठी जास्त मुल्याची नाणी किंवा नोटा देऊन त्याच रकमेएवढी लहान मुल्याची नाणी अथवा नोटा घेतात. त्याला सुटे करणे किंवा मोड घेणे असे म्हणतात. उदा. जसे एखाद्याला शंभर रूपयाची नोट देवून त्याच्याकडून दहा रूपयाच्या दहा नोटा घेतो. म्हणजे आपण शंभर रूपयाच्या नोटाचे सुटे करून घेतो.
- * जेव्हा एखाद्या रकमेसाठी लहान मुल्याच्या नोटा किंवा नाणी देऊन त्याच रकमेच्या जास्त मुल्याच्या नोटा किंवा नाणी घेणे म्हणजे बंदे करणे.

नमुना प्रश्न

शामने 5 रूपयाचा एक पेन आणि 2 रूपयाचे चॉकलेट घेतले व दुकानदाराला 20 रूपयाची नोट दिली तर त्याला किती रूपये वापस मिळतील ?

- 1) 12 रूपये 2) 15 रूपये 3) 13 रूपये 4) 10 रूपये

स्पष्टीकरण : प्रथम शामने एकूण किती रूपयांची खरेदी केली, ते काढू व ती रक्कम 20 मधून वजा करू.

$$5 \text{ रु} + 2 \text{ रु} = 7 \text{ रु.} \qquad 20 \text{ रु.} - 7 \text{ रु.} = 13 \text{ रु.}$$

पर्याय 3 हे उत्तर बरोबर आहे.

- 2) 5 रु. व 10 रु. या मुल्यांच्या प्रत्येकी किती समान नोटा एकत्र केल्यास 75 रु. होतील ?

- 1) 4 2) 5 3) 7 4) 8

स्पष्टीकरण : 5 व 10 रूपयांची प्रत्येकी एक नोटा घेतल्यास $5+10 = 15$ रूपये होतात.

नोटांची संख्या काढण्यासाठी $75 \div 15$ यांचा भागाकार करावा.

$$75 \div 15 = 5$$

पर्याय 2 हे उत्तर बरोबर आहे.

- 3) समीरने 500 रु. सुटे करून घेतले, तेव्हा त्याला समान मुल्य असणाऱ्या 10 नोटा मिळाल्या तर त्याला कोणत्या प्रकारच्या नोटा मिळाल्या ?

- 1) 100 रु. 2) 20 रु. 3) 50 रु. 4) 10 रु.

स्पष्टीकरण : समीरला समान मुल्य असणाऱ्या 10 नोटा मिळाल्या.

$$\text{म्हणून, } 500 \div 10 \text{ करू. } 500 \div 10 = 50$$

50 रूपयाच्या नोटा मिळाल्या. पर्याय (3) हे उत्तर बरोबर आहे.

सरावसंच - 22

- 1) रोहितकडे 5 रुपयांच्या 16 नोटा व 20 रुपयांच्या काही नोटा आहेत, जर त्याच्याकडे 300 रुपये असतील, तर त्याच्याकडे 20 रुपयांच्या किती नोटा असू शकतील ? ○○○○
1) 12 2) 16 3) 11 4) 10
- 2) माधुरीकडे 5 रुपयांच्या व 10 रुपयांच्या नोटांची संख्या समान आहे. तीच्याजवळ एकूण 450 रुपये असल्यास तीच्या जवळ 5 रुपयांच्या किती नोटा आहेत ? ○○○○
1) 30 2) 20 3) 25 4) 40
- 3) राजेशकडे 2 रु., 5 रु. व 10 रु. च्या काही नोटा आहेत. या सर्व प्रकारच्या नोटा मिळून त्याच्याकडे एकूण 1360 रुपये आहेत. जर प्रत्येक प्रकारच्या नोटांची संख्या समान असेल, तर प्रत्येक प्रकारच्या नोटा किती असतील ? ○○○○
1) 50 2) 90 3) 80 4) 70
- 4) एक पुस्तक व एक वही यांची एकूण किंमत 70 रुपये आहे. पुस्तकाची किंमत वहीच्या किमतीपेक्षा 20 रुपयांनी जास्त आहे, तर पुस्तकाची किंमत किती असेल ? ○○○○
1) 25 रु. 2) 30 रु. 3) 50 रु. 4) 45 रु.
- 5) 840 रु. आठ जणांत समान वाटले, तर प्रत्येकाच्या वाटणीला किती रक्कम येईल ? ○○○○
1) 210 रु. 2) 105 रु 3) 205 रु. 4) 304 रु.

4.5 कागदमापन

* हे समजून घ्या :

1 डझन	=	12 नग
1 ग्रोस	=	12 डझन
1 दस्ता	=	24 कागद
1 रीम	=	20 दस्ते
1 रीम	=	480 कागद

नमुना प्रश्न

प्र. 1. 84 कागद म्हणजे किती डझन कागद ?

○○●○

- 1) 5 डझन 2) 8 डझन 3) 7 डझन 4) 12 डझन

स्पष्टीकरण :

$$1 \text{ डझन कागद} = 12 \text{ नग कागद}$$

$$\therefore 84 \div 12 = 7 \text{ डझन कागद}$$

उत्तर पर्याय क्र. 3

प्र. 2. सुधिरने स्टेशनरी दुकानातून 2 ग्रोस कागद आणले म्हणजे किती कागद आणले ?

○○○●

- 1) 24 कागद 2) 144 कागद 3) 480 कागद 4) 288 कागद

स्पष्टीकरण :

$$1 \text{ ग्रोस} = 12 \text{ डझन} \quad \therefore 2 \text{ ग्रोस} = 24 \text{ डझन}$$

$$1 \text{ डझन} = 12 \text{ कागद}$$

$$\text{म्हणून } 12 \text{ डझन} \times 2 \text{ ग्रोस} = 24 \text{ डझन} \quad \therefore 24 \times 12 = 288$$

$$24 \times 12 \text{ कागद} = 288 \text{ कागद}$$

उत्तर पर्याय क्र. 4

सरावसंच - 23

1. 2 रीम कागद = ----- कागद

○○○○

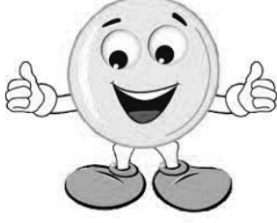
- 1) 480 कागद 2) 144 कागद 3) 960 कागद 4) 288 कागद

2. 5 डझन + 2 ग्रोस = किती डझन ? ○○○○
1) 24 डझन 2) 29 डझन 3) 84 डझन 4) 7 डझन
3. 1920 कागद = किती दस्ते ? ○○○○
1) 80 दस्ते 2) 160 दस्ते 3) 96 दस्ते 4) 4 दस्ते
4. रेणूकाने वर्गात 40 मुलांना 20 दस्ते कागद समप्रमाणात वाटले तर प्रत्येकाला किती कागद मिळाले असतील ? ○○○○
1) 48 2) 24 3) 12 4) 80
5. 6 डझन कागदापैकी 20 कागद वापरले तर किती कागद शिल्लक राहिले ? ○○○○
1) 72 कागद 2) 100 कागद 3) 92 कागद 4) 52 कागद

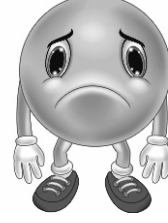
घटक 5 : व्यावहारिक गणित

5.1 नफा - तोटा

एखादी वस्तु एका किमतीस विकत घेऊन दुसऱ्या किमतीस विकली की फायदा म्हणजे नफा किंवा तोटा होतो.

फायदा म्हणजे नफा

नुकसान म्हणजे तोटा

खरेदी किंमत-

'ज्या किमतीला वस्तु खरेदी केली जाते, तिला खरेदी किंमत (ख.किं) असे म्हणतात.'

विक्री किंमत-

'ज्या किमतीला वस्तु विकली जाते, तिला विक्री किंमत (वि.किं) असे म्हणतात.'

एकूण खरेदी किंमत- वस्तु खरेदी केल्यावर वस्तु विक्रीला ठेवण्यापूर्वी त्यावर केलेले इतर खर्च (उदा.वाहतूक खर्च, कर, दुरुस्ती इत्यादि) मिळून एकूण खरेदी किंमत तयार होते.

$$\text{एकूण खरेदी किंमत} = \text{खरेदी किंमत} + \text{इतर खर्च}$$

विक्रीची किंमत जास्त असेल तर... नफा

नफा - जर विक्रीची किंमत खरेदी किंमत पेक्षा जास्त असेल तर नफा होतो.

$$\text{नफा} = \text{विक्री किंमत} - \text{खरेदी किंमत}$$

उलट विक्रीची किंमत कमी असेल, तर.. तोटा

तोटा - जर खरेदी किंमत विक्री किंमत पेक्षा जास्त असेल तर तोटा होतो.

$$\text{तोटा} = \text{खरेदी किंमत} - \text{विक्री किंमत}$$

सरावसंच - 24

प्रश्न 1 : रिकाम्या जागा भरा.

1. नफा = - खरेदी किंमत

1) विक्री किंमत 2) एकूण खरेदी किंमत 3) इतर खर्च 4) तोटा

2. तोटा = खरेदी किंमत - ○○○○
 1) इतर खर्च 2) विक्री किंमत 3) एकूण खरेदी किंमत 4) नफा
3. एकूण खरेदी किंमत = खरेदी किंमत + ○○○○
 1) विक्री किंमत 2) इतर खर्च 3) एकूण खरेदी किंमत 4) तोटा
4. विक्री किंमत > खरेदी किंमत = ○○○○
 1) तोटा 2) नफा 3) यापैकी नाही. 4) सर्व पर्याय बरोबर
5. विक्री किंमत < खरेदी किंमत = ○○○○
 1) तोटा 2) नफा 3) यापैकी नाही. 4) सर्व पर्याय बरोबर

समजून घ्या : खरेदी किंमत व विक्री किंमत लिहा.

- 1) श्रीपतीने 500 रुपयाचे अंडी खरेदी केले व 600 रुपयाला भूपतीला विकत दिले.
 ख.कीं. = 500 रु. वि.की. = 600 रु.
- 2) कुणालाने 4 डझन बॉलपेन 240 रुपयाला विकत घेतले व ते सर्व बॉलपेन 300 रुपयाला विक्री केल्या.
 ख.कीं. = वि.की. =
- 3) मगशेठने 250 रुपयाची खेळणी आणली. ती सर्व खेळणी त्यांनी 345 रुपयास विकली.
 ख.कीं. = वि.की. =
- 4) रोहणने 2250 रुपयाचे मोबाइल 1000 रुपयाला विकले.
 ख.कीं. = वि.की. =

समजून घ्या : एकूण खरेदी किंमत व विक्री किंमत लिहा.

- 1) नानासाहेबांनी 25000 रुपयाचा पलंग विकत घेतला. त्याला घरी आणण्यासाठी वाहतूक खर्च 250 रुपये आला. काही दिवसांनी तो पलंग 23000 रुपयाला विकला.
 एकूण खरेदी किंमत - विक्री किंमत -
- 2) संभाजीरावांनी एक यंत्र 80000 रुपयास कारखान्यातून खरेदी केले. ते यंत्र आणण्यासाठी त्यांना 1600 रुपये कर भरावा लागला, 800 रुपये वाहतूक खर्च आला व 300 रुपये हमाली द्यावी लागली. ते यंत्र 90000 रुपयास विकले.
 एकूण खरेदी किंमत - विक्री किंमत -

- 3) ललिताबाईने 700 रुपयांना एक कुकर याप्रमाणे 10 कुकर खरेदी केले. त्यासाठी वाहतूक खर्च 250 रुपये आला. त्यांनी 10 कुकर 8000 रुपयाला विकले.

एकूण खरेदी किंमत- विक्री किंमत -

समजून घ्या : तक्त्यातील उदाहरणात नफा झाला की तोटा हे ओळखून रिकाम्या चौकटीमध्ये योग्य संख्या लिहा.

अ.क्र.	खरेदी किंमत	इतर खर्च	एकूण खरेदी किंमत	विक्री किंमत	नफा	तोटा
1	50	0		60		
2	450	20		460		
3	1000	15		1020		
4	300	10		345		
5	560	150		600		

समजून घ्या : शाब्दिक उदाहरणे तयार करा.

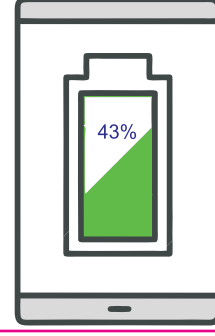
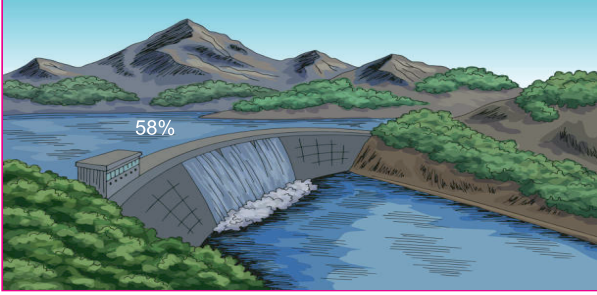
अ.क्र.	खरेदी किंमत	इतर खर्च	विक्री किंमत
1	780	25	850
2	820	35	950
3	580	10	640
4	1020	55	1200
5	270	20	350
6	150	35	240
7	120	20	190

प्रश्न 2 : शाब्दिक उदाहरणे

- 1) जर खरेदी किंमत रु. 85 आणि विक्री किंमत 105 आहे, मग नफा किती आहे? ○○○○
 अ) 15 ब) 20 क) 25 ड) 30
- 2) जॉनने 5675 रु. मध्ये एक जुनी मोटर बाईक खरेदी केली आणि तिच्या दुरुस्तीसाठी 453 रु. खर्च केले. मग त्याने ते 7265 रु. मध्ये विकले, त्याचा नफा किती ? ○○○○
 अ) 1173 ब) 1371 क) 1137 ड) यापैकी नाही

5.2 शेकडेवारी

पाणी जपून वापरा. धरणातील पाण्याचा साठा 58%

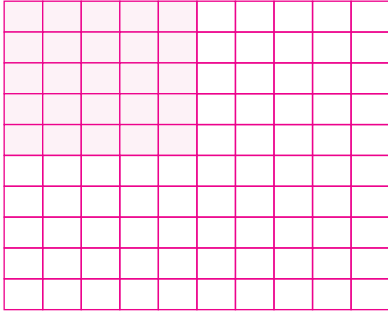

पहिल्या चित्रात धरणातील पाण्याचा साठा 58% (टक्के) आहे म्हणजेच धरणाची पाणी साठवण्याची क्षमता 100 एकक असेल, तर तशी 58 एकके पाणी सध्या धरणात आहे. मोबाइल फोनची बॅटरी पूर्ण चार्ज झाली असताना 100 एकक चार्ज आहे असे मानले तर आता 43 एकके चार्ज शिल्लक आहे असे दिसते. शेकडा म्हणजेच एकूण भाग 100 आहेत असे मानून केलेली तुलना होय.

% हे चिन्ह शेकडेवारी दर्शविण्याकरिता वापरले जाते.

जेव्हा आपण टक्केवारी म्हणतो तेव्हा 'प्रती 100' अथवा '100 पैकी किती ?' असे म्हणतो.

उदाहरण 1

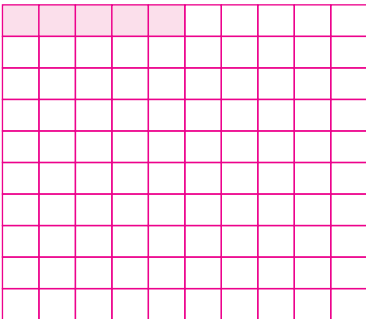

बाजूच्या आकृतीमध्ये एकूण 100 डबे आहेत.

त्यापैकी 50 डबे रंगवलेले आहेत. जर रंगवलेल्या

डब्याची शेकडेवारी काढली तर, 100 पैकी 50 डबे.

तर रंगवलेल्या डब्याची शेकडेवारी = 50 %

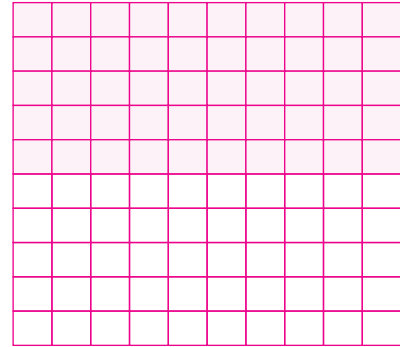

बाजूच्या आकृतीमध्ये एकूण 100 डबे आहेत.

त्यापैकी 25 डबे रंगवलेले आहेत. जर रंगवलेल्या

डब्याची शेकडेवारी काढली तर, 100 पैकी 25

डबे. तर रंगवलेल्या डब्याची शेकडेवारी = 25 %

बाजूच्या आकृतीमध्ये एकूण 100 डबे आहेत.

त्यापैकी 5 डबे रंगवलेले आहेत. जर रंगवलेल्या

डब्याची शेकडेवारी काढली तर, 100 पैकी 5

डबे. तर रंगवलेल्या डब्याची शेकडेवारी = 5 %

सरावसंच - 25

- 1) शेकडेवारी म्हणजे पैकी किती ? ○○○○
अ) 100 ब) 10 क) 1000 ड) यापैकी नाही.
- 2) हे चिन्ह शेकडेवारी करिता वापरतात ? ○○○○
अ) ! ब) @ क) \$ ड) %
- 3) 100 पाने असलेल्या पुस्तकाचे 30 पाने वाचून झाली. तर किती टक्के वाचून झाले ? ○○○○
अ) 10% ब) 20% क) 30% ड) यापैकी नाही.
- 4) रियाने 100 फुलापैकी 50 फुलांचा हार तयार केला. तर तो हार किती टक्के फुलापासून तयार झाले ? ○○○○
अ) 50% ब) 60% क) 70% ड) 80%
- 5) 100 सफरचंदापैकी केवळ 10 सफरचंद खराब झाले. तर चागल्या सफरचंदाची शेकडेवारी किती ? ○○○○
अ) 10% ब) 15% क) 90% ड) 25%
- 6) 100 रुपयापैकी 99 रुपये खर्च झाले, तर किती टक्के रुपये राहिले ? ○○○○
अ) 1% ब) 2% क) 3% ड) 4%

बँकेची माहिती

बँकेचे व्यवहार करण्यासाठी बँकेत खाते उघडावे लागते. बँकेत नवीन खाते उघडताना खालील कागदपत्रांची आवश्यकता असते.

- 1) **पत्त्या संदर्भात पुरावा** : रेशनकार्ड, वीजबिल, टेलिफोन बिल, रहिवासी दाखला, ओळखपत्र इत्यादी.
- 2) **ओळखीचा पुरावा** : आधारकार्ड, मतदान ओळखपत्र, पॅनकार्ड, पासपोर्ट किंवा बँकेने सुचवलेल्या पुराव्यांपैकी एक तसेच खातेदार असणाऱ्या ग्राहकाचा संदर्भ.

बँक खातेचे प्रकार :

बचत खाते - सर्वांना बचतीची सवय लागावी याकरिता बचत खाते असते. खातेदार त्या खात्यात उपलब्धतेनुसार रक्कम जमा करू शकतो. जरूरीप्रमाणे त्यातून तो काहीवेळा रक्कम काढू शकतो. बचतखात्यामध्ये असलेल्या रकमेवर बँका 4% ते 6% व्याज देतात. बचतखात्यावर व्यवहार करण्यासाठी

खातेदारास पासबुक, चेकबुक, एटीएम(ATM) कार्ड, मोबाइल बँकिंग, एस.एम.एस. बँकिंग, इंटरनेट बँकिंग इत्यादी सुविधा मिळतात. बँकेत पैसे भरण्याकरता तसेच बँकेतून पैसे काढण्याकरता विशिष्ट छापील नमुन्यात फॉर्म भरावा लागतो. प्रत्येक बँकेचा फॉर्म वेगळा असतो. तरीही त्यात भरायची माहिती सारखीच असते.

चालू खाते - बँकेत चालू खाते असाही एक प्रकार असतो. त्यातून कितीही वेळा रक्कम काढता येते, पण त्या खात्यातील रकमेवर व्याज मिळत नाही. सदर खाते शासकीय कार्यालय व व्यावसायिक कामकाजाकरिता सदर खाते वापर केले जाते. कालावधीसाठी ठेव ठेवल्यावर जास्त व्याज मिळण्यासाठी मुदतबंद ठेव (FD - Fixed Deposit), आवर्ती ठेव (R.D. - Recurring Deposit) अशा सोई असतात.

कधी-कधी आपल्याला उच्च शिक्षण, घराचे बांधकाम, वैद्यकीय खर्च, ट्रॅक्टर खरेदीकरिता पैशाची गरज असेल त्याला काही अटी नुसार कर्ज (पैसा) देण्याचे काम बँक करत असते. सदर व्यक्तीची पैशाची गरज पूर्ण झाल्यावर तो पैसा व काही मोबदला (व्याज) म्हणून पैसा बँकेला परत करावा लागतो. तसेच बँकेत पैसे जमा केल्यास काही कालावधीनंतर तिच्यात वाढ होते. बँक त्याबद्दल मोबदला (व्याज) म्हणून अधिकचा पैसा देते. सदर मोबदला देण्याचे काही नियम असतात. मोबदला (व्याज) देणे व घेणे याचे नियम म्हणजे सरळव्याज होय.

5.3 सरळव्याज : सरळव्याज विषयी महत्वाच्या संज्ञा :

व्याज - बँक ठेवीदारांना बँकेत पैसे ठेवल्याबद्दल काही रक्कम मोबदला म्हणून देते. तसेच कर्जदारांना पैसे वापरायला दिल्याबद्दल बँक त्यांच्याकडून मोबदला म्हणून काही रक्कम आकारते. अशा रकमेला व्याज म्हणतात.

- मुद्दल** - बँकेत ठेवलेल्या किंवा बँकेकडून कर्जदारास दिलेल्या रकमेला मुद्दल म्हणतात.
- मुदत** - मुद्दल ज्या कालावधीसाठी दिले जाते त्या कालावधीला मुदत म्हणतात.
- दर** - ठेवीवर किंवा कर्जावर व्याज आकारताना त्याचा दर हा प्रत्येक 100 रुपयांवर दिला जातो. व्याजाचा दर किती काळासाठी आहे हे सांगितले जाते. व्याजाचा द.सा.द.शे. दर याचा अर्थ दरसालासाठी म्हणजे प्रत्येक वर्षासाठी दर शंभर रुपयांसाठी द्यायचे व्याज.

सरळव्याज काढण्याचे सूत्र -

$$\text{सरळव्याज} = \frac{(\text{मुद्दल} \times \text{दर} \times \text{मुदत})}{100}$$

सरावसंच - 26

- 1) खालीलपैकी बँक खाते प्रकार कोणते ? ○○○○
अ) बचत खाते ब) चालू खाते क) अ व ब दोन्ही ड) यापैकी नाही.
- 2) बँकच्या कोणत्या खाते प्रकारामधील रकमेवर व्याज मिळत नाही ? ○○○○
अ) बचत खाते ब) चालू खाते क) अ व ब दोन्ही ड) यापैकी नाही.
- 3) मोबदला (व्याज) देणे व घेणे याचे नियम म्हणजे होय. ○○○○
अ) सरळव्याज ब) चक्रवाढ व्याज क) अ व ब दोन्ही ड) यापैकी नाही.
- 4) बँकठेवीदारांना व कर्जदारांना पैसे वापरायला दिल्याबद्दल बँक त्यांच्याकडून मोबदला म्हणून काही रक्कम आकारते. अशा रकमेला..... म्हणतात. ○○○○
अ) कर ब) दाम क) व्याज ड) यापैकी नाही.
- 5) बँकेत ठेवलेल्या किंवा बँकेकडून कर्जदारास दिलेल्या रकमेला म्हणतात. ○○○○
अ) मुद्दल ब) मुदत क) दर ड) यापैकी नाही.
- 6) मुद्दल ज्या कालावधीसाठी दिले जाते त्या कालावधीला..... म्हणतात. ○○○○
अ) मुदत ब) दर क) मुद्दल ड) यापैकी नाही.
- 7) बँकच्या कोणत्या खाते प्रकारामधील रकमेवर व्याज मिळते ? ○○○○
अ) बचत खाते ब) चालू खाते क) अ व ब दोन्ही ड) यापैकी नाही
- 8) द.सा.द.शे. याचा अर्थ ○○○○
अ) दर साल दर शेकडा ब) दर शेकडा दर साल
क) दसादशे ड) यापैकी नाही
- 9) सरळव्याज काढण्याचे सूत्र - ○○○○
अ) सरळव्याज=(मुद्दल×दर×मुदत)/200 ब) सरळव्याज=(मुद्दल×दर×मुदत)/100
क) सरळव्याज=(मुद्दल×दर×मुदत)/300 ड) सरळव्याज=(मुद्दल×दर×मुदत)/00

6.1 कोन व त्याचे प्रकार

कोन :

कोन म्हणजे काय ? हे आपण आकृतीच्या मदतीने समजून घेऊ.

एक सामाईक आरंभबिंदू मधून निघणाऱ्या दोन किरणापासून कोन तयार होतो.

किरण XY व किरण YZ या दोन किरणांचा

Y हा सामाईक (समान) आरंभबिंदू आहे.

या दोन किरणापासून व एक आरंभबिंदू पासून

कोन तयार झालेला आहे.

कोन या शब्दाकरिता 'L' हे चिन्ह वापरतात.

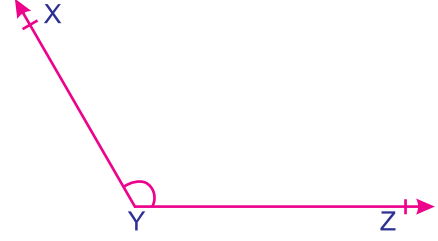
किरण XY व किरण YZ या दोन कोनाच्या बाजूंना कोनाच्या भुजा असे म्हणतात.

Y हा बिंदू आहे. याला कोनाच्या शिरोबिंदू असे म्हणतात.

कोणाचे नाव – कोनाच्या तीन अक्षरी नावात शिरोबिंदू इतर दोन बिंदूंच्या मध्ये लिहतात. LXYZ हे

LZYX असेही लिहिता येते. LXYZ व LZYX या तीन अक्षरी नावात Y हा शिरोबिंदू आहे. LY

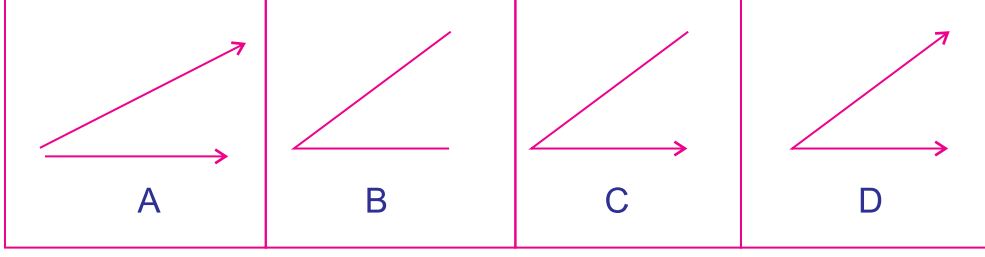
असेही लिहिता येते.

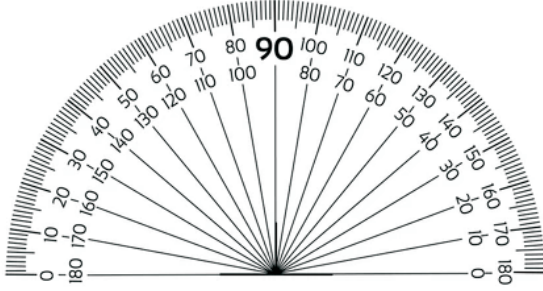
खालील तक्ता पूर्ण करा.

आकृती	कोनाचे नाव	कोनाचा शिरोबिंदू	कोनाच्या बाजू

कोन ओळखा :

कोनमापकाची ओळख :

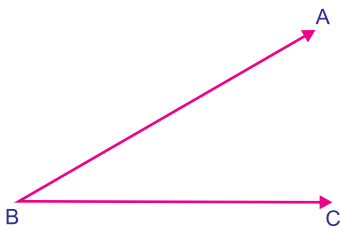
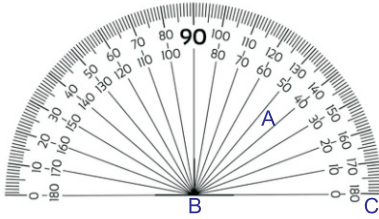
दिलेला कोन मोजण्यासाठी किंवा दिलेल्या मापाचा कोन काढण्यासाठी कोनमापकाचा उपयोग करतात. कोनमापक अर्धवर्तुळाकार असतो. कोनमापक ज्या वर्तुळाचा निम्मा भाग असतो. त्या वर्तुळाच्या केंद्राला कोनमापकाचे केंद्र म्हणतात व त्याच्या व्यासाला कोनमापकाची संदर्भ रेघ किंवा तळरेघ म्हणतात.

कोनमापकाच्या अर्धवर्तुळ कडेचे 180 समान भाग केलेले असतात. प्रत्येक भाग अंशांचा असतो. एक अंश हे '1°' चिन्ह वापरून लिहतात.

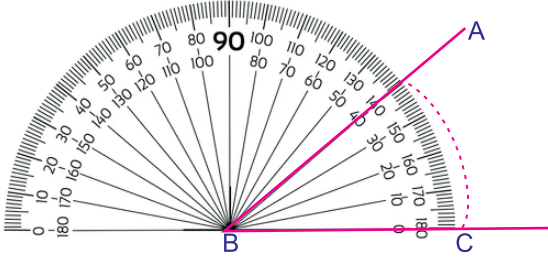
- 1) 0, 10, 20, 30 180 मार्गदर्शक संख्यांच्या खुणा घड्याळाच्या काट्याच्या विरुद्ध म्हणजेच उजवीकडून डावीकडे या क्रमाने केलेल्या असतात.
- 2) 0, 10, 20, 30 180 मार्गदर्शक संख्या घड्याळाच्या काट्याच्या दिशेने म्हणजे डावीकडून उजवीकडे या क्रमाने दिलेल्या असतात.

कोनमापन

कोनमापकाच्या सहाय्याने शेजारी दिलेला $LABC$ कसा मोजायचा हे पहा.

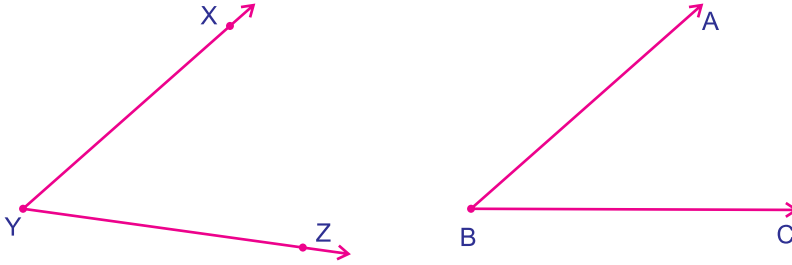
- 1) प्रथम कोनमापकाचा केंद्रबिंदू कोनाच्या शिरोबिंदू B वर ठेवा. कोनमापकाची संदर्भ रेघ बाजु BC वर जुळवून ठेवा. कोनाच्या भुजा कोनमापकावरील खुणांपर्यंत आलेल्या नाहीत.
- 2) अशावेळी कोनमापक बाजूला करून भुजा पुरेशा वाढवून घ्याव्या. भुज्या वाढवल्यामुळे कोनाचे माप बदलत नाही.

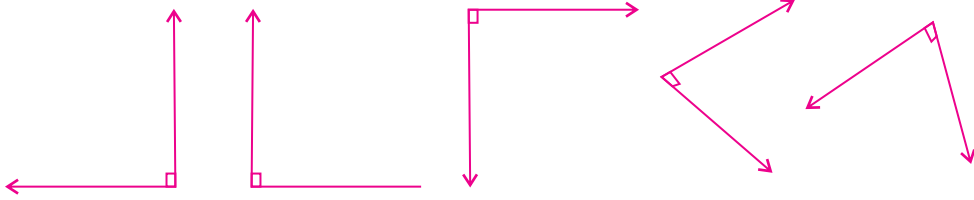
- 3) कोनाच्या शिरोबिंदूच्या ज्या दिशेला कोनाची बाजू असते. त्या बाजूकडील शून्याच्या खुणेपासून कोन मोजतात. येथे कोनाची BC ही बाजू B या शिरोबिंदूच्या उजवीकडे आहे. म्हणून B या बिंदूच्या उजवीकडील 0 पासून क्रमाने वाढत जाणाऱ्या कोनमापकावरील खुणा पाहा. कोणाची दुसरी बाजू ही कोनमापकावरील कोणत्या खुणेशी जुळते ते पाहा. त्या खुणेवरील संख्या वाचा. ही संख्या म्हणजेच कोणाचे माप होय. आकृतीतील $LABC$ चे माप 40° आहे.

कोनाच्या मापावरून कोनाचे मुख्यतः तीन प्रकार पडतात.

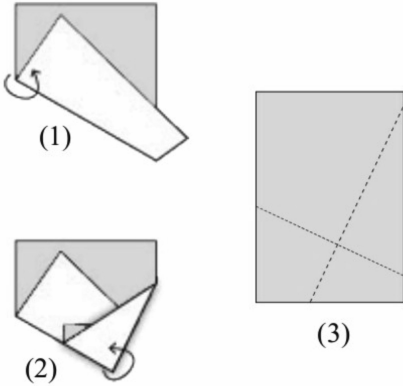
- 1) **लघुकोन** : ज्या कोनाचे माप 90° पेक्षा कमी असते त्याला लघुकोन असे म्हणतात.

- 2) **काटकोन** : ज्या कोनाचे माप 90° असते त्यास काटकोन असे म्हणतात.

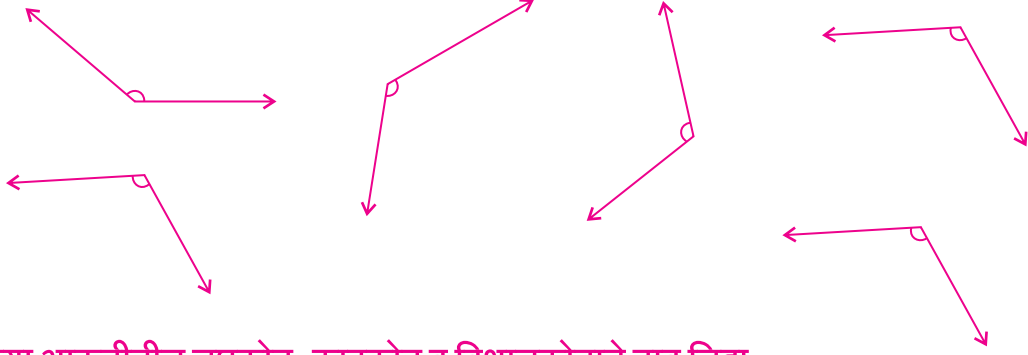

उपक्रम : घडी पद्धतीने काटकोन

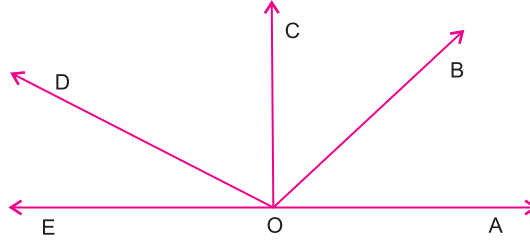

- 1) एक कागद घ्या. कागदाला साधारण मध्ये एक घडी घाला.
- 2) चित्रात दाखवल्याप्रमाणे घडीवरील एका बिंदूशी आणखी एक घडी घाला.
- 3) आता कागद उलगडा. एकूण दोन रेषा दिसतील. या कोनाचे माप 90° आहे. हे कोनमापकाने मोजून पाहा.

3) **विशालकोन** : ज्या कोनाचे माप 90° पेक्षा जास्त असते त्यास विशालकोन असे म्हणतात

सोबतच्या आकृतीतील लघुकोन, काटकोन व विशालकोनाचे नाव लिहा.

लघुकोन

काटकोन

विशालकोन

कोनाची एकूण संख्या काढणे.

सर्व कोनाला अनुक्रमांक द्या व दिलेल्या सर्व अनुक्रमांकाची बेरीज करून घ्या, येणारी बेरीज म्हणजे कोनाची संख्या होय.

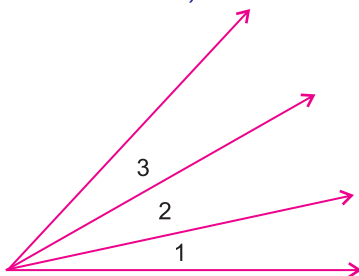
उदा. सोबतच्या आकृतीत एकूण किती कोन आहेत ?

अ) 3

ब) 4

क) 6

ड) 5

कोनाची एकूण संख्या - $3 + 2 + 1 = 6$

घड्याळावरील उदाहरणे :

घड्याळाच्या तास काटा व मिनिट काटा यामधील तयार होणाऱ्या कोनावरील प्रश्न विचारले जातात.

उदा. : खालील दिलेल्या घड्याळाच्या तास काटा व मिनिट काटा यामधील तयार होणाऱ्या कोनाचे नाव कोणते ?

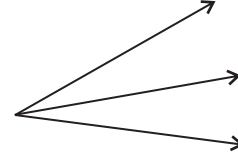

- अ) लघुकोन ब) विशालकोन
क) काटकोन ड) सरलकोन

○○●○

सरावसंच - 27

- सोबतच्या आकृतीत एकूण किती कोन आहेत ?
1) 3 2) 4
3) 6 4) 5
- कोनाचे किती प्रकार आहेत ?
1) 0 2) 2 3) 3 4) 1
- कोनाला किती शिरोबिंदू असतात ?
1) 4 2) 2 3) 3 4) 1
- कोनाचे मोजमाप कशाने करतात ?
1) कंपास 2) कोनमापक 3) मोजपट्टी 4) यापैकी नाही
- कोन या शब्दाकरिता चिन्ह वापरतात.
1) L 2) - 3) / 4) (
- कोनाच्या तीन अक्षरी नावात इतर दोन बिंदूच्या मध्ये लिहतात.
1) शिरोमध्ये 2) बिंदू 3) शिरोबिंदू 4) यापैकी नाही
- 90° मापाच्या कोनाला म्हणतात.
1) विशालकोन 2) लघुकोन 3) काटकोन 4) यापैकी नाही.

○○○○

○○○○

○○○○

○○○○

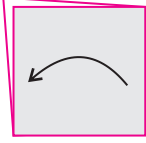
○○○○

○○○○

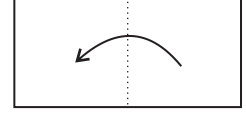
○○○○

6.2 समांतर व लंब रेषा

कृती-

- 1) एक आयताकृती कागद घ्या.
- 2) त्याला अशी घडी घाला की एक कड समोरच्या कडेशी तंतोतंत जुळेल.
- 3) अशाच प्रकारे आणखी एक घडी घाला.
- 4) त्यानंतर घड्या उलगाडा. कागदावर दिसणाऱ्या घड्यांच्या रेषा पेन्सिलने गिरवा.

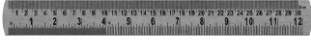

पेन्सिलने गिरवलेल्या रेषा परस्परांना समांतर आहेत.

बाजूच्या आकृतीतील रेषा सारख्या लांबीच्या नाहीत. तरीसुद्धा त्या रेषा समांतर आहेत.

समांतर रेषा कोणत्याही बाजूला कितीही वाढवल्या तरी एकमेकींना मिळत नाहीत.

चित्रात दाखविल्याप्रमाणे एक पट्टी घ्या. पट्टीच्या दोन्ही बाजूंनी पट्टीच्या कडांना लागून पेन्सिलने रेषा काढा. पट्टी बाजूला करा. या रेषा एकमेकींना समांतर आहेत.

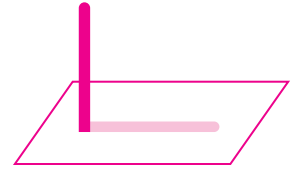
अशा प्रकारे विविध आयताकृती वस्तूंच्या सहाय्याने आपल्याला समांतर रेषा काढता येतात.

लंब रेषा

आपण अनेक वस्तू जमिनीवर सरळ उभ्या असलेल्या पाहिल्या आहेत.

त्या वस्तू आपापल्या सावलीशी काटकोन करतात.

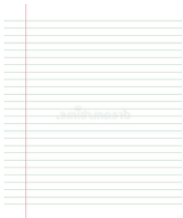
जसे सरळ उभा खांब आणि त्याची जमिनीवरील सावली यांच्यामधील कोन 90° म्हणजे काटकोन असतो. त्याचप्रमाणे फळ्याच्या लगतच्या बाजू, पुस्तकाच्या लगतच्या बाजू यांमधील कोनदेखील 90° असतो.

जेव्हा दोन रेषा एकमेकींशी 90° मापाचा कोन करतात, तेव्हा त्या रेषा एकमेकींना लंब आहेत, असे म्हणतात. दोन रेषा लंब आहेत हे समजावे यासाठी आकृतीत दाखवल्याप्रमाणे त्या रेषांना जोडणारी खूण करतात.

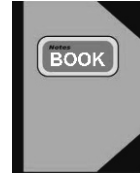
वहीच्या लगतच्या बाजूंमधील कोन मोजून पाहा.

तो काटकोन आहे, म्हणून लगतच्या बाजू एकमेकींना लंब आहेत.

बाजूच्या चित्रातील वहीचे पान पाहा.

पानावरील आडव्या रेषा समांतर आहेत, तर पानावरील समासाची उभी रेषा, आडव्या असणाऱ्या रेषांशी काटकोन करते, म्हणून ती रेषा आडव्या रेषांना लंब आहे.

सरावसंच - 28

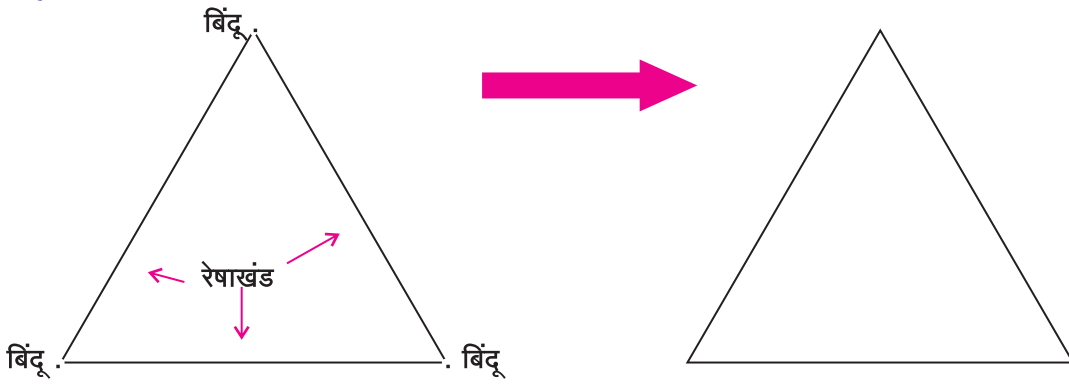
1. ज्या रेषा एकमेकांना कधीच छेदत नाही अशा रेषांना काय म्हणतात ? ○○○○
 1) सरळ रेषा 2) आडव्या रेषा 3) समांतर रेषा 4) लंब रेषा
2. परिसरात आढळणाऱ्या समांतर रेषांची उदाहरण कोणते ? ○○○○
 1) रेल्वे रूळ 2) रस्त्यावरील दिव्याचे खांब
 3) टेबलाचे पाय व पृष्ठभाग 4) सर्व पर्याय बरोबर
3. खालीलपैकी कोणती आकृती समांतर रेषेची आहे ? ○○○○
 1) 2) 3) 4)
4. पुढीलपैकी कोणत्या अक्षरामध्ये समांतर रेषा आहे. ○○○○
 1) H 2) V 3) T 4) A
5. कोणत्या खेळाच्या मैदानावर समांतर रेषा असेल ? ○○○○
 1) गोलाफेक 2) भालाफेक 3) खो-खो 4) यापैकी नाही
6. दोन समांतर रेषा परस्परांना ○○○○
 1) छेदतात 2) छेदत नाही 3) लंब असतात 4) यापैकी नाही
7. खालीलपैकी लंब रेषेचे उदाहरण नाही. ○○○○
 1) रेल्वेचे रूळ 2) दिव्याचा खांब
 3) टेबलाचा पृष्ठभाग व पाय 4) यापैकी सर्व
8. पुढील आकृतीमध्ये लंब रेषा कोणती ? ○○○○
 अ) ब) क) ड) यापैकी नाही
9. पुढीलपैकी कोणत्या अक्षरामध्ये लंब रेषा आहे. ○○○○
 अ) H ब) V क) T ड) A
10. दोन लंब रेषा परस्परांना ○○○○
 अ) छेदतात ब) छेदत नाही
 क) समांतर असतात ड) यापैकी नाही

6.3 त्रिकोण, चौरस बाजू, शिरोबिंदू

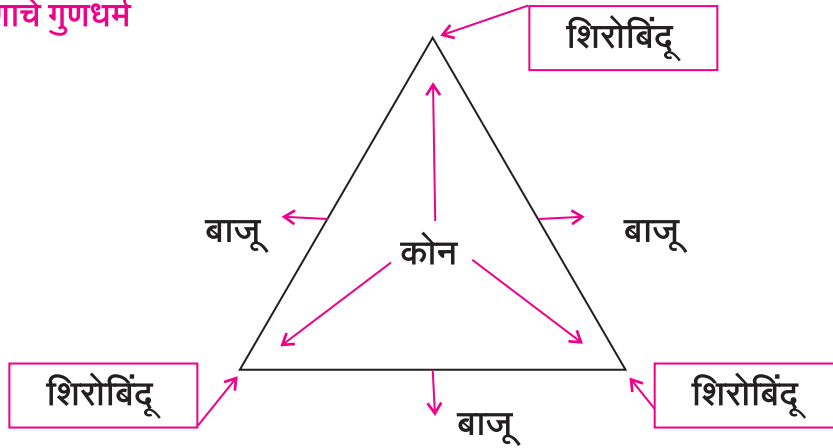
आज आपण त्रिकोणाविषयी माहिती करून घेणार आहोत. आपल्या घरात, आजूबाजूच्या परिसरात वेगवेगळ्या आकाराच्या वस्तू आपण पाहतो. त्यातील काही चौकोनी असतात, काही गोल, काही आयताकृती तर काही त्रिकोणी असतात, तर या आकारांपैकी आज आपण त्रिकोण व चौरस विषयी माहिती पाहणार आहोत.

त्रिकोण :

त्रिकोणाची व्याख्या : तीन नैकरेषीय बिंदू, रेषाखंडांनी जोडून तयार होणाऱ्या बंदिस्त आकृतीला त्रिकोण असे म्हणतात.

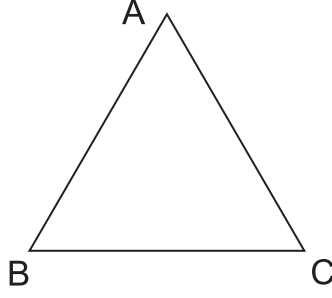
त्रिकोणाचे गुणधर्म

- त्रिकोण तिन्ही बाजूने बंदिस्त असते.
- त्रिकोणाला तीन बाजू असतात.
- त्रिकोणाला तीन शिरोबिंदू असतात.
- त्रिकोणाला तीन कोन असतात.

कृती क्रमांक 2-

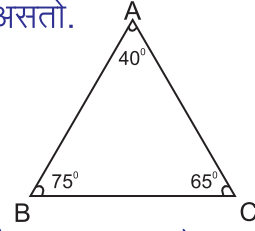
खालील तक्ता पूर्ण करा.

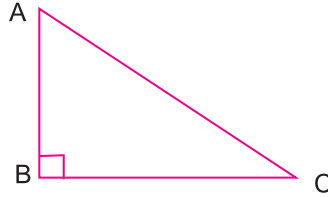
त्रिकोणाची बाजू	त्रिकोणाचे शिरोबिंदू	त्रिकोणाचे कोन	त्रिकोणाचे नाव
.....
.....
.....

त्रिकोणांचे प्रकार (कोनावरून)

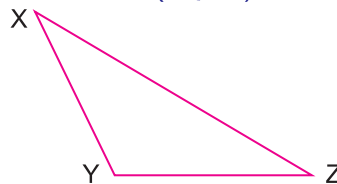
अ) **लघुकोन त्रिकोण** : ज्या त्रिकोणाचे तिन्ही कोन लघुकोन (90° पेक्षा कमी मापाचे) असतात तो 'लघुकोन त्रिकोण'. प्रत्येक समभुज त्रिकोण लघुकोन त्रिकोण असतो.

आ) **काटकोन त्रिकोण** : ज्या त्रिकोणाचा एक कोन काटकोन (90° मापाचा) असतो त्या त्रिकोणाला 'काटकोन त्रिकोण' म्हणतात. काटकोन त्रिकोणातील उरलेले दोन कोन लघुकोन असून ते परस्परांचे कोटीकोन (मापांची बेरीज 90°) असतात. काटकोन त्रिकोणात काटकोनासमोरील बाजूला 'कर्ण' म्हणतात. काटकोन त्रिकोणातील 'कर्ण' ही सर्वात जास्त लांबीची बाजू असते.

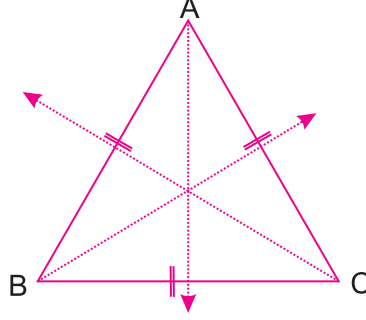

इ) **विशालकोन त्रिकोण** : ज्या त्रिकोणाच्या एका कोनाचे माप 90° पेक्षा जास्त असते. त्यास 'विशालकोन त्रिकोण' म्हणतात. त्याचे उरलेले दोन कोन लघुकोन (90° पेक्षा कमी मापाचे) असतात. विशालकोनासमोरील बाजूची लांबी सर्वात जास्त (महत्तम) असते.

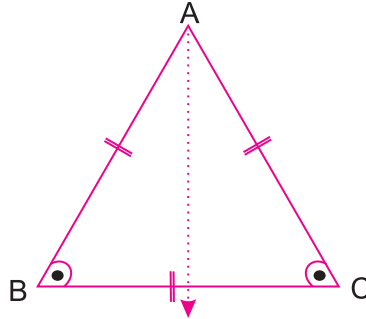

त्रिकोणांचे प्रकार (बाजूंवरून)

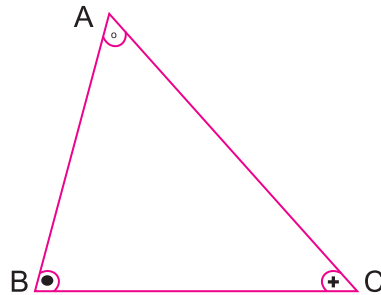
- अ) **समभुज त्रिकोण** : ज्या त्रिकोणाच्या तिन्ही बाजूंची लांबी समान असते त्या त्रिकोणास 'समभुज त्रिकोण' असे म्हणतात. समभुज त्रिकोणाच्या प्रत्येक कोनाचे माप 60° असते. समभुज त्रिकोणाला सममितीचे तीन अक्ष (Axis of symmetry) असतात. दिलेल्या आकृतीत ज्या रेषेवर घडी घातली असता होणारे आकृतीचे दोन भाग परस्परांशी तंतोतंत जुळविता येतात.

- आ) **समद्विभुज त्रिकोण** : ज्या त्रिकोणाच्या दोन बाजूंची लांबी समान असते, त्या त्रिकोणाला 'समद्विभुज त्रिकोण' असे म्हणतात. (उरलेल्या तिसऱ्या बाजूला त्रिकोणाचा 'पाया' असे म्हणतात.) समद्विभुज त्रिकोणात एकरूप बाजूंसमोरील कोन (पायालगतचे कोन) एकरूप (म्हणजे समान मापाचे) असतात. समद्विभुज त्रिकोणाला सममितीचा एकच अक्ष असतो.

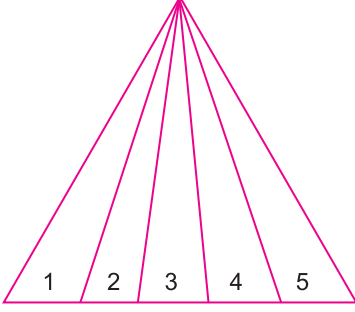
- इ) **विषमभुज त्रिकोण** : ज्या त्रिकोणाच्या तिन्ही भुजा भिन्न लांबीच्या असतात, त्या त्रिकोणाला विषमभुज त्रिकोण असे म्हणतात. (त्याच्या कोणत्याही दोन बाजू एकरूप नसतात.) तिन्ही कोन वेगवेगळ्या मापाचे असतात. विषमभुज त्रिकोणात मोठ्या कोनासमोरील बाजू मोठी (सर्वात जास्त लांबीची) आणि लहान कोनासमोरील बाजू लहान (लघुतम) असते.

कृती -

त्रिकोणाची एकूण संख्या कसे मोजायचे ?

प्रश्न : दिलेल्या आकृतीमध्ये एकूण संख्या किती ?

अ) 15 ब) 20

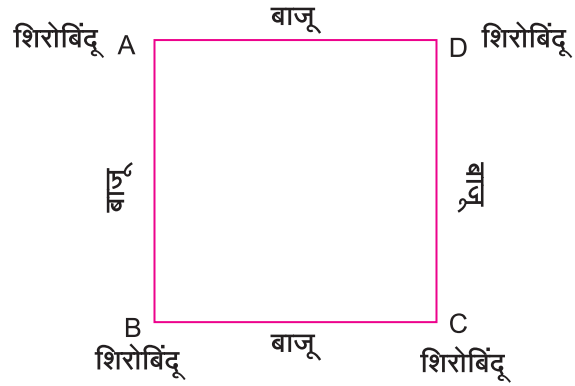
क) 10 ड) 6

दिलेल्या आकृतीमध्ये असलेल्या पूर्ण त्रिकोणांना अनुक्रमांक द्या. सर्व अनुक्रमांकाची बेरीज केल्यास एकूण त्रिकोणाची संख्या मिळेल.

त्रिकोणाची एकूण संख्या = $5 + 4 + 3 + 2 + 1 = 15$

चौरस

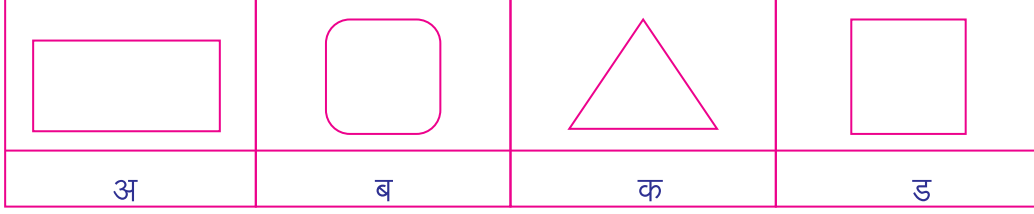
चौरसाची व्याख्या : चार नैकरेषीय बिंदू व समान लांबीच्या बाजूच्या रेषाखंडांनी जोडून तयार होणाऱ्या बंदिस्त आकृतीला चौरस असे म्हणतात.

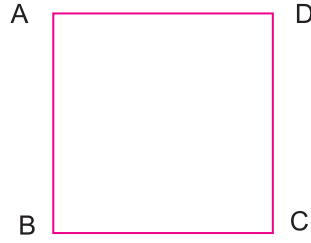
चौरसाचे गुणधर्म-

- चौरस चारही बाजूने बंदिस्त असते.
- चौरसाला चार बाजू असतात.
- चौरसाला चार शिरोबिंदू असतात.
- चौरसाला चार कोन असतात.
- चौरसाचे चारही कोन काटकोन असतात.
- चौरसाला चारही बाजूची लांबी समान असते.

खालीलपैकी चौरस कोणता ?

खालील तक्ता पूर्ण करा.

चौरसाची बाजू

.....
.....
.....

चौरसाचे शिरोबिंदू

.....
.....
.....

चौरसाचे कोन

.....
.....
.....

चौरसाचे नाव

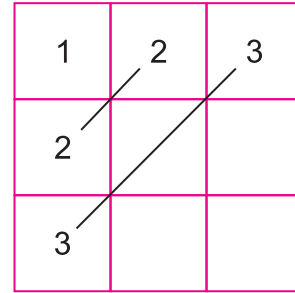
.....
.....
.....

सोबतच्या आकृतीतील चौरसांची एकूण संख्या किती ?

- 1) 14 2) 15
3) 18 4) 16

स्पष्टीकरण :

चौरसाची संख्या = $3^2 + 2^2 + 1^2$
= $9 + 4 + 1$
= 14

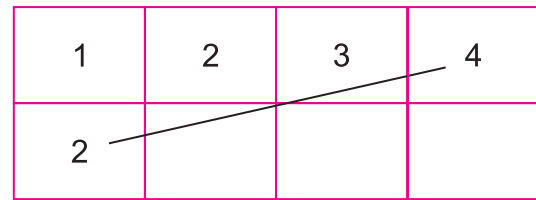
उत्तर पर्याय क्र. (1) आहे.

सोबतच्या आकृतीतील चौरसांची एकूण संख्या किती ?

- 1) 6 2) 11
3) 10 4) 8

स्पष्टीकरण :

चौरसाची संख्या = $(2 \times 4) + \text{उरलेला मोठा अंक}$
= $8 + 3$
= 11

उत्तर पर्याय क्रमांक (2) आहे.

आयात

आयाताची व्याख्या : चार नैकरेषीय बिंदू व समोरासमोरील समान लांबीच्या बाजूच्या रेषाखंडांनी जोडून तयार होणाऱ्या बंदिस्त आकृतीला आयात असे म्हणतात.

आयाताचे गुणधर्म-

आयात चारही बाजूने बंदिस्त असते.

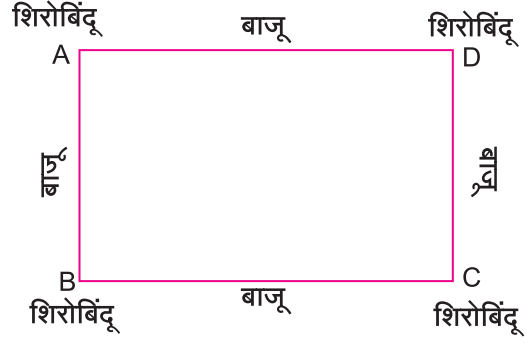
आयाताला चार बाजू असतात.

आयाताला चार शिरोबिंदू असतात.

आयाताला चार कोन असतात.

आयाताचे चारही कोन काटकोन असतात.

आयाताची समोरासमोरील बाजूची लांबीसमान असते.

खालील तक्ता पूर्ण करा.

आयाताची बाजू

आयाताचे शिरोबिंदू

आयाताचे कोन

आयाताचे नाव

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

सरावसंच - 29

- त्रिकोणाला बाजू असतात. ○○○○
1) 3 2) 2 3) 1 4) 0
- त्रिकोणाच्या शिरोबिंदूची संख्या किती ? ○○○○
1) 1 2) 2 3) 3 4) 4
- चौरसाच्या बाजूची संख्या = ○○○○
1) 2 2) 4 3) 3 4) 5

4. चौरसाला एकूण किती शिरोबिंदू असतात ? ○○○○

- 1) 1 2) 2 3) 3 4) 4

5. आयाताला एकूण किती शिरोबिंदू असतात ? ○○○○

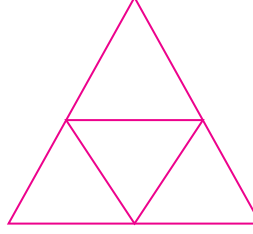
- 1) 4 2) 2 3) 3 4) 5

6. आयातच्या बाजूंची संख्या खालीलपैकी कोणती ? ○○○○

- 1) 2 2) 3 3) 5 4) 4

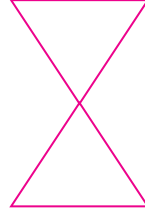
7. सोबतच्या आकृतीत किती त्रिकोण आहेत ? ○○○○

- 1) 4 2) 5
3) 6 4) 7

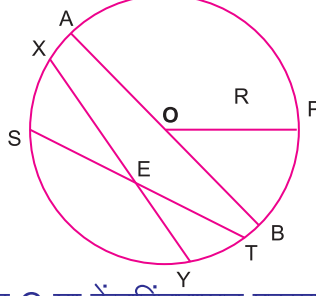
8. सोबतच्या आकृतीत त्रिकोणाच्या शिरोबिंदूची एकूण संख्या किती आहेत ? ○○○○

- 1) 4 2) 3
3) 6 4) 5

6.4 वर्तुळ

वर्तुळाची व्याख्या : एका केंद्रबिंदूपासून समान अंतरावर असणाऱ्या बिंदूंच्या संचास वर्तुळ असे म्हणतात.

आकृतीत बिंदू O हा केंद्रबिंदू आहे व O या केंद्रबिंदूपासून एकसमान अंतरावरील बिंदूंच्या संचामुळे तयार झालेल्या आकृतीस वर्तुळ असे म्हणतात. उदा., सायकलीचे चाक, मोटारीचे चाक, बांगडी, कडे इत्यादी वर्तुळकृती आकाराच्या असतात.

वर्तुळाची त्रिज्या : वर्तुळकेंद्रापासून वर्तुळावरील कोणतेही बिंदू जोडणाऱ्या रेषाखंडास त्रिज्या असे म्हणतात. आकृतीत रेषा OA ही त्रिज्या आहे. वर्तुळात असंख्य त्रिज्या काढता येतात.

वर्तुळाचा व्यास : वर्तुळाच्या केंद्रबिंदूतून जाणाऱ्या व वर्तुळावरील कोणतेही दोन बिंदू जोडणाऱ्या रेषाखंडास वर्तुळाचा व्यास असे म्हणतात. आकृतीत बिंदू A व बिंदू B यांना जोडणारा रेषाखंड O केंद्रबिंदूतून जातो. म्हणून रेषा AB हा वर्तुळाचा व्यास आहे. एका वर्तुळात असंख्य व्यास काढता येतात.

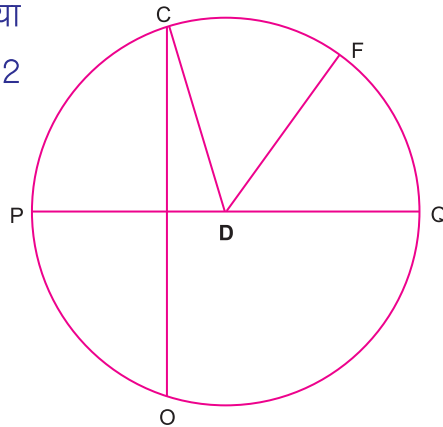
वर्तुळाची जीवा : वर्तुळावरील कोणतेही दोन बिंदू जोडणाऱ्या रेषाखंडास वर्तुळाची जीवा असे म्हणतात. आकृतीत रेषा XY, रेषा ST या वर्तुळाच्या जीवा आहेत.

त्रिज्या व व्यास यांमधील संबंध –

अ) व्यास = 2 × त्रिज्या

ब) त्रिज्या = व्यास ÷ 2

नावे द्या.

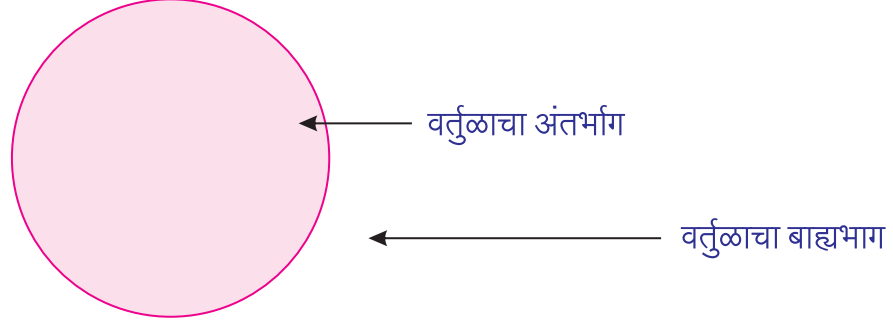
व्यास

त्रिज्या

केंद्र

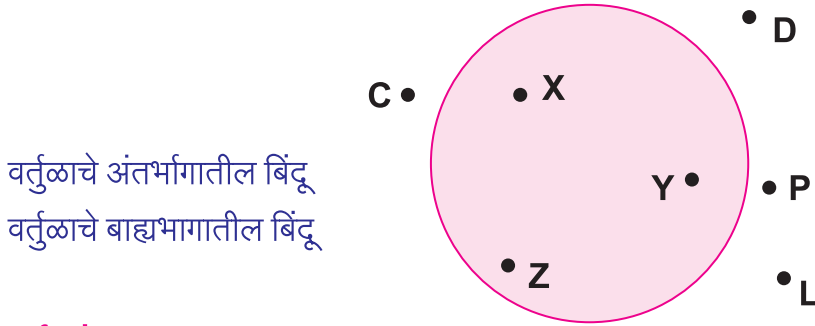
जीवा

वर्तुळाचा अंतर्भाग व बाह्यभाग -

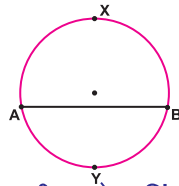
- वर्तुळाकार कडेच्या आतील भागाला वर्तुळाचा अंतर्भाग असे म्हणतात.
- वर्तुळाकार कडेच्या बाहेरील भागाला वर्तुळाचा बाह्यभाग असे म्हणतात.

वर्तुळाचे अंतर्भाग व बाह्यभागातील बिंदू कोणते ?

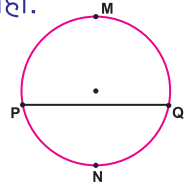
वर्तुळकंस

व्याख्या - 'वर्तुळावरील कोणत्याही दोन बिंदूंमधील वर्तुळाच्या भागास वर्तुळकंस म्हणतात.

वरील आकृतीमध्ये A व B हे वर्तुळावरील दोन बिंदू आहेत. या दोन बिंदूमुळे वर्तुळाचे दोन भाग झाले आहेत. या प्रत्येक भागाला वर्तुळकंस असे म्हणतात. बिंदू A व B मुळे होणारे दोन्ही कंस स्पष्टपणे समजण्यासाठी प्रत्येक कंसावर आणखी एक बिंदू घेतात. वरील आकृतीमध्ये कंस AYB व कंस AXB हे दोन कंस आहेत.

खालील आकृतीतील कंसाची नावे लिहा.

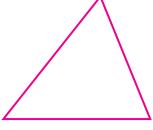

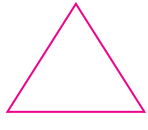

1) कंस 2) कंस

सरावसंच - 30

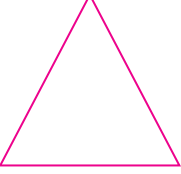
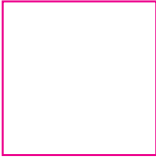

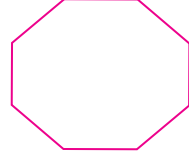
1. एका केंद्रबिंदूपासून समान अंतरावर असणाऱ्या बिंदूंच्या संचास ...असे म्हणतात. ○○○○
1) वर्तुळ 2) रेषा 3) बिंदू 4) यापैकी नाही
2. वर्तुळ केंद्रापासून वर्तुळावरील कोणतेही बिंदू जोडणाऱ्या रेषाखंडास ..असे म्हणतात. ○○○○
1) वर्तुळ 2) रेषा 3) त्रिज्या 4) यापैकी नाही
3. वर्तुळातत्रिज्या काढता येतात. ○○○○
1) एक 2) असंख्य 3) दोन 4) यापैकी नाही
4. वर्तुळाच्या केंद्रबिंदूतून जाणाऱ्या व वर्तुळावरील कोणतेही दोन बिंदू जोडणाऱ्या रेषाखंडास वर्तुळाचा असे म्हणतात. ○○○○
1) व्यास 2) रेषा 3) बिंदू 4) यापैकी नाही
5. एका वर्तुळातव्यास काढता येतात. ○○○○
1) एक 2) दोन 3) तीन 4) असंख्य
6. वर्तुळावरील कोणतेही दोन बिंदू जोडणाऱ्या रेषाखंडास वर्तुळाचीअसे म्हणतात. ○○○○
1) जीवा 2) व्यास 3) त्रिज्या 4) यापैकी नाही
7. एका वर्तुळाच्या केंद्रामधून जाणाऱ्या जीवेची लांबी 8 सेमी आहे, तर त्या वर्तुळाच्या त्रिज्येची लांबी किती ? ○○○○
1) 7 सेमी 2) 6 सेमी 3) 4 सेमी 4) 16 सेमी
8. वर्तुळावरील कोणतेही दोन बिंदू जोडणाऱ्या ○ रेषाखंडास काय म्हणतात ? ○○○○
1) परीघ 2) त्रिज्या 3) केंद्र 4) जीवा
9. वर्तुळाच्या सर्वात मोठ्या जीवेला काय म्हणतात ? ○○○○
1) कंस 2) जीवा 3) व्यास 4) परीघ

6.5 परिमिती (त्रिकोण, आयात, चौरस व बहुभुजाकृती)

बंदिस्त आकृती कोणत्या ते ओळखा.

				
A	B	C	D	E

परिमिती : बंदिस्त आकृतीच्या सर्व बाजूंच्या लांबीची बेरीज म्हणजे त्या आकृतीची परिमिती होय.

			
बंदिस्त आकृती	बंदिस्त आकृती	बंदिस्त आकृती	बंदिस्त आकृती
तीन बाजू	चार बाजू	चार बाजू	आठ बाजू
त्रिकोण	चौरस	आयात	बहुभुजाकृती

त्रिकोणाची परिमिती = त्रिकोणाच्या तिन्ही बाजूंच्या लांबीची बेरीज

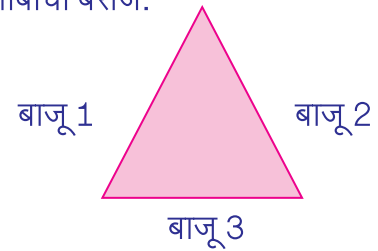
आयाताची परिमिती = $2 \times$ लांबी + $2 \times$ रुंदी

चौरसाची परिमिती = $4 \times$ बाजू

बहुभुजाकृतीची परिमिती = बहुभुजाकृतीच्या सर्व बाजूंच्या लांबीची बेरीज.

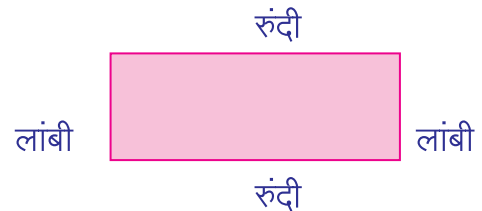
1) त्रिकोण :

त्रिकोणाची परिमिती = त्रिकोणाच्या तिन्ही
बाजूंच्या लांबीची बेरीज

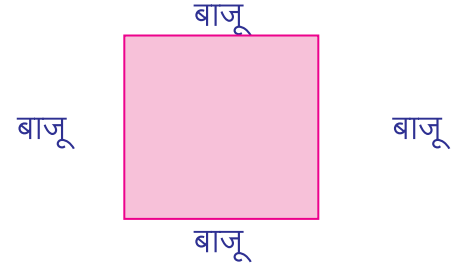

त्रिकोणाची परिमिती = बाजू 1 + बाजू 2 + बाजू 3

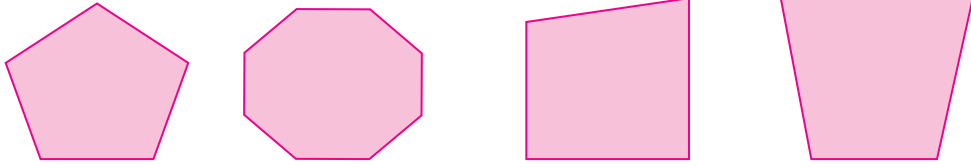
2) आयाताची परिमिती = $2 \times$ लांबी + $2 \times$ रुंदी

3) चौरसाची परिमिती = $4 \times$ बाजू

4) बहुभुजाकृतीची परिमिती = बहुभुजाकृतीच्या सर्व बाजूंच्या लांबीची बेरीज.

सरावसंच - 31

- बंदिस्त आकृतीच्या सर्व बाजूंच्या लांबीची बेरीज म्हणजे त्या आकृतीची होय. ○○○○
1) परिमिती 2) आकृती 3) चौकोन 4) त्रिकोण
- आयाताची परिमिती = ○○○○
1) लांबी + रुंदी 2) $2 \times$ लांबी + रुंदी
3) लांबी + $2 \times$ रुंदी 4) $2 \times$ लांबी + $2 \times$ रुंदी
- चौरसाची परिमिती = ○○○○
1) $4 \times$ बाजू 2) $3 \times$ बाजू 3) $2 \times$ बाजू 4) $1 \times$ बाजू
- एका त्रिकोनाला बाजू 5 सेमी, 6 सेमी व 7 सेमी आहेत; त्याची परिमिती किती ? ○○○○
1) 18 सेमी 2) 13 सेमी 3) 11 सेमी 4) 12 सेमी
- 6 सेमी बाजू असलेल्या चौरसाची परिमिती किती ? ○○○○
1) 6 सेमी 2) 12 सेमी 3) 24 सेमी 4) 20 सेमी
- लांबी 12 सेमी व रुंदी 8 सेमी असलेल्या आयाताची परिमिती किती ? ○○○○
1) 40 सेमी 2) 30 सेमी 3) 20 सेमी 4) 96 सेमी
- 10 सेमी बाजू असलेल्या चौरसाची परिमिती किती ? ○○○○
1) 40 सेमी 2) 50 सेमी 3) 60 सेमी 4) 70 सेमी

6.6 क्षेत्रफळ : आयात व चौरस

क्षेत्रफळ :

सायना : माझ्याकडे असणारी चिकी जास्त आहे.

विराट : माझी चिकी तुझ्या चिकीपेक्षा जास्त आहे.

सुमाताई : थांबा, भांडण करू नका. सायना तुझ्याकडील चिकीच्या वड्या मोज पाहू.

सायना : माझ्याकडील चिकीच्या वड्या 16 आहेत.

सुमाताई : आता विराट तुझ्याकडील चिकीच्या वड्या मोज पाहू.

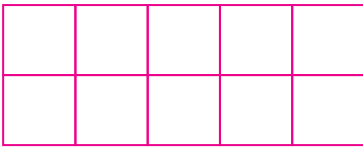
विराट : माझ्याकडेपण चिकीच्या वड्या 16 च आहेत.

सुमाताई : आता सांगा, कोणाला जास्त चिकी मिळाली ?

सायना : आम्ही उगीचच भांडत होतो ताई. दोघांनाही सारखीच चिकी मिळाली आहे.

सुमाताई : बरोबर आहे, पण मी हे तुम्हाला आणखी नीट समजावून देते. दोघांच्या चिकीच्या वड्यांची जाडी सारखीच आहे, म्हणून त्याचे पृष्ठभाग मोजू. प्रत्येकाच्या चिकीवर सारख्याच मापाचे 16 चौकोन आहेत, म्हणून दोघांना मिळालेली चिकी सारखीच आहे.

पृष्ठभागावरील आकृतीने व्यापलेल्या जागेचे मापन म्हणजे त्या आकृतीचे क्षेत्रफळ होय.

एखाद्या आकृतीचे सर्वानी केलेले मापन सारखेच यावे, म्हणून '1 सेमी बाजू असलेला चौरस' हे क्षेत्रफळाच्या मापनासाठी प्रमाणित एकक वापरतात. आकृतीचे क्षेत्रफळ चौरस सेंटिमिटर (चौसेमी) या एककात सांगतात.

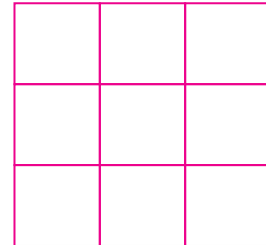
या आयाताकृती कागदाचे क्षेत्रफळ काढण्यासाठी त्यावरील 1 सेमी बाजू असलेल्या चौरसांची संख्या मोजू. कागदावर अशा चौरसांची संख्या 10 आहे, म्हणून या कागदाचे क्षेत्रफळ 10 चौरस सेमी आहे.

बाजूच्या आकृतीचे क्षेत्रफळ काढण्यासाठी त्यावरील

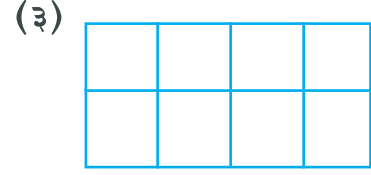
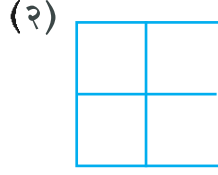
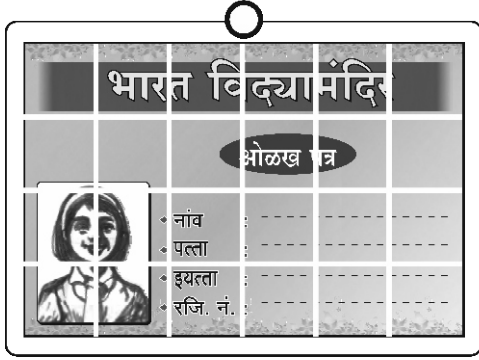
एक सेमी बाजू असलेले चौरस मोजू

आकृतीचे क्षेत्रफळ = चौरसांची संख्या = 9,

म्हणून आकृतीचे क्षेत्रफळ = 9 चौसेमी

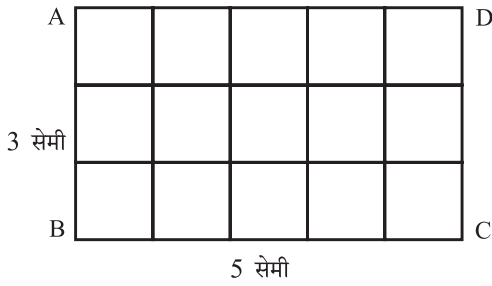

1) खालील आकृत्यांचे क्षेत्रफळ काढा. (सर्व चौरस हे 1 चौरस सेमीचे आहेत.)

--	--	--	--

आयाताच्या क्षेत्रफळाचे सूत्र :

1) शेजारील आकृतीत ABCD आयताच्या प्रत्येक बाजूवर 1 सेमी अंतरावर खुणा केल्या. समोरासमोरील बाजूंवरील खुणा आकृतीत दाखवल्याप्रमाणे जोडल्या. तयार झालेल्या प्रत्येक चौरसाच्या बाजूंची लांबी 1 सेमी आहे. म्हणून तयार झालेल्या प्रत्येक चौरसाचे क्षेत्रफळ 1 चौसेमी आहे.

ABCD आयतात , प्रत्येक ओळीत 5 चौरस अशा 3 ओळी तयार झाल्या आहेत.

यावरून ABCD आयतात तयार झालेल्या चौरसांची संख्या $3 \times 5 = 15$ म्हणून ABCD आयताचे क्षेत्रफळ 15 चौसेमी होईल.

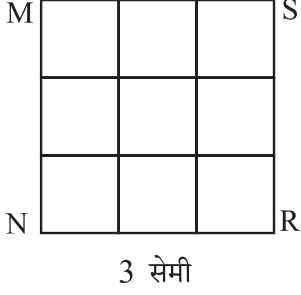
येथे आयताची लांबी 5 सेमी व रुंदी 3 सेमी. 5 आणि 3 चा गुणाकार 15 आहे हे लक्षात घ्या.

(2) बाजूंची लांबी 4 सेमी आणि 2 सेमी असलेल्या शेजारील आयतामध्ये वरीलप्रमाणेच 1 चौसेमी क्षेत्रफळ असणारे चौरस काढा. चौरसाची संख्या मोजा. येथेही आयताच्या लांबी व रुंदी यांच्या गुणाकाराएवढे चौरस तयार होतात. हे लक्षात घ्या.

यावरून आयताचे क्षेत्रफळ = लांबी \times रुंदी

चौरसाच्या क्षेत्रफळाचे सूत्र :

- 1) शेजारची चौरसाची आकृती पाहा. चौरसाची बाजू 3 सेमी आहे. या चौरसामध्ये 1 चौसेमी क्षेत्रफळ असणारे 9 चौरस तयार झाले आहेत. म्हणजे या चौरसाचे क्षेत्रफळ 9 चौसेमी आहे.
येथे प्रत्येक ओळीत 3 याप्रमाणे 3 ओळीत $3 \times 3 = 9$ चौरस आहेत.
चौरसाच्या प्रत्येक बाजूची लांबी 3 सेमी आहे.
दोन बाजूंच्या लांबीचा गुणाकार $3 \times 3 = 9$ येतो.

- 2) 5 सेमी बाजू असलेल्या चौरसाचे क्षेत्रफळ या पद्धतीने मोजून पाहा. ते 25 चौसेमी येईल.
 $5 \times 5 = 25$ हे लक्षात घ्या.

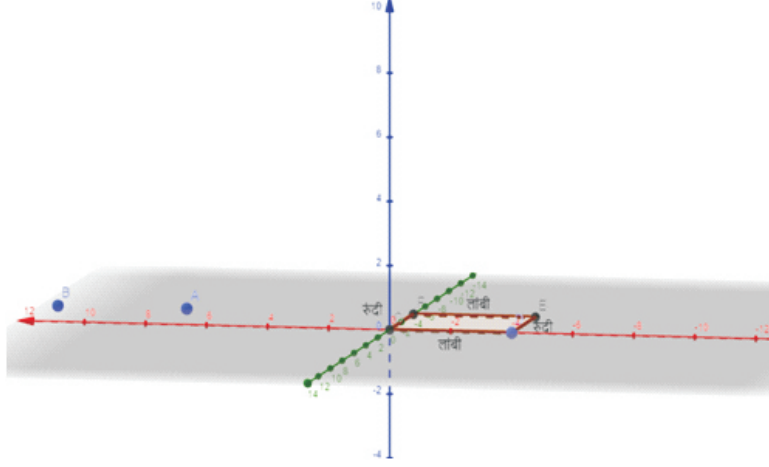
यावरून $\text{चौरसाचे क्षेत्रफळ} = \text{बाजूची लांबी} \times \text{बाजूची लांबी}$

सरावसंच - 32

- 1) पृष्ठभागावरील आकृतीने व्यापलेल्या जागेचे मापन म्हणजे होय.
अ) क्षेत्रफळ ब) परिमिती क) कुरुक्षेत्र 4) क्षेत्रक्षण
- 2) क्षेत्रफळाच्या मापणासाठी प्रमाणित वापरतात.
अ) एक ब) एकक क) दोन ड) दशक
- 3) आयाताचे क्षेत्रफळ =
अ) लांबी \times रुंदी ब) बाजू \times बाजू क) लांबी \times बाजू ड) लांबी \times रुंदी
- 4) चौरसाचे क्षेत्रफळ =
अ) $2(\text{लांबी} + \text{रुंदी})$ ब) बाजू \times बाजू क) $2\text{लांबी} \times 2\text{बाजू}$ ड) $2\text{लांबी} + 2\text{रुंदी}$
- 5) एका आयाताची लांबी 6 सेमी व रुंदी 3 सेमी आहे. तर त्या आयाताचे क्षेत्रफळ किती ?
अ) 16 चौसेमी ब) 17 चौसेमी क) 18 चौसेमी ड) 19 चौसेमी
- 6) एका आयाताची लांबी 10 सेमी व रुंदी 5 सेमी आहे. तर त्या आयाताचे क्षेत्रफळ किती ?
अ) 30 चौसेमी ब) 50 चौसेमी क) 40 चौसेमी ड) 60 चौसेमी
- 7) एका चौरसाची बाजू 5 सेमी आहे. तर त्याचे क्षेत्रफळ किती ?
अ) 10 चौसेमी ब) 15 चौसेमी क) 20 चौसेमी ड) 25 चौसेमी
- 8) चौरसाची बाजू 10 सेमी आहे. तर त्याचे क्षेत्रफळ किती ?
अ) 100 सेमी ब) 100 चौमी क) 100 चौसेमी ड) यापैकी नाही

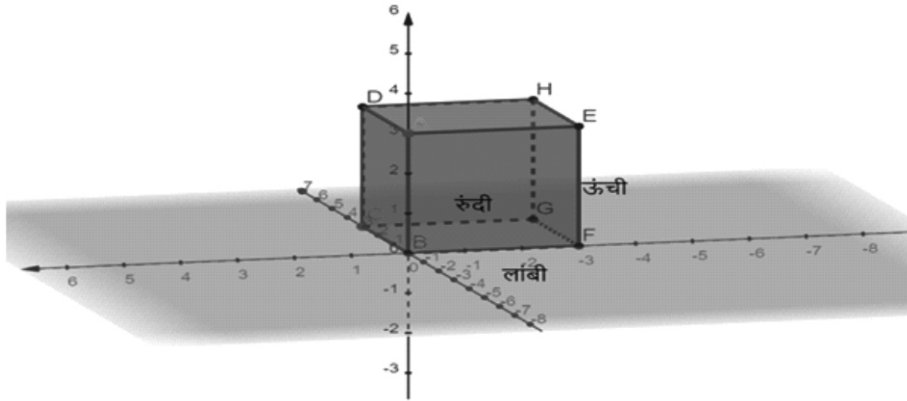
6.7 त्रिमिती वस्तू व घडणी

द्विमितीय वस्तु : ज्या वस्तूंना फक्त लांबी व रुंदी असते, पण उंची नसते; अशा वस्तूंना द्विमितीय वस्तु असे म्हणतात

वरील चित्रामध्ये आयाताला लांबी व रुंदी आहे; पण उंची नाही आहे. यामुळे आयात हे द्विमितीय आकार आहे.

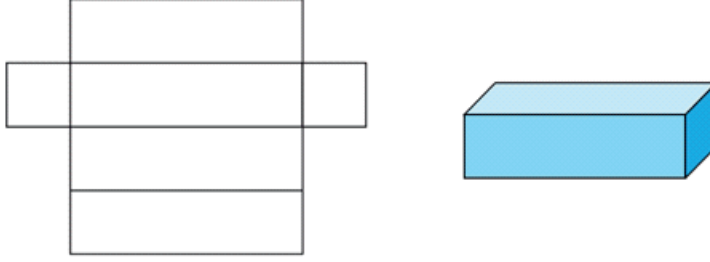
त्रिमितीय वस्तु : ज्या वस्तूंना लांबी, रुंदी व उंची असते त्या वस्तूंना त्रिमितीय वस्तु असे म्हणतात.
उदाहरण- पुस्तक, कपाट, डस्टर

वरील चित्रामध्ये ठोकळ्याला लांबी, रुंदी व उंची आहे; यामुळे हे त्रिमितीय आकार आहे.

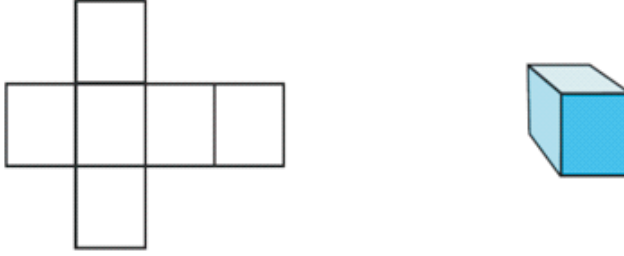
घडणी : द्विमितीय आकार घेऊन त्यावरील घड्यांवर दुमडला असता, त्रिमितीय आकार मिळतो, त्या द्विमितीय आकारास मिळालेल्या त्रिमितीय आकाराची घडण असे म्हणतात. त्रिमितीय आकाराचे द्विमितीय रेखाटन म्हणजे घडण होय.

उदा - 1

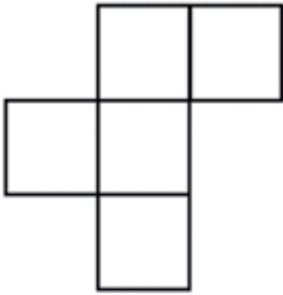
दिलेल्या पुढ्यांच्या आराखड्यातील रेषांवर घड्या घालून आपल्याला त्रिमितीय आकाराची वस्तु(खोके) मिळते. या आकाराला सर्व पृष्ठे आयाताकार असतात. अशा आकाराला इष्टीकाचीती म्हणतात.

उदा - 2

दिलेल्या पुढ्यांच्या आराखड्यातील रेषांवर घड्या घालून आपल्याला त्रिमितीय आकाराची वस्तु(खोके) मिळते. या आकाराला सर्व पृष्ठे चौरसाकार असतात. अशा आकाराला घन म्हणतात.

उदा - 3

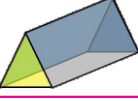
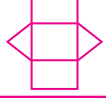

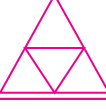

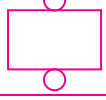

शेजारील आकृतीत सारख्या आकाराचे पाच चौरस, त्यांच्या कडा एकमेकांना जोडून ठेवले आहेत.

पाच चौरसांच्या अशा जोडणीला 'पाच चौरसांची घडण' किंवा 'पेंटोमिनो' म्हणतात.

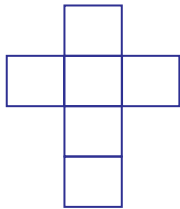
पाच चौरसांची अशी घडण कडांवर दुमडून उघडा डबा तयार करता येतो.

इतर आकार-

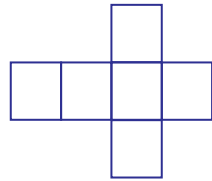
पिरॅमिड		
त्रिकोणी प्रिझम		
पिरॅमिड		
शंकू		
सिलेंडर		
षटकोनी प्रिझम		
षटकोनी पिरॅमिड		

सरावसंच - 33

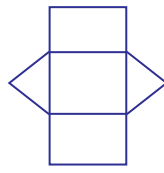
- ज्या वस्तूंना फक्त लांबी व रुंदी असते, पण ऊंची नसते; अशा वस्तूंनावस्तु असे म्हणतात. ○○○○
 1) द्विमितीय 2) त्रिमितीय 3) चारमिती 4) यापैकी नाही.
- ज्या वस्तूंना लांबी, रुंदी व ऊंची असते त्या वस्तूंनावस्तु असे म्हणतात. ○○○○
 1) त्रिमितीय 2) द्विमितीय 3) चारमिती 4) यापैकी नाही.
- त्रिमितीय आकाराचे द्विमितीय रेखाटन म्हणजे होय. ○○○○
 1) वळण 2) घडण 3) चित्र 4) घन
- पुढीलपैकी कोणती घडण इष्टीकचीती नाही ? ○○○○

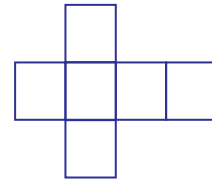
1

2

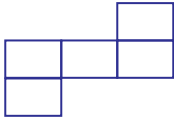
3

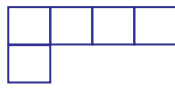
4

5. पुढीलपैकी कोणती घडण पेंटोमिनो नाही ?

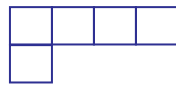
○○○○

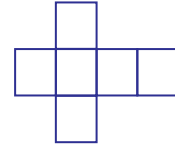
1)

2)

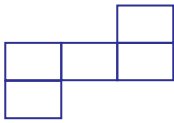
3)

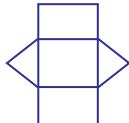
4)

6. खालीलपैकी कोणत्या घडणीपासून उघडा डबा तयार करता येईल ?

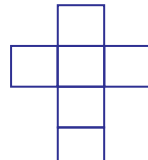
○○○○

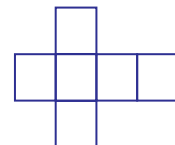
1)

2)

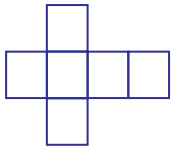
3)

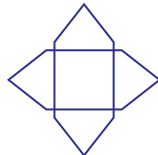
4)

7. खालीलपैकी कोणत्या घडणीपासून पिरॅमिड तयार करता येईल ?

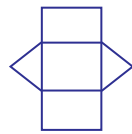
○○○○

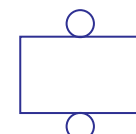
1)

2)

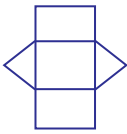
3)

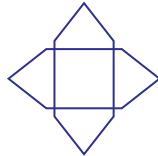
4)

8. खालीलपैकी कोणत्या घडणीपासून त्रिकोणी प्रिझम तयार करता येईल ?

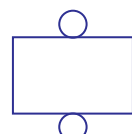
○○○○

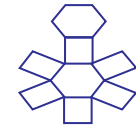
1)

2)

3)

4)

9. पाच चौरसाची घडण म्हणजे होय.

○○○○

1) पेंटोमिनो

2) हेक्सामिनो

3) ट्रायमिनो

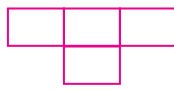
4) यापैकी नाही

10. ही रचना उघडून पाहिली असता कशी दिसेल ?

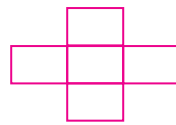
○○○○

1)

2)

3)

4)

6.8 आकृतीबंध

आकृतीबंध - वेगवेगळे आकार, आकृत्या, संख्या यांनी विशिष्ट क्रमाने पुनरावृत्ती होते व त्यातून आकृतीबंध तयार होते.

अक्षरामधील आकृतीबंध

अक्षरांच्या क्रमामध्ये कोणते आकृतीबंध आहेत ते लक्षात घ्या.

A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

वरील आकृतीबंधामध्ये ABAB आकृतीबंध तयार होते.

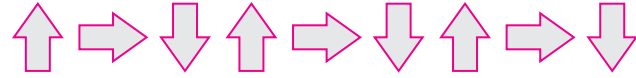
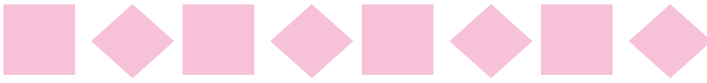
अक्षरांच्या क्रमामध्ये कोणते आकृतीबंध आहेत ते लक्षात घ्या.

A	A	B	A	A	B	A	A	B	A	A	B
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

वरील आकृतीबंधामध्ये AAB AAB आकृतीबंध तयार होते.

आकृतीमधील आकृतीबंध

खालील आकृतीबंध पाहा. त्यामध्ये कोणता आकृतीबंध आहेत ते चौकटीत लिहा.

संख्येमधील आकृतीबंध

पुढील संख्यामालिका पाहा.

उदाहरण : 5, 10, 15, 20, 25, 30

वरील संख्येमधील आकृतीबंध मालिकेमध्ये एखाद्या संख्येत 5 मिळवल्यास पुढील संख्या मिळते.

उदाहरण : 90, 80, 70, 60, 50.

वरील संख्येमधील आकृतीबंध मालिकेमध्ये एखाद्या संख्येत 10 वजा केल्यास पुढील संख्या मिळते.

सरावसंच - 34

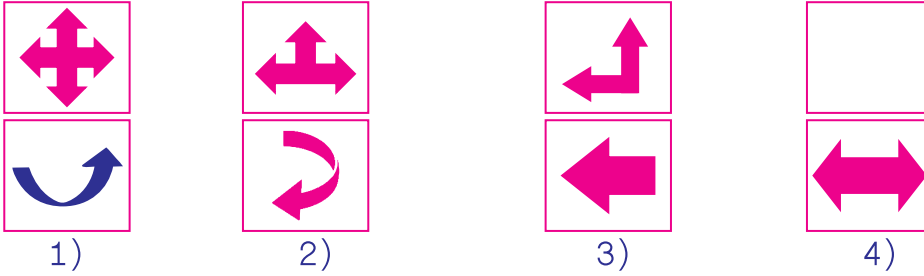
खाली दिलेला आकृतिबंध पूर्ण करा.

*	**	***	****	*****	*****	
A	B	S	A	B	S	
AA	BB	CC	AA	BB	CC	

पुढील आकृतीबंध पाहून रिकाम्या जागी येणारा आकृतीबंध शोधा.

1. @ # \$, \$# @, @#\$
- 1) \$#@ 2) #@\$ 3) @\$# 4) यापैकी नाही

2. पुढीलपैकी कोणती आकृती प्रश्नचिन्हाच्या जागी येईल ?

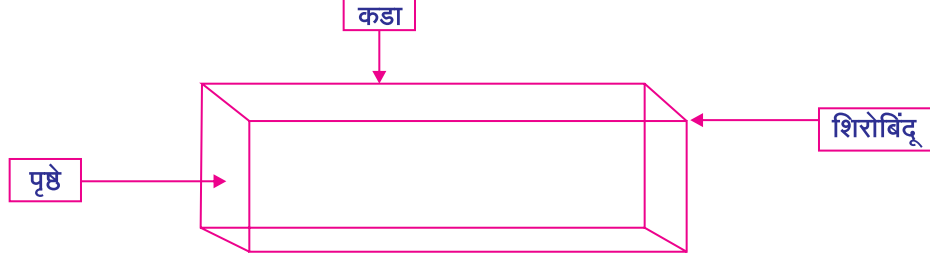

दिलेल्या आकृतिबंधात रिकाम्या जागी कोणती संख्या येईल ?

3. 3, 6, 9, 12,
- 1) 13 2) 14 3) 15 4) 16
4. 88, 77, 66, 55,
- 1) 11 2) 22 3) 33 4) 44
5. 4, 9, 14, 19,
- 1) 24 2) 25 3) 26 4) 27

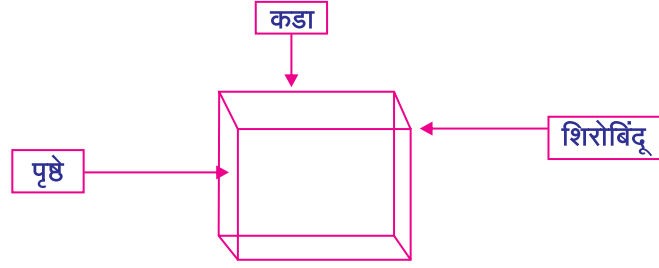
6.9 इष्टिकाचीती व घन (कडा, शिरोबिंदू व पृष्ठे)

इष्टिकाचीती

इष्टिकाचीतीला कडा- 12, शिरोबिंदू-8 व पृष्ठे- 6 असतात.

घन

घनाला कडा - 12, शिरोबिंदू - 8 व पृष्ठे - 6 असतात.

सरावसंच - 35

- इष्टिकाचीतीच्या शिरोबिंदूची एकूण संख्या कोणती ?
1) 2 2) 4 3) 6 4) 8
- इष्टिकाचीतीला एकूण पृष्ठे असतात ?
1) 3 2) 6 3) 9 4) 12
- इष्टिकाचीतीच्या कडांची संख्या ओळखा ?
1) 3 2) 7 3) 10 4) 12
- समान माप असलेल्या दोन घनाकृती लाकडी ठोकळे परस्परांवर एका पृष्ठभागावर जोडून एक नवीन लाकडी ठोकळा तयार केला ; तर त्याचा आकार कोणता ?
1) चौरसाकृती 2) घनाकृती 3) इष्टिकाचीती 4) शंकू
- घनाला शिरोबिंदूची एकूण संख्या कोणती ?
1) 2 2) 4 3) 6 4) 8
- घनाला एकूण पृष्ठे असतात ?
1) 3 2) 6 3) 9 4) 12

घटक 7 : चित्रालेख

7.1 चित्ररूप माहितीचे संकलन

व्यवहारात एखाद्या बाबीसंबंधी संख्याच्या रूपात माहिती गोळा केली जाते. ही माहिती चित्ररूपात दाखवली, तर ती सहज समजते. तुलना करणे सोपे जाते. आशा प्रकारे दाखवलेल्या चित्ररूप माहितीला चित्रालेख असे म्हणतात.

सरावसंच - 36

प्रश्न 1 : दिलेली चित्ररूप माहिती अभ्यासून त्याखालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

खेळ	खेळ खेळणारे विद्यार्थी
	
	
	
	

- कोणता खेळ खेळणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या सर्वात कमी आहे ?
1) लेझिम 2) क्रिकेट 3) टेबल टेनिस 4) हॉकी
- कोणता खेळ खेळणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या सर्वात जास्त आहे ?
1) लेझिम 2) क्रिकेट 3) टेबल टेनिस 4) हॉकी
- टेबल टेनिस खेळणाऱ्यांपेक्षा हॉकी खेळणाऱ्यांची संख्या कितीने जास्त आहे ?
1) 7 2) 3 3) 1 4) 5
- क्रिकेट खेळणाऱ्यांपेक्षा लेझिम खेळणाऱ्यांची संख्या कितीने कमी आहे ?
1) 4 2) 5 3) 7 4) 9

प्रश्न 2 : दिलेली चित्ररूप माहिती अभ्यासून त्याखालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

पाळीव प्राणी	प्राणी पाळणाऱ्यांची संख्या
	
	
	
	

1. किती व्यक्ति मेंढया पाळतात ? ○○○○

1) 4 2) 5 3) 7 4) 8
2. कोणता प्राणी पाळणाऱ्यांची संख्या सर्वात जास्त आहे ? ○○○○

1) मांजर 2) म्हशी 3) शेळ्या 4) मेंढया
3. कोणता प्राणी पाळणाऱ्यांची संख्या सर्वात कमी आहे ? ○○○○

1) मांजर 2) म्हशी 3) शेळ्या 4) मेंढया
4. शेळ्या पाळणाऱ्यांपेक्षा म्हशी पाळणाऱ्यांची संख्या कितीने जास्त आहे ? ○○○○

1) 4 2) 3 3) 2 4) 1

विभाग II : गणित : उत्तरसूची

घटक 1 : संख्याज्ञान

1.1 आंतरराष्ट्रीय संख्याचिन्हे

सरावसंच - 1

प्रश्न 1 : 1. ○○○● 2. ○●○○ 3. ○●○○ 4. ●○○○ 5. ●○○○

प्रश्न 2 : 1. ○○●○ 2. ○○○● 3. ○○●○ 4. ●○○○

प्रश्न 3 : 1. ●○○○ 2. ○○○● 3. ○●○○

1.2 सहा अंकापर्यंत संख्यांचे वाचन व लेखन

सरावसंच - 2

प्रश्न 1 : 1. ○●○○ 2. ○○○● 3. ○●○○ 4. ○○●○

प्रश्न 2 : 1. ○●○○ 2. ○●○○ 3. ○○○● 4. ○●○○

प्रश्न 3 : 1. ○●○○ प्रश्न 4. ○●○○

1.3 अंकांची दर्शनी व स्थानिक किंमत

सरावसंच - 3

प्रश्न 1 : 1.○○●○ 2. ○○●○ 3. ●○○○ 4. ○○○● 5. ○○●○

6. ○○●○

1.4 संख्येची विस्तारित मांडणी

सरावसंच - 4

प्रश्न 1 : 1. ○○●○ 2. ○○●○ 3. ●○○○ 4. ○○○●

1.5 मोठ्यात मोठी व लहानात लहान संख्या तयार करणे.

सरावसंच - 5

प्रश्न 1 : 1. ○○●○ 2. ○○○● 3. ●○○○ 4. ○○●○ 5. ○●○○

: 6. ○●○○ 7. ○○○● 8. ○○○● 9. ○○●○

1.6 संख्यांचा चढता व उतरता क्रम

सरावसंच - 6

प्रश्न 1 : 1. ○○○● 2. ○○○● 3. ○●○○ 4. ○○●○ 5. ○○●○

6. ○○○● 7. ○○●○ 8. ○●○○

1.7 - 1 ते 100 या संख्यांवर आधारित प्रश्न

सरावसंच - 7

प्रश्न 1 : 1. ○●○○ 2. ○○●○ 3. ●○○○ 4. ●○○○ 5. ○●○○

: 6. ○○○● 7. ●○○○

1.8 सम आणि विषय संख्या

सरावसंच - 8

- प्रश्न 1 : 1. ○●○○○ 2. ○○●○ 3. ○○●○ 4. ○●○○○ 5. ●○○○
: 6. ○○○●

1.9 मूल संख्या, संयुक्त संख्या

1.10 रोमनसंख्या ओळख

सरावसंच - 9

- प्रश्न 1 : 1. ●○○○○ 2. ○○○● 3. ○●○○○ 4. ○○●○ 5. ○○●○
6. ○○●○ 7. ○○●○ 8. ●○○○○ 9. ○○●○ 10. ●○○○○

घटक 2 : संख्यांवरील क्रिया

2.1 बेरीज : बिनहातच्याची व हातच्याची

सरावसंच - 10

- प्रश्न 1 : 1. ●○○○○ 2. ○●○○○ 3. ○○●○ 4. ●○○○○ 5. ●○○○○
: 6. ○○●○ 7. ○●○○○

2.2 वजाबाकी : बिनहातच्याची व हातच्याची

सरावसंच - 11

- प्रश्न 1 : 1. ●○○○○ 2. ●○○○○ 3. ○●○○○ 4. ●○○○○ 5. ○●○○○
6. ●○○○○ 7. ○●○○○

2.3 गुणाकार : चार अंकी संख्याला तीन अंकी संख्येने गुणने

सरावसंच - 12

1. ○○●○ 2. ○●○○ 3. ○●○○ 4. ○○○● 5. ○●○○
: 6. ○○○●

2.4 भागाकार - भाज्य : चार अंकी संख्यांपर्यंत, भाजक - दोन अंती संख्यांपर्यंत

सरावसंच - 13

1. ○○○● 2. ○○●○ 3. ○○○● 4. ○●○○○ 5. ○○○●
: 6. ○●○○○ 7. ○●○○○ 8. ○●○○○ 9. ●○○○○ 10. ●○○○○

2.5 पदावली व अक्षरांचा वापर

सरावसंच - 14

- प्रश्न 1 : 1. ○●○○○ 2. ○○○● 3. ○●○○○ 4. ○○●○ 5. ○○○●
6. ○○●○ 7. ○○●○ 8. ●○○○○ 9. ○○●○ 10. ○○●○

2.6 विभाज्यतेच्या कसोट्या

सरावसंच - 15

- प्रश्न 1 : 1. ○●○○ 2. ●○○○ 3. ●○○○ 4. ○●○○ 5. ○○●○
6. ○●○○ 7. ○○○● 8. ○●○○ 9. ○○○●

घटक 3 : अपूर्णाक

सरावसंच - 16

- प्रश्न 1 : 1. ○●○○ 2. ○○○● 3. ○●○○ 4. ○○●○ 5. ○○●○
6. ○○●○ 7. ○●○○

3.5 : अपूर्णाक रूपांतर

सरावसंच - 17

1. ○●○○ 2. ○○●○ 3. ○●○○ 4. ○○●○ 5. ○○○●
6. ○○●○ 7. ○○●○ 8. ●○○○ 9. ○●○○ 10. ○○○●

3.6 : दशांश अपूर्णाक ओळख

सरावसंच - 18

1. ○○●○ 2. ○○●○ 3. ○○●○ 4. ●○○○ 5. ○○●○
6. ○○●○ 7. ○○●○ 8. ●○○○ 9. ○○○● 10. ○○●○

घटक 4 : मापन दशमान परिमाणे

4.1 लांबी, वस्तुमान, धारकता

सरावसंच - 19

1. ○●○○ 2. ○○●○ 3. ●○○○ 4. ○○○● 5. ○○●○
6. ○○●○ 7. ○○●○ 8. ○○●○ 9. ○●○○ 10. ○○●○
11. ○●○○ 12. ●○○○ 13. ○○○● 14. ●○○○

4.2 कालमापन

सरावसंच - 20

1. ○●○○ 2. ○●○○ 3. ○○○● 4. ○●○○

4.3 दिनदर्शिका

सरावसंच - 21

1. ○●○○ 2. ●○○○ 3. ○●○○ 4. ●○○○

4.4 नाणी व नोटा

सरावसंच - 22

1. ○○●○ 2. ●○○○ 3. ○○●○ 4. ○○○● 5. ○○●○

4.5 कागदमापन

सरावसंच - 23

1. ○○○● 2. ○●○○ 3. ●○○○ 4. ○○●○ 5. ○○○●

घटक 5 : 5.1 नफा व तोटा

सरावसंच - 24

- प्रश्न 1) 1. ●○○○ 2. ○●○○ 3. ○●○○ 4. ○●○○ 5. ●○○○
प्रश्न 2) 1. ○●○○ 2. ○○●○

5.2 शेकडेवारी

सरावसंच - 25

1. ●○○○ 2. ○○○● 3. ○○●○ 4. ●○○○ 5. ○○●○
6. ●○○○

5.3 सरळव्याज

सरावसंच - 26

1. ○○●○ 2. ○●○○ 3. ○○●○ 4. ○○●○ 5. ●○○○
6. ●○○○ 7. ●○○○ 8. ●○○○ 9. ○●○○

घटक 6 : भूमिती - 6.1 कोन व त्यांचे प्रकार

सरावसंच - 27

1. ●○○○ 2. ○○●○ 3. ○○○● 4. ○●○○ 5. ●○○○
6. ○○●○ 7. ○○●○

6.2 समांतर व लंब रेषा

सरावसंच - 28

1. ○○●○ 2. ○○○● 3. ○○●○ 4. ●○○○ 5. ○○●○
6. ○●○○ 7. ●○○○ 8. ○●○○ 9. ○○●○ 10. ●○○○

6.3 त्रिकोण, चौरस बाजू, शिरोबिंदू

सरावसंच - 29

1. ●○○○ 2. ○○●○ 3. ○●○○ 4. ○○○● 5. ●○○○
6. ○○○● 7. ○●○○ 8. ○○●○

6.4 वर्तुळे

सरावसंच - 30

1. ●○○○ 2. ○○●○ 3. ○●○○ 4. ●○○○ 5. ○○○●
6. ●○○○ 7. ○○●○ 8. ○○○● 9. ○○●○

6.5 परिमिती (त्रिकोण, आयत, चौरस व बहुभुजाकृती)

सरावसंच - 31

1. ●○○○ 2. ○○○● 3. ●○○○ 4. ●○○○ 5. ○○●○
6. ●○○○ 7. ●○○○

6.6 क्षेत्रफळ : आयत व चौरस

सरावसंच - 32

1. ●○○○ 2. ○●○○ 3. ●○○○ 4. ○●○○ 5. ○○●○
6. ○●○○ 7. ○○○● 8. ○○●○

6.7 त्रिमिती वस्तू व घडवी

सरावसंच - 33

1. ●○○○ 2. ●○○○ 3. ○●○○ 4. ○○●○ 5. ○○○●
6. ●○○○ 7. ○●○○ 8. ●○○○ 9. ●○○○ 10. ○○○●

6.8 आकृतीबंध

सरावसंच - 34

1. ●○○○ 2. ○○●○ 3. ○○●○ 4. ○○○● 5. ●○○○

6.9 इष्टिकाचिती व घन, कडा, शिरोबिंदू, वर्तुळ

सरावसंच - 35

1. ○○○● 2. ○●○○ 3. ○○○● 4. ○○●○ 5. ○○○●
6. ○●○○

घटक 7 : चित्रालेख चित्रमय माहिती संकलन

सरावसंच - 36

- प्रश्न 1) 1. ○○●○ 2. ○●○○ 3. ○●○○ 4. ●○○○
प्रश्न 2) 1. ○●○○ 2. ○●○○ 3. ●○○○ 4. ○○○●

शिक्षण विभाग (प्राथमिक) जिल्हा परिषद अहमदनगर

नवोदय व पूर्व उच्च प्राथमिक शिष्यवृत्ती पूर्वतयारी परीक्षा (इ. 4 थी)

नमुना प्रश्नपत्रिका क्र. 1

पेपर क्र. 1

विषय : प्रथम भाषा (मराठी) व गणित

एकूण गुण : 150

- : सूचना :-

- 1) प्रश्नपत्रिकेतील विभाग I मध्ये 1 ते 25 प्रश्न मराठीचे आणि विभाग II मध्ये 26 ते 75 प्रश्न गणिताचे आहेत.
- 2) उत्तरपत्रिकेत प्रश्नक्रमांकासमोर उत्तराचा योग्य पर्याय छायांकित करताना काळ्या/निळ्या रंगाच्या बॉलपेनचाच वापर करावा.
- 3) उत्तरपत्रिका तपासणी संगणकीय असल्याने उत्तरपत्रिकेस घडी घालू नये, स्टेपल करू नये व खाडाखोड करू नये.
- 4) एकापेक्षा अधिक रंगविलेली वर्तुळे ग्राह्य धरली जाणार नाहीत.

योग्य पध्दत ○●○○○

अयोग्य पध्दत ⊗⊗●●

विभाग I : प्रथम भाषा (मराठी)

प्रश्न - 25 / गुण - 50

1. आई - बाबा कशाला ? मला तुमच्याशी बोलायचंय. ○○○○

या वाक्यात एकूण किती विरामचिन्हे आली आहेत ?

- 1) चार 2) तीन 3) दोन 4) एक

2. पुढीलपैकी निश्चितपणे स्त्रीलिंगी शब्द कोणता ? ○○○○

- 1) हुशारी 2) चांगुलपणा 3) चांदणे 4) बगीचा

3. पुढीलपैकी वचनबदलानुसार चुकीची जोडी असणारा पर्याय कोणता ? ○○○○

- 1) शेतकरी - शेतकरी 2) माळा - माळा 3) चेंडू - चेंडू 4) चटई - चटया

4. योग्य अर्थ असलेली जोडी ओळखा. ○○○○

- 1) कानावर घालणे - चुगली / चहाडी करणे 2) डोक्यावर घेणे - स्तुती करणे
3) कान निवणे - कडक शब्दांत सुनावणे 4) डोके घालणे - बुद्धी चालवणे

5.

दे	वा	ख	त	
दं	ल्या	दे	व	ड

 ○○○○

ही म्हण ओळखून त्या म्हणीतील 5 वे अक्षर कोणते ?

- 1) व 2) ड 3) दे 4) वा

प्र. 6 ते 8 साठी सूचना : पुढील वाक्यांचा एक सुसंगत परिच्छेद तयार होण्यासाठी योग्य उत्तरांचे पर्याय निवडा.

6. निसर्गापेक्षा मोठा जगात कोठेही नाही. ○○○○

1) डॉक्टर 2) सेवक 3) शिक्षक 4) आदर्श

7. केवढं विराट आहे या पर्णराजीत! ○○○○

1) संगीत 2) सूर 3) ताल 4) लय

8. तासन्तास आभाळ न्याहळत बसावं आणि विविध.... उधळण पाहावी ती निसर्गातच. ○○○○

1) लाटांची 2) रंगांची 3) पक्ष्यांची 4) सर्व पर्याय बरोबर

9. पुढे दिलेल्या शब्दांपासून अर्थपूर्ण वाक्य तयार केल्यास कोणता अनावश्यक शब्द शिल्लक राहील ? ○○○○

राष्ट्रीय / राष्ट्रध्वज / प्रतीके / राष्ट्रगीत / राजमुद्रा / आपली / सत्यमेव जयते / आहेत.

1) सत्यमेव जयते 2) राष्ट्रीय 3) राष्ट्रगीत 4) राजमुद्रा

10. पुढीलपैकी समानार्थी शब्दाची अचूक जोडी असलेला पर्याय ओळखा. ○○○○

1) पाणी - सरिता 2) भूमी - धनू 3) आकाश - अवकाश 4) समुद्र-जलधी

11. विरुद्धार्थी शब्द लागून तयार होतात. ○○○○

1) विशेषण 2) उपसर्ग 3) नाम 4) धातू

12. 'प , र , ड , क , ध' या अक्षरांपासून अर्थपूर्ण शब्द तयार करा आणि त्या शब्दातील मधोमध येणारे व सुरुवातीपासून दुसरे अक्षर यामुळे तयार होणाऱ्या शब्दाचा अर्थ खालीलपैकी कोणता.

1) कर 2) पीस 3) भीती 4) शरीर

13. खालीलपैकी आलंकारिक नसलेला शब्द कोणता ? ○○○○

1) भगीरथ प्रयत्न 2) मारुतीचे शेषूट 3) वाटाण्याच्या अक्षता 4) जमदग्नीचा आकडा

14. जशी सिंहाची गुहा, तशी वाघाची ○○○○

- 1) डोंगरकपार 2) जाळी 3) जाळे 4) दरड

15. पुढीलपैकी चुकीची जोडी असलेला पर्याय शोधा. ○○○○

- 1) कर्तव्य पार पाडण्यात तत्पर – अष्टावधानी
2) कधीही जिंकला न जाणारा – अजिंक्य
3) खूप दानधर्म करणारा – दानशूर
4) दुसऱ्यावर उपकार करणारा – परोपकारी

16. योग्य जोडी कोणती, ते पर्यायांतून शोधा. ○○○○

- 1) महात्मा गांधी – नेताजी 2) दादाभाई नौराजी – पितामह
3) बाळ गंगाधर टिळक – राष्ट्रपिता 4) विनायक दामोदर सावरकर – गुरुदेव

17. अधोरेखित शब्दाच्या अर्थाचा पर्याय रंगवा. ○○○○

नोकराने माया केली म्हणून शेवटी त्या श्रीमंत व्यापाऱ्याची सर्व 'माया' त्यालाच मिळाली.

- 1) धनदौलत 2) मुलगी 3) प्रेम 4) ममता

प्र. 18 ते 20 : उतारा वाचा आणि उत्तराचे वर्तुळ रंगवा. ○○○○

कष्टांशिवाय जीवन नाही, त्यागाशिवाय सुख नाही, अशी वचनं जिनं आत्मसात केली होती, तिच्यासाठी पतिव्रता हा शब्द सर्वार्थाने योग्य वाटावा असा. पतीनं घेतलेल्या, स्वीकारलेल्या व्रतासाठी सपर्मण करणारी 'साधना आमटे' सर्वांची ताई झाली. वेळेवर योग्य ते उपचार न झाल्याने, महारोग झालेल्या तुळशीरामाचा मृत्यू झालेला पाहून दुःख झालेल्या बापांनी ताईजवळ आपल्या अस्वस्थतेची, दुःखाची कबुली दिली आणि वेदनेचे आनंदात रूपांतर करण्यासाठीचा ध्यास या पतीपत्नीला लागला आणि अशा समर्थ व्यक्तिमत्त्वांमुळे निर्माण झालं आनंदवन!

18. वेदनेचे आनंदात रूपांतर करण्याच्या ध्यासामुळे ---- ○○○○

- 1) आनंदवन निर्माण झाले. 2) जग निर्माण झाले.
3) पतिव्रता निर्माण झाली. 4) तुळशीरामाचा मृत्यू झाला.

19. कष्टाशिवाय जीवन नाही, ----- ○○○○

- 1) समर्पण नाही. 2) दुःख नाही.
3) त्यागाशिवाय सुख नाही. 4) त्यागाशिवाय दुःख नाही.

20. पतीनं घेतलेल्या ----- साठी साधना आमटे सर्वांची ताई झाली. ○○○○

- 1) कष्टां 2) व्रतां 3) उपचारां 4) समर्थां

प्र. 21 ते 23 – कविता वाचून प्रश्नांची योग्य उत्तरे असणारे पर्याय रंगवा. ○○○○

देवा नारायणा, तुमच्या मोजू का मी चुका ?
मी लहान म्हणून तुम्ही चिडू मात्र नका
प्राजक्ताची नाजूक फुले टिकाऊ का नाहीत ?
रंगीत फुलात वास घालणे विसरता का घाईत
हापूस आंब्याला विनाकारण केवढी मोठी कोय ?
आणि एक पपईत हजार बिया होय.
जर्दाळूतल्या बदामावर कशासाठी साल ?
अक्रोडाचे कवच म्हणजे फुकट आमचे हाल !
निदान आता पुढच्या वेळी नीट करा सगळे
कावळे थोडे गोरे करा, रंगीत करा बगळे !

21. देव गडबडीत कोणती गोष्ट विसरला आहे ? ○○○○

- 1) कावळे पांढरे करणे. 2) रंगीत फुलांना सुगंधी करणे.
3) पपईतील बिया काढून टाकणे. 4) पारिजातकाची फुले टिकाऊ करे.

22. या कवितेत देवाच्या एकूण किती चुका दाखवल्या आहेत ? ○○○○
1) आठ 2) सात 3) सहा 4) पाच

23. देवाने आपल्यावर चिडू नये, असे कवितेत का म्हटले आहे ? ○○○○
1) देवाच्या चुका मोजल्या म्हणून 2) लहान आहे म्हणून
3) देवाने पुढच्या वेळी सगळे नीट करावे म्हणून 4) आपले हाल होऊ नयेत म्हणून

24. पुढील वाक्यातील विशेषण ओळखा.
आईचा आनंद द्विगुणित झाला. ○○○○
1. आई 2) आनंद 3) द्विगुणित 4) सर्व पर्याय योग्य

25. नाम असणारा अचूक पर्याय निवडा. ○○○○
1) सौंदर्य 2) उंच 3) भव्य 4) सर्व

विभाग II - गणित

प्रश्न - 50/गुण - 100

26. 9037 ही संख्या अक्षरी कशी लिहा ?
1) नऊशे सदतीस 2) नऊ हजार सत्तावीस
3) नऊ हजार सदतीस 4) नऊ हजार तीस

27. खालील पर्यायातील पाच अंकी संख्या ओळखा.
1) 00005 2) 5005 3) 5555 4) 50505

28. 497 ही संख्या आंतरराष्ट्रीय संख्याचिन्हात कोणत्या पर्यायामध्ये अचूक लिहिली आहे ?
1) 479 2) 497 3) 4९7 4) 4097

29. 4 7, 6 0 3 या संख्येतील अधोरेखित अंकाची स्थानिक किंमत किती ?
1) 300 2) 6000 3) 60 4) 600

30. 51 ते 71 च्या दरम्यान एकूण विषम संख्या किती ?
 1) 9 2) 10 3) 20 4) 11
31. 9009 , 999 , 90 , 99999 , 909 या संख्या चढत्या क्रमाने लिहिल्यास मध्यभागी कोणती संख्या येईल ?
 1) 90 2) 999 3) 99999 4) 909
32. $650 + 99 =$ किती ?
 1) 740 2) 749 3) 1640 4) 649
33. सिनेमागृहाच्या व्यवस्थापकाने 3456 पासून 3527 पर्यंत क्रमाने तिकीटे विकली. प्रत्येक तिकिटाची किंमत रू. 15 आहे, तर त्याने एकूण किती रूपयांची तिकीटे विकली ?
 1) 1080 रू. 2) 1065 रू. 3) 1095 रू. 4) 1185 रू.
34. एका पुस्तकाची किंमत 150 रू. आहे, तर 7 पुस्तकांची एकूण किंमत किती रूपये ?
 1) 157 रू. 2) 10050 रू. 3) 1050 रू. 4) 105 रू.
35. जवखेडे दुमाला या गावात 995 कुटुंबे राहतात. त्यापैकी 609 कुटुंबे शेतकरी आहेत. उरलेल्या कुटुंबातील व्यक्ती नोकरदार आहेत, तर त्या गावात नोकरदार कुटुंबे किती ?
 1) 386 2) 1604 3) 306 4) 376
36. $7540 - 236 =$ किती ?
 1) 7316 2) 7314 3) 7304 4) 304
37. भारतला 50,830 रू. पगार आहे व कल्याणरावला 40,127 रू. पगार आहे, तर दोघांचा मिळून एकूण पगार किती रूपये ?
 1) 90,957 2) 10,703 3) 90,157 4) 90,975
38. $27 + 9 \times 1 \div 3 =$ किती ?
 1) 36 2) 37 3) 33 4) 30

39. एका पुड्यात 6 बिस्किटे याप्रमाणे 1200 बिस्किटांचे किती पुडे तयार होतील ?

- 1) 600 2) 200 3) 7200 4) 20

40. एका रोपवाटिकेत 32, 140 रोपे तयार करण्यात आली. त्यापैकी 12,789 आंब्याची रोपे, 10,423 सागवानाची रोपे व बाकीचे इतर रोपे होती, तर इतर प्रकारची एकूण रोपे किती ?

- 1) 55,532 2) 19,351 3) 21,717 4) 8928

41. $945 \div 8$ हा भागाकार केला तर त्याची बाकी किती उरेल ?

- 1) 118 2) 0 3) 1 4) 11

42. $\frac{8}{9} + \frac{7}{9} =$ किती ?

- 1) $\frac{15}{18}$ 2) $\frac{15}{9}$ 3) $\frac{18}{15}$ 4) $\frac{1}{9}$

43. सव्वा सात हे अपूर्णाकात कसे लिहाल ?

- 1) $7\frac{1}{4}$ 2) $6\frac{1}{4}$ 3) $6\frac{3}{4}$ 4) $7\frac{4}{1}$

44. $\frac{8}{13} \square \frac{8}{9}$ चौकटीत पर्यायातील योग्य चिन्ह वापरा.

- 1) $>$ 2) $<$ 3) $=$ 4) \forall

45. $\frac{4}{7}$ या अपूर्णाकाचे योग्य वाचन खालीलपैकी कोणते ?

- 1) चार अंश छेद सात 2) सात अंश छेद चार
3) चार छेद सात 4) पर्याय 1 व 3 बरोबर

46. सुजितने आपल्या शेताच्या $\frac{2}{7}$ भागात मोसंबीची झाडे लावली. $\frac{1}{7}$ भागात पेरुची झाडे लावली आणि उरलेल्या शेतात सीताफळाची झाडे लावली, तर त्याने किती भागात सीताफळाची झाडे लावली ?

- 1) $\frac{3}{7}$ 2) $\frac{4}{7}$ 3) $\frac{1}{7}$ 4) $\frac{7}{4}$

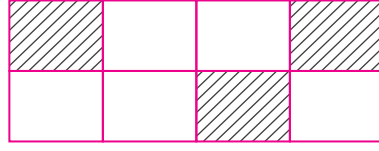
47. शेजारील आकृतीत न रंगवलेला भाग किती ?

1) $\frac{3}{8}$

2) $\frac{8}{3}$

3) $\frac{5}{8}$

4) $\frac{8}{5}$

48. खालील पर्यायातील कोणता अपूर्णाक हा अंशाधिक अपूर्णाक नाही ?

1) $\frac{14}{9}$

2) $\frac{9}{7}$

3) $\frac{70}{50}$

4) $\frac{7}{9}$

49. लांबी मोजण्याचे प्रमाणित एकक ----- आहे.

1) लीटर

2) मीटर

3) ग्रॅम

4) किलोमीटर

50. पावणे दहा कि.ग्रॅ = ----- ग्रॅम

1) 1075 ग्रॅम

2) 925 ग्रॅम

3) 975 ग्रॅम

4) 9750 ग्रॅम

51. एका दुकानात 90 कि.ग्रॅ. साखरेची 5 पोती आहेत. त्यामध्ये 70 कि.ग्रॅ साखरेची आणखी 4 पोती टाकल्यास एकूण साखर किती कि.ग्रॅ. होईल ?

1) 450 कि.ग्रॅ.

2) 950 कि.ग्रॅ.

3) 730 कि.ग्रॅ.

4) 280 कि.ग्रॅ.

52. साडे सात रूपये = ----- पैसे

1) 750 पैसे

2) 750 रूपये

3) 650 पैसे

4) 725 पैसे

53. पाऊण लीटर = ----- मि.ली.

1) 75 मि.ली.

2) 250 मि.ली.

3) 750 लीटर

4) 750 मि.ली.

54. खालील पर्यायातील चुकीची जोडी शोधा.

1) 700 से.मी. = 7 मी.

2) 50 मिमी = 5 सेंमी

3) 9000 ग्रॅम = 90 कि.ग्रॅ

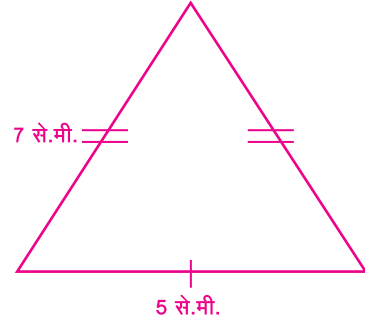
4) 7000 मिली = 7 लीटर

55. खालील पर्यायातील गटात न बसणारा महिना ओळखा.
- 1) मार्च 2) जून 3) जानेवारी 4) ऑगस्ट
56. संगमनेरहून सकाळी 6 वाजून 45 मिनिटांनी सुटलेली बस जळगावला सकाळी 10 वाजून 10 मिनिटांनी पोहचली, तर या प्रवासाला एकूण किती वेळ लागला ?
- 1) 16 ता. 55 मि. 2) 3 ता. 45 मि. 3) 3 ता. 25 मि. 4) 2 ता. 25 मि.
57. 84 कागद = किती डझन कागद ?
- 1) 12 डझन 2) 7 डझन 3) साडे सात डझन 4) 9 डझन
58. सुवर्णाने दुकानदाराला 50 पैशांची 40 नाणी दिली तर दुकानदार सुवर्णाला त्या नाण्यांच्या रकमेइतकीच किती रूपयांची नोट देईल ?
- 1) 20 रु. ची नोट 2) 50 रु. ची नोट 3) 10 रु. ची. नोट 4) 200 रु. ची. नोट
59. खालीलपैकी कोणते विधान अयोग्य आहे ?
- 1) चौरसाला चार शिरोबिंदू असतात. 2) त्रिकोणाला तीन कोन असतात.
3) आयताच्या समोरासमोरील बाजू असमान असतात. 4) वर्तुळाला एक केंद्रबिंदू असतो.
60. वर्तुळाच्या सर्वात मोठ्या जीवेला ----- म्हणतात.
- 1) त्रिज्या 2) मोठी जीवा 3) परीघ 4) व्यास
61. सव्वाशे मीटर बाजू असलेल्या चौरसाकृती खेळाच्या मैदानाला 4 वेढे देऊन तारेचे कुंपन करण्यासाठी किती मीटर तार लागेल ?
- 1) 500 मी. 2) 2000 मी. 3) 250 मी. 4) 125 मी.
62. पृष्ठभागावरील आकृतीने व्यापलेल्या जागेचे मापन म्हणजे त्या आकृतीचे ----- होय.
- 1) परिमिती 2) घनफळ 3) क्षेत्रफळ 4) कोनमापन

63. शेजारी दिलेल्या त्रिकोणाचे निरीक्षण करून

या त्रिकोणाची अचूक परिमिती काढा.

- 1) 12 सेमी 2) 14 सेमी
3) 35 सेमी 4) 19 सेमी

64. 120 मी. लांबी व 50 मी. रुंदी असलेल्या आयताकृती बागेचे क्षेत्रफळ किती चौरस मीटर येईल ?

- 1) 6000 मी 2) 600 चौ.मी. 3) 6000 चौ.मी. 4) 170 चौ.मी.

65. खालील आकृतीबंध पूर्ण करा.

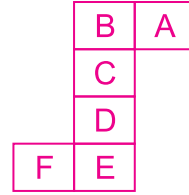

- 1) \triangle \circ \square 2) \circ \triangle \square 3) \square \circ \triangle 4) \triangle \square \circ

66. सोबतच्या घडणीतून तयार होणाऱ्या खोक्याच्या

'A' पृष्ठभागाच्या लगत पर्यायातील कोणता पृष्ठभाग

येणार नाही ?

- 1) F 2) D 3) E 4) C

67. 2 तास 40 मिनिटे + 5 तास 57 मिनिटे = किती ?

- 1) 7 ता. 90 मि. 2) 7 ता. 87 मि. 3) 37 ता. 8 मि. 4) 8 ता. 37 मि.

68. 8, 4, 6, 2, 3 हे अंक प्रत्येकी एकदाच वापरून लहानात लहान संख्या तयार करा.

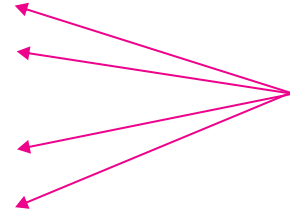
- 1) 32,648 2) 86,432 3) 23,468 4) 50,123

69. खालीलपैकी कोणत्या संख्येस 5 ने निःशेष भाग जाणार नाही ?

- 1) 5000 2) 37905 3) 90 4) 707

70. सोबतच्या आकृतीमधील कोनांची एकूण संख्या किती ?

- 1) 3 2) 6
3) 5 4) 7

71. खालील पर्यायातील सर्वात मोठा अपूर्णांक कोणता ?

- 1) $\frac{7}{14}$ 2) $\frac{9}{14}$ 3) $\frac{12}{14}$ 4) $\frac{001}{14}$

72. 9 मिनिटे = ----- सेकंद

- 1) 900 2) 5400 3) 9000 4) 540

73. $701 \times 4 =$ किती ?

- 1) 2804 2) 2841 3) 2844 4) 2801

प्रश्न 74 व 75 : खालील चित्ररूप माहितीच्या आधारे प्रश्नांची उत्तरे द्या.

शाळेत येण्याचे साधन	विद्यार्थी संख्या
स्कूल बस	
सायकल	
रिक्षा	

प्रमाण = = 5 विद्यार्थी

74. रिक्शापेक्षा सायकलने येणारे विद्यार्थी कितीने जास्त आहेत ?

- 1) 1 ने जास्त 2) 20 ने जास्त 3) 25 ने जास्त 4) 5 ने जास्त

75. स्कूलबसने येणाऱ्या एकूण विद्यार्थ्यांची संख्या किती ?

- 1) 7 2) 30 3) 35 4) 70

शिक्षण विभाग (प्राथमिक) जिल्हा परिषद अहमदनगर

नवोदय व पूर्व उच्च प्राथमिक शिष्यवृत्ती पूर्वतयारी परीक्षा (इ. 4 थी)

पेपर क्र. 1

उत्तरपत्रिका - नमुना प्रश्नपत्रिका 1

प्रथम भाषा (मराठी) व गणित

प्रश्न - 75/गुण - 150

Seat No.

Name

विद्यार्थ्याची स्वाक्षरी

उत्तरे नोंदविण्याची योग्य पध्दत

① ● ③ ④

चुकीच्या पध्दती

⊗ ② ③ ④

① ② ③ ④

① ② ● ④

① ② ③ ④

① ② ③ ④

① ② ● ●

- सर्वसामान्य सूचना.
- पेन्सिलने नोंदविलेली उत्तरे ग्राह्य धरली जाणार नाहीत.
 - प्रत्येक प्रश्नाच्या समोर उत्तराचा योग्य पर्याय वर्तुळात नोंदविताना काळ्या किंवा निळ्या रंगाच्या बॉलपेनचाच वापर करावा.
 - एकदा रंगविलेले वर्तुळ बदलता येणार नाही.
 - एकापेक्षा अधिक रंगविलेली वर्तुळे ग्राह्य धरली जाणार नाहीत.
 - खाडाखोड केलेल्या अर्धवट भरलेल्या वर्तुळाच्या उत्तरास शून्य गुण दिले जातील.
 - उत्तरपत्रिकेस घडी घालू नये. स्टेपल करू नये. तसेच उत्तरपत्रिकेवर खाडाखोड करू नये.
 - उत्तरपत्रिका फाटल्यामुळे अथवा खराब केल्यामुळे उत्तरपत्रिकेत रंगविलेले पर्याय दिसत नसतील तर सदर प्रश्नांचे गुण दिले जाणार नाहीत. त्यासाठी उत्तरपत्रिका व्यवस्थितपणे हाताळावी.

उपस्थित P अनुपस्थित A

प्र.क्र.	उत्तरांचे पर्याय	प्र.क्र.	उत्तरांचे पर्याय	प्र.क्र.	उत्तरांचे पर्याय
1	① ② ③ ④	26	① ② ③ ④	51	① ② ③ ④
2	① ② ③ ④	27	① ② ③ ④	52	① ② ③ ④
3	① ② ③ ④	28	① ② ③ ④	53	① ② ③ ④
4	① ② ③ ④	29	① ② ③ ④	54	① ② ③ ④
5	① ② ③ ④	30	① ② ③ ④	55	① ② ③ ④
6	① ② ③ ④	31	① ② ③ ④	56	① ② ③ ④
7	① ② ③ ④	32	① ② ③ ④	57	① ② ③ ④
8	① ② ③ ④	33	① ② ③ ④	58	① ② ③ ④
9	① ② ③ ④	34	① ② ③ ④	59	① ② ③ ④
10	① ② ③ ④	35	① ② ③ ④	60	① ② ③ ④
11	① ② ③ ④	36	① ② ③ ④	61	① ② ③ ④
12	① ② ③ ④	37	① ② ③ ④	62	① ② ③ ④
13	① ② ③ ④	38	① ② ③ ④	63	① ② ③ ④
14	① ② ③ ④	39	① ② ③ ④	64	① ② ③ ④
15	① ② ③ ④	40	① ② ③ ④	65	① ② ③ ④
16	① ② ③ ④	41	① ② ③ ④	66	① ② ③ ④
17	① ② ③ ④	42	① ② ③ ④	67	① ② ③ ④
18	① ② ③ ④	43	① ② ③ ④	68	① ② ③ ④
19	① ② ③ ④	44	① ② ③ ④	69	① ② ③ ④
20	① ② ③ ④	45	① ② ③ ④	70	① ② ③ ④
21	① ② ③ ④	46	① ② ③ ④	71	① ② ③ ④
22	① ② ③ ④	47	① ② ③ ④	72	① ② ③ ④
23	① ② ③ ④	48	① ② ③ ④	73	① ② ③ ④
24	① ② ③ ④	49	① ② ③ ④	74	① ② ③ ④
25	① ② ③ ④	50	① ② ③ ④	75	① ② ③ ④

सोडविलेल्या

प्रश्नांची संख्या

न सोडविलेल्या

प्रश्नांची संख्या

एकूण प्रश्न संख्या

75

पर्यवेक्षकाचे नाव व स्वाक्षरी

शिक्षण विभाग (प्राथमिक) जिल्हा परिषद अहमदनगर

नवोदय व पूर्व उच्च प्राथमिक शिष्यवृत्ती पूर्वतयारी परीक्षा (इ. 4 थी)

नमुना प्रश्नपत्रिका क्र. 2

पेपर क्र. 1

विषय : प्रथम भाषा (मराठी) व गणित

एकूण गुण : 150

- : सूचना :-

- 1) प्रश्नपत्रिकेतील विभाग I मध्ये 1 ते 25 प्रश्न मराठीचे आणि विभाग II मध्ये 26 ते 75 प्रश्न गणिताचे आहेत.
- 2) उत्तरपत्रिकेत प्रश्नक्रमांकासमोर उत्तराचा योग्य पर्याय छायांकित करताना काळ्या/निळ्या रंगाच्या बॉलपेनचाच वापर करावा.
- 3) उत्तरपत्रिका तपासणी संगणकीय असल्याने उत्तरपत्रिकेस घडी घालू नये, स्टेपल करू नये व खाडाखोड करू नये.
- 4) एकापेक्षा अधिक रंगविलेली वर्तुळे ग्राह्य धरली जाणार नाहीत.

योग्य पध्दत ○●○○○

अयोग्य पध्दत ⊗⊙⊙⊙

विभाग I : प्रथम भाषा (मराठी)

प्रश्न - 25 / गुण - 50

प्र. 1 ते 3 : पुढे दिलेली बातमी वाचा व योग्य पर्यायाचे वर्तुळ रंगवा.

एन.एस.एस. च्या विद्यार्थ्यांनी बंधारा बांधला

जालना, 2 फेब्रुवारी / (प्रतिनिधी) : गाडगे महाराज पुण्यतिथीच्या निमित्ताने सोमैया महाविद्यालय, जालना येथील एन.एस.एस. च्या विद्यार्थ्यांच्या वतीने श्रमदानातून 13 मीटर लांबीचा वनराई बंधारा बांधण्यात आला. या कार्यक्रमाचे उद्घाटन उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी मान. श्री. दिलीप कुदळे यांच्या हस्ते करण्यात आले. श्रमदानाचे महत्त्व, ग्रामस्तरावरील पाणलोट्याचे व पाणी ताळेबंदाचे महत्त्व या विषयावर प्रमुख पाहुणे सूर्यकांत पिल्ले यांनी मार्गदर्शन केले. या बंधार्यामुळे गावाच्या उत्तरेकडील वाया जाणारे पाणी अडवले जाणार असून त्यामुळे 100 शेतकऱ्यांच्या विहिरीची पाणी पातळी वाढणार आहे. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षता सौ. अलकाताई मुंदडा यांनी एन.एस.एस. च्या विद्यार्थ्यांच्या पाठीवर कौतुकाची थाप दिली.

1. प्रमुख पाहुण्यांनी ----- या विषयी मार्गदर्शन केले. ○○○○
1) श्रमदानाचे महत्त्व 2) वनराई बंधारा 3) विहीर पाणी पातळी 4) पाणी बचत
2. या कार्यक्रमाला उपस्थित असणारे एकूण मान्यवर किती ? ○○○○
1) अनेक 2) चार 3) तीन 4) दोन
3. 'वनराई बंधार्यांचा फायदा-----' ○○○○
1) 13 मीटर लांबीचा बंधारा 2) विद्यार्थ्यांना कौतुकाची छाप
3) शेतकऱ्यांच्या विहिरीची पाणी पातळी वाढणे. 4) यापैकी नाही.

प्र. 4 ते 6 : खालील उतारा वाचा व योग्य उत्तरांचे पर्याय असलेले वर्तुळ रंगवा.

○○○○

उतारा :

संतांनी केलेल्या रचना अमर आहेत. एकनाथांचा भागवत व भारूडे, समर्थ रामदासांचा दासबोध व मनाचे श्लोक, ज्ञानेश्वरांची ज्ञानेश्वरी तर तुकोबांची गाथा या ग्रंथांना तोड नाही. संत नामदेवांनी उत्तर भारतात भ्रमंती केली. त्यांच्या काही रचना शिखांचा पवित्र ग्रंथ 'ग्रंथसाहेब' यात समाविष्ट आहे. शरीर आणि मन या दोन्हींना शुद्ध व पवित्र करण्याचे सामर्थ्य सर्वच संतांच्या रचनांमध्ये आहे.

4. 'ग्रंथसाहेब' मध्ये कोणाच्या रचना समाविष्ट आहेत ?

○○○○

1) नामदेव 2) एकनाथ 3) रामदास 4) ज्ञानेश्वर

5. योग्य जोड्या जुळवा आणि उत्तराचा पर्याय नोंदवा.

○○○○

1. एकनाथ अ) गाथा
2. तुकाराम ब) मनाचे श्लोक
3. ज्ञानेश्वर क) भारूडे
4. रामदास ड) ज्ञानेश्वरी

1) 4 - ब 2) 1 - अ 3) 2 - ड 4) 3 - क

6. सर्वच संतांच्या रचनांमध्ये ----- आहे.

○○○○

1) शरीर शुद्ध करण्याचे सामर्थ्य
2) मन शुद्ध करण्याचे सामर्थ्य
3) शरीर आणि मन शुद्ध करण्याचे सामर्थ्य
4) शरीर आणि मन शुद्ध व पवित्र करण्याचे सामर्थ्य

7. पुढील वाक्यातील अधोरेखित शब्दाची जात ओळखा.

○○○○

सर्व मुलांचे पाचपाचचे गट केले.

1) नाम 2) सर्वनाम 3) विशेषण 4) क्रियापद

प्र. 14 ते 16 – पुढील वाक्ये सुसंगत होण्यासाठी काय कराल ?

14. यावर्षी आमच्या शाळेला 60 वर्षे पूर्ण झाल्याने ---- महोत्सव साजरा झाला. ○○○○

1) सुवर्ण 2) रौप्य 3) हीरक 4) अमृत

15. संपूर्ण वर्षभरात साजऱ्या होणाऱ्या उत्सवाचे माननीय जिल्हाधिकार्यांच्या हस्ते झाले.

1) उद्घाटन 2) प्रकाशन 3) दिग्दर्शन 4) मार्गदर्शन ○○○○

16. यानिमित्ताने शाळेत विविध ----- आयोजित करण्यात आले.

1) स्पर्धा 2) नाटके 3) व्याख्याने 4) उपक्रम ○○○○

17. 'मिरर' या शब्दाचा मराठी भाषेतील अर्थ कोणता ?

1) अभिनेता 2) खेळाडू 3) आरसा 4) पंच ○○○○

18. 'आनंद' या शब्दाचा समानार्थी शब्द निवडा.

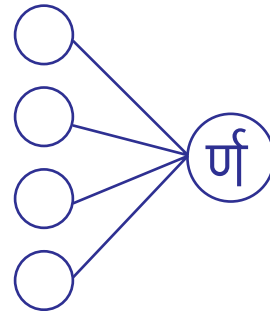
अ) आमोद ब) मोदक क) हर्ष
1) फक्त 'अ' 'क' योग्य 2) फक्त 'क' योग्य
3) फक्त 'अ' 'ब' योग्य 4) फक्त 'अ' योग्य ○○○○

19. 'आळशी' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?

1) शहाणा 2) उद्योगी 3) कमनशिबी 4) बेजबाबदार ○○○○

20. दोन अक्षरी अर्थपूर्ण शब्द कसा तयार होईल ?

1) प , जी , फ , व 2) क , व , जि , प
3) क , व , प , ह 4) जी , क , प , व

21. पुढीलपैकी जोडशब्द नसणारा पर्याय निवडा. ○○○○
 1) सदासर्वदा 2) नफातोटा 3) पाणीपाट 4) अंगतपंगत
22. निसर्गात नसलेली वस्तू - ○○○○
 1) पांढरा कावळा 2) उंबराचे फूल 3) चौदावे रत्न 4) मृगजळ
23. सूर्याच्या सहस्र करांनी आकाश उजळून गेले. ○○○○
 1) हातांनी 2) किरणांनी 3) बाजूंनी 4) बाणांनी
24. 'चले जाव' ही घोषणा कोणी दिली? ○○○○
 1) जोतीबा फुले 2) राणी लक्ष्मीबाई 3) लोकमान्य टिळक 4) महात्मा गांधी
25. 'झुळूक मी व्हावे', या कवितेचे कवी कोण आहेत? ○○○○
 1) शकुंतला भा. पाटील 2) अनंत भावे 3) भा.रा.तांबे 4) दा.अ.कारे

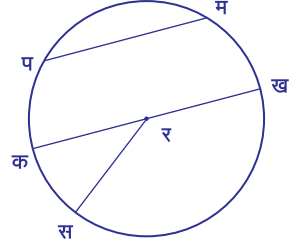
विभाग II - गणित

प्रश्न - 50/गुण - 100

26. '27059' ही संख्या अक्षरात कशी लिहा?
 1) दोन हजार सातशे एकोणसाठ 2) सत्तावीस हजार एकोणसत्तर
 3) सत्तावीस हजार एकोणसाठ 4) दोन हजार सातशे पंचाण्णव
27. 'नऊ हजार चारशे दोन' ही संख्या अंकात लिहा.
 1) 942 2) 94002 3) 9420 4) 9402
28. तासकाटा 3 वर व मिनिटकाटा 10 वर असल्यास घड्याळात कोणता कोन होईल?
 1) विशालकोन 2) लघुकोन 3) काटकोन 4) सरळकोन

29. सोबतच्या आकृतीतील व्यासाचे नाव सांगा.

- 1) प म 2) क ख
3) र स 4) र ख

30. $400 + 20000 + 30 + 5000 + 0$ या विस्तारीत रूपावरून तयार होणारी संख्या लिहा.

- 1) 29030 2) 25403 3) 140030 4) 25430

31. 6733 ही संख्या खाली पैकी कोणत्या पर्यायात चुकीची लिहिली आहे ?

- 1) सदुसष्ट शतक तीन दशक तीन एकक 2) सहा सहस्र त्र्याहत्तर दशक तीन एकक
3) सहाशे त्र्याहत्तर शतक तीन एकक 4) सदुसष्ट शतक तेहतीस एकक

32. 5388 , 5047 , 5929 , 5325 , 5627 या संख्यांचा उतरता क्रम लावल्यास शेवटून दुसऱ्या क्रमांकावर कोणती संख्या येईल ?

- 1) 5325 2) 5627 3) 5388 4) 5929

33. 31 ते 40 पर्यंतच्या संख्यांमध्ये असलेल्या विषम संख्यांची बेरीज किती ?

- 1) 173 2) 144 3) 175 4) 180

34. २८९०३ ही संख्या आंतरराष्ट्रीय संख्याचिन्हांत लिहा.

- 1) 2890३ 2) 28903 3) 28९03 4) 28903

35. $35 + 4895 + 938 = ?$

- 1) 5868 2) 5758 3) 14310 4) 5738

36. $5300 - 948 = ?$

- 1) 4648 2) 4448 3) 8342 4) 4352

37. एका बाहुलीची किंमत 405 रु. आहे तर अशा 7 बाहुल्यांची किंमत किती ?

- 1) 2835 2) 2805 3) 3015 4) 2853

38. सहलीसाठी एका विद्यार्थ्याला 250 रु. या प्रमाणे वर्गातील 64 विद्यार्थ्यांची सहलीसाठी एकूण किती वर्गणी जमा होईल ?

- 1) 16064 2) 2500 3) 16000 4) 13000

39. $0 \div 5 = ?$

- 1) 5 2) 0 3) 1 4) सांगता येत नाही.

40. शेखरच्या पाकिटात 10 रूपयाच्या 5 नोटा, 50 रूपयाच्या 20 नोटा, 100 रूपयाच्या 7 नोटा व 500 रूपयाच्या 10 नोटा आहेत तर शेखरच्या पाकिटात एकूण किती रूपये आहेत ?

- 1) 7750 2) 51750 3) 1750 4) 6750

41. सोबतच्या घड्याळात किती वाजले आहेत ?

- 1) 8 वाजून 25 मिनिटे 2) 7 वाजून 25 मिनिटे
3) 5 वाजून 35 मिनिटे 4) 5 वाजून 40 मिनिटे

42. जोशी मॅडम 7 फेब्रुवारी पासून 14 दिवस रजेवर आहेत, तर त्या कोणत्या तारखेस शाळेत हजर होतील ?

- 1) 21 फेब्रुवारी 2) 20 फेब्रुवारी
3) 22 फेब्रुवारी 4) 15 फेब्रुवारी

43. एका गावची लोकसंख्या 9802 आहे. त्यापैकी 5315 पुरुष आहेत, तर गावातील स्त्रियांची संख्या किती ?

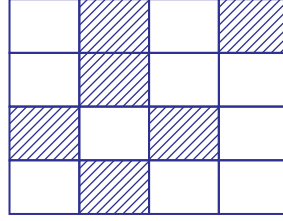
- 1) 4513 2) 4487 3) 4587 4) 4497

44. पिंपळगावामध्ये लिंबाची 3827, बाभूळची 4525 व वडाची 218 झाडे आहेत तर पिंपळगावात एकूण किती झाडे आहेत ?

- 1) 10532 2) 7570 3) 8560 4) 8570

45. सोबतच्या आकृतीचा किती भाग रंगविला आहे ?

- 1) $\frac{10}{16}$ 2) $\frac{16}{6}$
3) $\frac{6}{16}$ 4) $\frac{5}{16}$

46. $\frac{4}{7}, \frac{4}{3}, \frac{4}{8}, \frac{4}{5}, \frac{4}{6}$ दिलेल्या अपूर्णाकांत सर्वात लहान अपूर्णाक कोणता आहे ?

- 1) $\frac{4}{3}$ 2) $\frac{4}{8}$ 3) $\frac{4}{5}$ 4) $\frac{4}{7}$

47. 8 सेंटीमीटर 5 मिलीमीटर = मिलीमीटर

- 1) 805 मिलीमीटर 2) 13 मिलीमीटर 3) 85 मिलीमीटर 4) 80 मिलीमीटर

48. पावणेचार किलोग्रॅम म्हणजे किती ग्रॅम ?

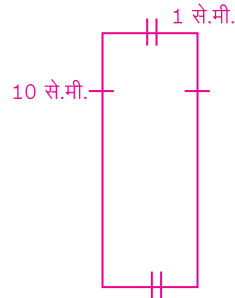
- 1) 475 ग्रॅम 2) 3775 ग्रॅम 3) 4750 ग्रॅम 4) 3750 ग्रॅम

49. सकाळी 11.00 वा सुरु झालेला पाऊस दुपारी 3 वाजून 20 मिनिटांनी थांबला तर किती वेळ पाऊस सुरु होता ?

- 1) 4 तास 20 मि. 2) 8 तास 20 मि. 3) 7 तास 40 मि. 4) 7 तास 80 मि.

50. सोबतच्या आकृतीची परिमिती किती ?

- 1) 11 सेमी 2) 21 सेमी
3) 20 सेमी 4) 22 सेमी

51. '945 ÷ 8' या उदाहरणात भागाकार किती येईल ?

1) 1

2) 118

3) 11

4) 113

52. प्रत्येक चौरस 4 चौरस मीटरचा आहे.

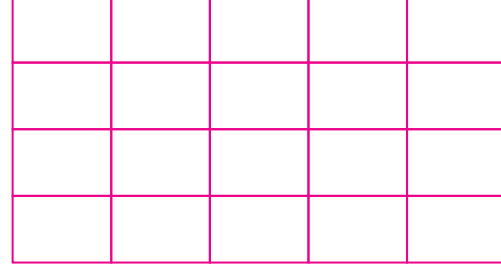
तर सोबतच्या आकृतीचे क्षेत्रफळ किती ?

1) 20 चौ.मी.

2) 40 चौ.मी.

3) 80 चौ.मी.

4) 100 चौ.मी.

53. सोबतच्या घडणीने तयार होणाऱ्या खोक्यात

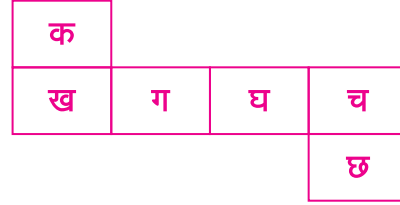
'ग' या पृष्ठाच्या समोर कोणते पृष्ठ येईल ?

1) घ

2) छ

3) क

4) च

54. एका रांगेत 65 खुर्च्या या प्रमाणे 40 रांगा खुर्च्यांच्या होत्या तर मैदानात एकूण किती खुर्च्या होत्या ?

1) 260

2) 2600

3) 2400

4) 2665

प्रश्न 55साठी सूचना: दिलेली चित्ररूप माहिती अभ्यासून खालील प्रश्नाच्या योग्य उत्तराचा पर्याय निवडा.

55. सरस्वती विद्यालयातील विद्यार्थी संख्या माहिती दर्शविणारा तक्ता.

इयत्ता	विद्यार्थी संख्या
पहिली	☺ ☺ ☺ ☺ ☺
दुसरी	☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺
तिसरी	☺ ☺ ☺ ☺
चौथी	☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺

प्रमाण ☺ = 20 विद्यार्थी

55. इयत्ता पहिलीपेक्षा चौथीचे किती विद्यार्थी जास्त आहेत ?

- 1) 40 2) 2 3) 140 4) 20

56. 1 ते 100 मध्ये 5 हा अंक असणाऱ्या संख्या किती आहेत ?

- 1) 18 2) 19 3) 20 4) 21

57. खालीलपैकी कोणती संख्या वर्ग संख्या नाही ?

- 1) 169 2) 154 3) 100 4) 36

58. $10 - 4 \div 2 + (7+2) \times 5$ पदावली सोडवा.

- 1) 53 2) 37 3) 48 4) 51

59. $17 \square 8 \square 2 \square 4 \square 6 \square 19$ या पदावलीत चौकोनातील चिन्हांचा कोणता क्रम योग्य ठरेल ?

- 1) $-, \div, \times, +, =$ 2) $+, -, \times, \div, =$
3) $-, \times, \div, +, =$ 4) $-, \times, +, \div, =$

60. 60 चे एकूण विभाजक किती ?

- 1) 10 2) 11 3) 12 4) 13

61. खालीलपैकी कोणत्या संख्येस 2, 3, 4, 5, 6 व 10 ने निःशेष भाग जातो ?

- 1) 4420 2) 4320 3) 5840 4) 3330

62. $\frac{9}{4}, \frac{7}{5}, \frac{6}{8}, \frac{10}{7}, \frac{12}{11}$ दिलेल्या अपूर्णाकात गटात न बसणारा अपूर्णाक कोणता ?

- 1) $\frac{6}{8}$ 2) $\frac{7}{5}$ 3) $\frac{12}{10}$ 4) $\frac{9}{4}$

63. $5\frac{3}{9}$ या पूर्णांकयुक्त अपूर्णाकाचे अंशाधिक अपूर्णाकात रूपांतर केल्यास अंशस्थानी कोणती संख्या येईल ?

- 1) 45 2) 24 3) 15 4) 48

64. $\frac{7}{11}$, $\frac{9}{11}$, \square , $\frac{15}{11}$, $\frac{21}{11}$ हे अपूर्णाक चढत्या क्रमाने लिहिले आहेत तर चौकटीच्या जागी कोणता अपूर्णाक येईल ?

- 1) $\frac{16}{11}$ 2) $\frac{8}{11}$ 3) $\frac{14}{11}$ 4) $\frac{11}{10}$

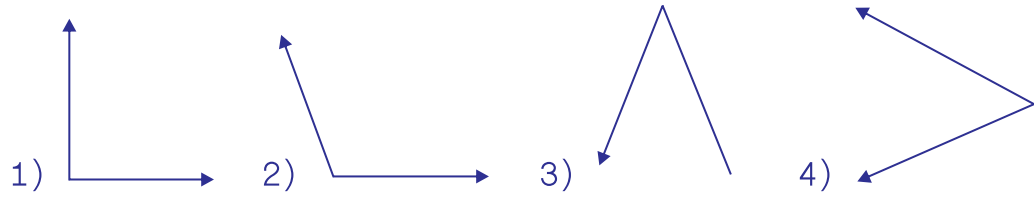
65. 490 मिनिटे = \square तास \square मिनिटे

- 1) 4 तास 90 मिनिटे 2) 8 तास 10 मिनिटे
3) 7 तास 70 मिनिटे 4) 49 तास 00 मिनिटे

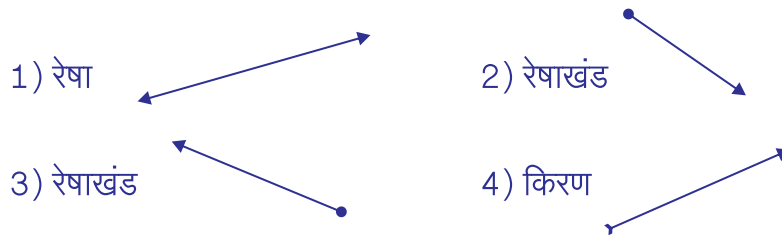
66. 3 तास 35 मिनिटे + 2 तास 45 मिनिटे = ?

- 1) 6 तास 20 मि. 2) 5 तास 80 मिनिटे
3) 6 तास 10 मिनिटे 4) 5 तास 20 मिनिटे

67. खालीलपैकी लघुकोनाची आकृती कोणती आहे ?

68. खालीलपैकी चूकीची आकृती व नाव यांची जोडी कोणती आहे ?

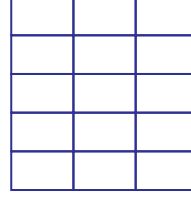
69. सोबतच्या आकृतीत चौकोनांची एकूण संख्या किती ?

1) 90

2) 23

3) 27

4) 16

70. खालीलपैकी कोणते अक्षर सममित नाही ?

1) B

2) D

3) M

4) P

71. खालील आकृतिबंधाचे निरीक्षण करून प्रश्नचिन्हांच्या जागी येणारा आकृतिबंध पूर्ण करणारा योग्य पर्याय निवडा.

10	13	17	22		35	43	52
----	----	----	----	--	----	----	----

1) 25

2) 27

3) 28

4) 30

72. खालीलपैकी इष्टिकाचितीची आकृती असणारी वस्तू कोणती ?

1) जोकरची टोपी

2) बांगडी

3) गॅसटाकी

4) कंपास बॉक्स

73. सुहासने खरेदी केलेल्या किंमतीपेक्षा गाडी विकताना 2000 रु. कमी मिळाले तर या व्यवहारात सुहासला ----- झाला.

1) नफा

2) तोटा

3) फायदा

4) यापैकी नाही

74. प्रदिपने बँकेत ठेवलेल्या रकमेवर ठराविक मुदतीनंतर बँकेने अधिकची काही रकम प्रदिपला दिली. त्या अधिकच्या रकमेला म्हणतात.

1) मुद्दल

2) मुदत

3) दर

4) व्याज

75. कोणत्याही दोन मूळ संख्यांचा गुणाकार निश्चितपणे कोणती संख्या असते ?

1) मूळ

2) संयुक्त

3) सम

4) विषम व मूळ

शिक्षण विभाग (प्राथमिक) जिल्हा परिषद अहमदनगर

नवोदय व पूर्व उच्च प्राथमिक शिष्यवृत्ती पूर्वतयारी परीक्षा (इ. 4 थी)

पेपर क्र. 1

उत्तरपत्रिका - नमुना प्रश्नपत्रिका 2

प्रथम भाषा (मराठी) व गणित

प्रश्न - 75/गुण - 150

Seat No.

Name

विद्यार्थ्याची स्वाक्षरी

उत्तरे नोंदविण्याची योग्य पध्दत

① ● ③ ④

चुकीच्या पध्दती

⊗ ② ③ ④

① ② ③ ④

① ② ● ④

① ② ③ ④

① ② ③ ④

① ② ● ●

- सर्वसामान्य सूचना.
- पेन्सिलने नोंदविलेली उत्तरे ग्राह्य धरली जाणार नाहीत.
 - प्रत्येक प्रश्नाच्या समोर उत्तराचा योग्य पर्याय वर्तुळात नोंदविताना काळ्या किंवा निळ्या रंगाच्या बॉलपेनचाच वापर करावा.
 - एकदा रंगविलेले वर्तुळ बदलता येणार नाही.
 - एकापेक्षा अधिक रंगविलेली वर्तुळे ग्राह्य धरली जाणार नाहीत.
 - खाडाखोड केलेल्या अर्धवट भरलेल्या वर्तुळाच्या उत्तरास शून्य गुण दिले जातील.
 - उत्तरपत्रिकेस घडी घालू नये. स्टेपल करू नये. तसेच उत्तरपत्रिकेवर खाडाखोड करू नये.
 - उत्तरपत्रिका फाटल्यामुळे अथवा खराब केल्यामुळे उत्तरपत्रिकेत रंगविलेले पर्याय दिसत नसतील तर सदर प्रश्नांचे गुण दिले जाणार नाहीत. त्यासाठी उत्तरपत्रिका व्यवस्थितपणे हाताळावी.

उपस्थित P अनुपस्थित A

प्र.क्र.	उत्तरांचे पर्याय	प्र.क्र.	उत्तरांचे पर्याय	प्र.क्र.	उत्तरांचे पर्याय
1	① ② ③ ④	26	① ② ③ ④	51	① ② ③ ④
2	① ② ③ ④	27	① ② ③ ④	52	① ② ③ ④
3	① ② ③ ④	28	① ② ③ ④	53	① ② ③ ④
4	① ② ③ ④	29	① ② ③ ④	54	① ② ③ ④
5	① ② ③ ④	30	① ② ③ ④	55	① ② ③ ④
6	① ② ③ ④	31	① ② ③ ④	56	① ② ③ ④
7	① ② ③ ④	32	① ② ③ ④	57	① ② ③ ④
8	① ② ③ ④	33	① ② ③ ④	58	① ② ③ ④
9	① ② ③ ④	34	① ② ③ ④	59	① ② ③ ④
10	① ② ③ ④	35	① ② ③ ④	60	① ② ③ ④
11	① ② ③ ④	36	① ② ③ ④	61	① ② ③ ④
12	① ② ③ ④	37	① ② ③ ④	62	① ② ③ ④
13	① ② ③ ④	38	① ② ③ ④	63	① ② ③ ④
14	① ② ③ ④	39	① ② ③ ④	64	① ② ③ ④
15	① ② ③ ④	40	① ② ③ ④	65	① ② ③ ④
16	① ② ③ ④	41	① ② ③ ④	66	① ② ③ ④
17	① ② ③ ④	42	① ② ③ ④	67	① ② ③ ④
18	① ② ③ ④	43	① ② ③ ④	68	① ② ③ ④
19	① ② ③ ④	44	① ② ③ ④	69	① ② ③ ④
20	① ② ③ ④	45	① ② ③ ④	70	① ② ③ ④
21	① ② ③ ④	46	① ② ③ ④	71	① ② ③ ④
22	① ② ③ ④	47	① ② ③ ④	72	① ② ③ ④
23	① ② ③ ④	48	① ② ③ ④	73	① ② ③ ④
24	① ② ③ ④	49	① ② ③ ④	74	① ② ③ ④
25	① ② ③ ④	50	① ② ③ ④	75	① ② ③ ④

सोडविलेल्या

प्रश्नांची संख्या

न सोडविलेल्या

प्रश्नांची संख्या

एकूण प्रश्न संख्या

75

पर्यवेक्षकाचे नाव व स्वाक्षरी

शिक्षण विभाग (प्राथमिक) जिल्हा परिषद अहमदनगर

नवोदय व पूर्व उच्च प्राथमिक शिष्यवृत्ती पूर्वतयारी परीक्षा (इ. 4 थी)

पेपर क्र. 1

नमुना प्रश्नपत्रिका क्र. 1

प्रथम भाषा (मराठी) व गणित

उत्तरसूची

1. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	26. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4	51. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4
2. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4	27. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4	52. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4
3. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4	28. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	53. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4
4. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	29. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4	54. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4
5. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4	30. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4	55. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4
6. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4	31. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	56. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4
7. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4	32. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	57. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4
8. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	33. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4	58. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4
9. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4	34. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4	59. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4
10. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4	35. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4	60. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4
11. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	36. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4	61. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4
12. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	37. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4	62. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4
13. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4	38. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4	63. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4
14. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	39. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	64. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4
15. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4	40. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4	65. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4
16. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	41. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4	66. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4
17. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4	42. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	67. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4
18. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4	43. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4	68. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4
19. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4	44. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	69. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4
20. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	45. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4	70. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4
21. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	46. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	71. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4
22. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4	47. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4	72. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4
23. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	48. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4	73. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4
24. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4	49. ☐ 1 ☒ 2 ☐ 3 ☐ 4	74. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4
25. ☒ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4	50. ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☒ 4	75. ☐ 1 ☐ 2 ☒ 3 ☐ 4

शिक्षण विभाग (प्राथमिक) जिल्हा परिषद अहमदनगर

नवोदय व पूर्व उच्च प्राथमिक शिष्यवृत्ती पूर्वतयारी परीक्षा (इ. 4 थी)

पेपर क्र. 1

प्रथम भाषा (मराठी) व गणित

नमुना प्रश्नपत्रिका क्र. 2

उत्तरसूची

1. ● (2) (3) (4)	26. (1) (2) ● (4)	51. (1) ● (3) (4)
2. (1) (2) ● (4)	27. (1) (2) (3) ●	52. (1) (2) ● (4)
3. (1) (2) ● (4)	28. ● (2) (3) (4)	53. (1) (2) (3) ●
4. ● (2) (3) (4)	29. (1) ● (3) (4)	54. (1) ● (3) (4)
5. ● (2) (3) (4)	30. (1) (2) (3) ●	55. ● (2) (3) (4)
6. (1) (2) (3) ●	31. (1) (2) ● (4)	56. (1) ● (3) (4)
7. (1) (2) ● (4)	32. ● (2) (3) (4)	57. (1) ● (3) (4)
8. ● (2) (3) (4)	33. (1) (2) ● (4)	58. ● (2) (3) (4)
9. (1) ● (3) (4)	34. (1) (2) (3) ●	59. (1) (2) ● (4)
10. (1) (2) (3) ●	35. ● (2) (3) (4)	60. (1) (2) ● (4)
11. (1) (2) ● (4)	36. (1) (2) (3) ●	61. (1) ● (3) (4)
12. (1) (2) ● (4)	37. ● (2) (3) (4)	62. ● (2) (3) (4)
13. (1) (2) ● (4)	38. (1) (2) ● (4)	63. (1) (2) (3) ●
14. (1) (2) ● (4)	39. (1) (2) (3) ●	64. (1) (2) ● (4)
15. ● (2) (3) (4)	40. (1) (2) (3) ●	65. (1) ● (3) (4)
16. (1) (2) (3) ●	41. (1) ● (3) (4)	66. ● (2) (3) (4)
17. (1) (2) ● (4)	42. ● (2) (3) (4)	67. (1) (2) (3) ●
18. ● (2) (3) (4)	43. (1) ● (3) (4)	68. (1) ● (3) (4)
19. (1) ● (3) (4)	44. (1) (2) (3) ●	69. ● (2) (3) (4)
20. (1) (2) (3) ●	45. (1) (2) ● (4)	70. (1) (2) (3) ●
21. (1) (2) ● (4)	46. (1) ● (3) (4)	71. (1) (2) ● (4)
22. ● (2) (3) (4)	47. (1) (2) ● (4)	72. (1) (2) (3) ●
23. (1) ● (3) (4)	48. (1) (2) (3) ●	73. (1) ● (3) (4)
24. (1) (2) (3) ●	49. ● (2) (3) (4)	74. (1) (2) (3) ●
25. (1) (2) (3) ●	50. (1) (2) (3) ●	75. (1) ● (3) (4)